

בפרע פרעזות בישראל

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי?
דבר אל בני ישראל ויסעו.
(שמות ד' ט')

מאת

משה ב"ר יעקב אברהם אייזמאן

ווארשא

דרוק פאן אלעקסאנדער גינז, נאייז זיעלנא שטראסע № 37

שנת תרמ"ג לפ"ק

БИФРОА ПРОЕСЪ БЕИСРАЕЛЪ.

По поводу еврейскихъ погромовъ

отъ

М. Айзмана.

ВАРШАВА.

Въ Типографіи Александра Гинса.

Новозельная № 37.

1883.

Дозволено Цензурою.
Кіевъ, 8 Сентября 1882 года.

בפרע פרעות בישראל

רחש לבי דבר טוב

אומר אני להקריב ספרי זה

קרבת תודה

להחסיד שבאומות השר הנאור ל. אליפאנט

מאת

אחד הצעיר באלפי ישראל, החוננים עפר ציון

המחבר

בפרע פרעות בישראל .

בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' .
(שופטים ט' ב')

בפרע פרעות בישראל ברוססיה על ידי דלת עם הארץ
ומכתבי עול . אחרי מנוחת עם העברים והתפתחות זכויותיהם בימי
ממלכת אלכסנדר השני ז"ל , נגלתה עוד הפעם , אחרי הפעם
המאה והאחת בהיסטוריתנו , תכונת היהודים , המעורבה ממדת
ההתערבות ומדת ההתרחקות . העברי משתדל להתערב בגוים ,
אם אלה מושכים אותו חסד , אך אם אלה יענו אותו , אז יתרחק
מהם , וברוח גבורה נפלאה ישא ויסבול וימלט . המדה הזאת ,
מדת ההתרחקות , היא היא המבארת לנו את תקומת העם הרוחני
הזה מאז אברהם ממלכתו בארץ בכל ארצות פוזריו עד היום הזה ;
על פי המדה הזאת נוכל להבין איך העם הרוחני הזה עורנו קים ,
בי העברי , תחת התערב בנוגשיו שכבשוהו ולהיות עמם לעם
אחד , ככל יתר העמים המנוצחים , הוא מתחזק לתת למו כתף
סוררת ולהתרחק מהם למדת ענותם אותו . המדה הזאת , חזקה
בתכונת עם העברים יותר מאשר באיזה עם זולתו . עם קשה עורף
הוא' אמר אדון הנביאים , כן הוא , כן היה וכן יהיה . גם ביסמארק
בזמננו התאונן שהיהודים נוטים לבקורת ולהתנגדות , ומי שמודה על
האמת יודה לזה . אך שוא יעמלו רודפי שלום ודורשי אסימיליציה
להכטין את המדה הזאת בתכונת היהודים ; אם יתנגדו לזה כל
הכהנים של אליליהסימיליציה שבעולם , האמת קימת . האמיתית
הזאת היא היסטוריקית ואין להכחשה , גם איננה סובלת בהלחם
עליה קטני אמנה , האומרים לרפאות את שבר ישראל בהתבוללות
בין העמים , מעניו ומנריו .

לולא נולדה בההיסטוריה הכללית, שאלת היהודים' אולי לא
היו עתה יהודים; למצער — יהודים כאלה, תִּקְנִים היום לעינינו.
השאלה הזאת נולדה תיכף אחרי אבוד ניר לממשלת היהודים בארץ.
מאז אבדו ממלכתם נפזרו בגוים, ומאז נפזרו בגוים לא הונח להם
בתכלית. אין אף עם אחד אשר קבל בתוכו את הגולים האלה
כאחים נמורים לכל דבר, מבלי הבדל ביניהם ובין יתר האנשים
בעלי רליגיות אחרות, אבל כל עם ולשון גרע את חלק היהודים,
פחות או יותר, מחלק איזה עם אחד, על כן היו היהודים תמיד
במעמד נפרד ונבדל; המעמד הזה הזכירם תמיד שהם יהודים,
והזכרון הזה הקשה את ערפם; קשוי-ערף זה חזק ואמץ את מדת
ההתרחקות שבתכונתם הלאומית, עד שהתקיימה לאומותם בלי עזרת
ממשלה חֲמֵרית, מנגד לצורריהם ומעניהם, אשר אמרו לאסוף את
הלאומית על ידי עינוים קשים וגזרות קשות. צוררי ישראל באו
למטרה מתנגדת להמטרה אשר קלעו: תחת הָרָם את בית ישראל
הם בידיהם בנוהו ויחזקוהו. לוא הבינו או הפצו אויבי היהדות
להרסה ולמהותה מעל פני האדמה, כי עתה היה להם להשוות מכל
וכל את זכויות היהודים עם כל יתר העמים, ולא יכלה, באופן זה,
הלאומית הזאת עמוד בפני מדת ההתערבות אלפים שנה, הלאומית
כשלה ורופפה לאט לאט, בראשונה מצד האינתליגנציה, הרודפת
אחרי הכבוד והשלטן בעמים, אחרי כן מפאת אדירי הכסף,
המשתחווים לאלילי כסףם ולאלילי זהבם ומתערבים בגוים ברדפם
תענוגות בשרים, אחרי כן מפאת הסוחרים הבינונים המתערבים
לרגלי מסחריהם ולומדים דרכי הגוים, אחרי כן מפאת הבוערים
בעם, אשר מלה, לאומית' לא יבינו, והרגשותיהם נוטות תמיד רק
להמביא תועלת חֲמֵרית, ולאחרונה, במשך מועדים וזמנים, נמשכו
אחרי העם גם התיוולוגים, הרבנים, ברפורמים שונים, ועל כולם
ההתחתנות ערבה ובללה את זרע היהודים עם זרע הגוים שבתוכם
הם יושבים, עד שהדור המעורב לא היה ידע את ישראל, ואם
ידע ויבזהו וישטמהו. אך צוררי היהדות, או לא הבינו לזה וידרשו
תמיד לרעת העברים, או אם גם איזה מהם הבינו, אך מרע לבם

לא יכלו דברו לשלום, וימימו על העם החלש רעות שונות למען כלה חמת אפם בעם עברתם. אם מסבה זאת או זאת או אם משתיהן גם יחד, אך הם הולידו את, שאלת־היהודים' מרגע אָבֶרן הממלכה לישראל, והשאלה הזאת התעוררה בכל מדינה ומדינה, זמן וזמן ועם ועם, ועל כן אני אומר: לאומית ישראל האריכה ימים בעזרת אויבינו בנפש בכל דור ודור עד היום הזה.

להעברים ברוססיה היתה דעת הלאומית עדי מלוך אלכסנדר השני ז'ל רפויה מאד ומעולפת בבערות רליגיאיות. העברים היו עברים ולא אי־עברים רק מאשר נולדו לאבות עברים, והצטיינו רק בהחזיקם בחזקה בהת־רדיציה שנחלו מאבות אבותיהם. להחזיק במסורת האבות לא נדרשה ידיעה פנימית והכרה שכלית במה שמוחזק; מנגד, הידיעה הפנימית וההכרה על פי השתכלות הן הנה תנועות המתעוררות לרגלי ההתחקות, וההתחקות בעצמה היא ראשית סימני צמיחת ציויליזאציה הבאה לעקב היסקופטיציזם. כל עם הבא למדרגות התפתחות ידועה יחל להתחקות על שרשי הת־רדיציה שלו לצרפה וללבנה, אבל טרם נבוא להמדרגה הוא איננו מכשר עוד להקור ולפרש, ומחזיק בקבלת אבותיו בעורון. העברים היו חזקים באמונתם, הקדישו והעריצו את כל החומרות והאמונות התפלות שנחלו מימי קדם, ובוזה היו עברים, אבל לא מאשר השתכלו להבין לרוח לאומותם על כן לא נראה אז איזה התעוררות לעשות מאומה לטובת הכלל. אך אחרי מלוך אלכסנדר השני ז'ל, לרגלי התפתחות זכויות העברים ונשיבת רוח ציויליזאציה מארצות המערב, החל הההכרה וההשתכלות להתעורר, ותלך הלוך והתברר והתלבן עד שנת השבעים להמאה הנוכחית, אבל מאשר ביחד עם התעוררות ההתחקות וההשתכלות, שהולידו בהעם את הידיעה מהרגש הלאומי, הלכה גם התפתחות הזכויות הלוך והתפתח, החלה מצד זה להתעורר גם מרת ההתערבות. החפץ להתבורד נחלש, וילך מיום ליום הלוך ורפף. מן הצד הזה, ממדת ההתערבות בהגוים המטיבים לישראל, החלה הלאומית לרדת מטה מטה, עד אשר בסוף שנות השבעים היתה דלה מאוד. העברים

לא חדלו מקוות להרחבת הזכויות יותר ויותר, על כן רבו בתוכם גם מחשבי קצין של אסימילאציה מוחלטת. האינתליגנטים הצעירים חניכי בתי הספר הביננים והגבוהים, ברדפס כבוד זרים התרחקו ממקור ישראל, אדירי הכסף שטפו עד צואר בתהומות עסקיהם הגדולים, הבינונים ודלת העם לא ידעו רק ללכת לרוח היום ולהקל במצוות המעשה. ספרותנו החדשה מהתקופה הזאת הולכת גם היא מן הקל אל הכבד. בראשונה דרשה השכלה, ותתאמץ להוכיח כמו ששתי פעמים שתים הן ארבע כן ההשכלה לא תצור להדת והדת לא תקנא בההשכלה וכן הולכות יחד שלובי זרוע; אחרי כן החלו איזה סופרים להתאונן על איזה חומרות, אחרי כן נגלו כאלה שקראו חמס גם על כל התלמוד. הסופר המציון ה' לילענבלום, היותר מתון בדינו, דרש לשנות את פני השולחן הערוך; אר"ז לא חדל מקרא אל חכו כשופר לעמו העברים, שישאפו אל קרבם את רוח הרוססים ורוב המשכילים הגיעו כבר להמדרגה ששפת עבר כלי אין חפץ בו עוד, אחרי שכל תועלתה היתה רק כאמצעי למשוך בה את לב היהודים, רבי קוראיה, להתערבות, וזאת האחרונה כבר הגיעה לפרקה, עד שנחוץ להשכיח את השפה לבל תהיה עוד לאבן נגף על דרך הסימילאציה המוחלטת. היו גם אלה, אשר ראו שנחוץ להנהיג להתפלל רוססית גם בבתי כנסיות. הלאומית ירדה למדרגה כזאת אשר לא היה איש חולה עליה. לכללית ישראל היו הכל קרים כקרח הנורא ופרוד הכליון היה נראה בכל מפלגות העם מן המשכילים עד הבוערים בעם, מן גדולי הגבירים עד דלת עם הארץ. אם נגלו בתוך הקהלות איזה אנשים שעסקו בצרכי ציבור, ותהי עבודתם או להתפאר או שהשתפפו בהשגחה קלה על איזה ת'ת, חברה קדושה, בנין מקוה וכדומה מן הדברים הקלים שבכל עדה ועדה, ואת הלאומית לא שם איש על לב.

ב

הבלהות אשר השיגונו כמים באביב שנת 1881 עשתה להלאומית יותר מאשר יכלו לעשות לטובתה אלפי סופרים כבירי רוח, חכמים מחכמים וצדיקים כבירים. מדת ההתערבות נחלשה, ותתחזק ההתרחקות. האינתיליגנציה ראתה את חליה כי הרוססים מופלים עליה עונות ההשתדלות להשתרר ולשפוך ממשלתה הרוחנית בכל ומכינים עצות להמעיטה, לגרוע מספר תלמידי בני ישראל, ולהציק תחתיה בחוקים מעיקים. אדירי הגבירים מביטים את מזורם, הרוססים אומרים עליהם שהם כעלוקות מוצצים את לשד כל העסקים הטובים ודורשים לגרוע זכויותיהם וענפי מסחריהם, וההמונים, מלבד שסובלים מיני דינים קשים בידי מכתבי עמל, הוצגו מחוץ לדיני דמלכותא ברכושם ובנפשם, בידי העם המלא שכרון ועורון, העם הסכל והפראי השט בתהפוכות רע מלבד כל המכות הנאמנות האלה, המכות החמריות והרוחניות, אשר לשמו ולזכרו תועבת נפש איש ישר וכל אשר רגש אנוש בחבו, מלבד כל החסדים האלה מידי הרוסים, אשר אמרנו עליהם אהינו יהיו ובצלם נחיה, — מלבד כל זאת, עוד עתיד כל העם האומלל הזה בכלל לעמוד לדון קשה לפני חפצי רעתו הדורשים לעון עקביו, אשר, מלבד שהכוהו והמעיטוהו, עוד ידם נמויה להבאיש ריחו בעיני איירופא, לכסות שמו בדראון כגוי חמא, ולחוק לפניו משפטים וחוקים לא יחיה בהם.

הבלהות האלה בדרך טבעי פשוט מאוד כמובן לכל בר בי רב, החלישו את ההתערבות ותעוררנה את ההתרחקות. היהודים ברוססיה נסוגו אחור מאויביהם בנפש; עזבו את האסימיליאציה עודה באבה, ויחלו לשוב ללאומותם. התפתחות ההתחקות וההשתכלות הגיעו בקרב העם למדרגה כזאת, אשר לרגלה הוא כבר מכשר להתבונן למעמדו הנוכחי ולהבין לאחריתו. ההכרה הזאת לא תתן עוד להעם הנענה והנרכא לעמוד מנגד נגעו לבלתי חשוב מחשבות לצאת מהמבוכה אשר באתהו כשאה. במדרגה

התפתחות קלה, העם העשוק והרצוץ איננו מתנועע בעצמו לבקש תחבולות לרפא שבריו, אך הוא סובל וסובל, נותן גו למכים, לחייו למורטים, פניו לרוק ונושא בשרו בשניו. אך התקופה הזאת כבר עברה על היהודים ברוססיה; העם הזה העומד על מדריגת ציויליזציה ידועה, ובכל אופן גבוהה יתר הרבה מאוד מהמדריגה אשר עליה יעמדו ההמונים הרוססים, לא יוכל עוד לעמוד על דמו ולבלתי חשוב מחשבות למלט את נפשו מהכליון וחרוץ לנגד עיניו. העברים הרוססים, לא כעברי עולם המאמינים שגורלם הוא טבעי וכן הדין, המשפט והצדק להיות עבדים משעובדים נענים ונדכאים, יודעים ומבינים שגם הם חברים בהמשפחה הכללית של האנושית, שגם להם יאותים משפטי אנוש ומשפטי לאום; שאדמת רוססיה, היא האדמה אשר אבותיהם ישבו בה מעולם ובמקומות רבים קדמו היהודים לשבת מהרוססים בעצמם, ולפי זה אין כל משפט להרוססים להעמיד את היהודים לדין ולשפוט בעצמם ככל העולה על רוחם; היהודים יודעים שלמדת חובותיהם להארץ, כן בהמדה הזאת בעצמה מגיעות להם הזכויות, יען אשר חובות בלי זכויות מקבילות מן הנמנע בחוקי הצדק; היהודים מבינים לרמזים קלים ודקים בשמעם לאמר: ארצות המערב פתוחות להיהודים. היהודים יודעים שלא כל התבל נהפך לסרום ועמורה, ולא כל המון האנושי נהפך לקין; היהודים יודעים שעוד תמצאנה ארצות לפניהם ועוד ימצאו אנשים צדיקים שיקבלום בכבוד ועוד יעזרו לנחשליהם; היהודים, היודעים מאד את ההיסטוריה הכללית (כי מי כמוהו נורד בגוים משנות אלף?) יודעים שימי ממשלת האינקוויזיציה עברו בדרך לא ישובו; שכבר כבו מדורות האש, ושעם מן שלשת או ארבעת מלליאן לא יעל פעם אחת על המוקד להקדיר את השמש על כל התבל בעשן קרבנות אנשים; היהודים, עוד יראו את היר הגדולה אשר נחתה על שפניה מיום עשותה מזבח קודש כזה, ושומעים את קול המטלכה ההיא בקראה, על חטא' בגרון נהר ומבקשת היום לכפר עונה בהתרצותה להעברים. היהודים מלומדי הנסיון

המבינים דבר יודעים שנחוץ לעשות ולעבוד, ויחלו את עבודתם, מבלי לחכות לעצת האינתינציה היושבת במקדש מלך מבלי שאלו את פי ראשי החכמים ההם, ומבלי לחכות לעזרת המיליאנרים, כמו נאחזים יחד באיזה כח נסתר וברעיון רוחני חזק ואמין, החלו לעזוב את הארץ ולצאת גולה.

רבים הם אלה אשר כבר יצאו, אך עוד רבים מהם אלה המכנינים פעמיהם לצאת לא מקלות דעת ומחסרון ידיעה פנימית בהמעשה אשר יעשון הרצו את המשפט הזה: היהודים — עם מלומד לסבול; מעולם לא רגיל לדשן נפשו בזכויות יתירות ויודע את גורלו לסבול; סובל הוא הכל, זולתי גלות. היסטורית היהודים מלאה קינים והגה והי בכל עת שנחיצת ברזל הביאתם לעזוב מקומות מושבותיהם וללכת בגולה, וכן בעזבם עתה את רוססיה וארץ מכורתם משנים רבות, נפרדו ממנה בכאב לב ובמכה אנושה בנפש. גם לא חמודות אחרית היציאה משכו אותם חסר: לא ארץ זבת חלב ורבש מועדה לקראתם, לא מן ולא שליו יורדים להם מן השמים; שמלתם עוד ברוססיה בלטה עליהם, והנם ערומים ויחפים ויוצאים גם בלי כל צידה לדרך. יודעים אנחנו את שבר הגולים בבראדי, יודעים אנחנו את המשען משענת קנה רצוץ, אשר מצאו הנרדפים בחברת כ"ח, ומבלי פנות לנאקת הגולים מיאוש אכזרי מדרכיהם האבילות בגלותם. אחיהם ברוססיה כזרם מים שוטפים ברב כח ינועו וינודו אחריהם, וישליכו את משכנותיהם ושארית נכסיהם, עוזבים את הארץ ולוקחים עליהם טלטלה גבר וטלטלת אשה בטפם ובעולליהם. החפץ לצאת מרוססיה איננו דבר קל, אבל הוא מבאר לנו את תכונת עם העברים בחוברת את היסטורית ההתפתחות של הרוח הלאומי. חכמי האינתינציה בדור הזה, הם אנשים בינונים מהכנותיהם הטבעיות, וענק רוחני אחד אשר יוכל לאחד בחבו את נטיות כל קצות העם, למען אשר ברעתו מה לעמו חסר ומה הוא מבקש יוכל לצאת לפניהם, להתגבר על כל המעצורים ולהורות את הדרך אשר ילכון ואת המעשה אשר יעשון להגיע למטרתם, ענק כזה

אין, ובכל תקופות כאילו, אשר איזה עם יגיע לפרק הדורש שינוי נמרץ כללי בחייו החמרים והרוחניים וגבור אחד נעלה על כלהם לא יגלה, אז יתעורר העם מעצמו ועושה מעשהו ברגש טבעי מבלי בקש השבונות רבים. אחרי כן, בהתחזק התנועה העממית ואחרי קבלה איזה כח חומרי, תחת ענק אחד דגול מרבבה, יגלו בתוך העם אנשים רבים, יחירי סגולה, כבירי שכל ורצון האוהבים את עמם, אשר באופן זה, יהיו הם פיות לדורם, לבאר למו שאלות חייהם ולהיות למו ליועצים ולעוזרים. אך אם התנועה העממית שאמרנו, אם מאיזה מסבות חזוניות או גם פנימיות מפריעות, לא תתעורר לאורך ימים ולא תמצא כל נתיב בארצות החיים, אז ישובו רגשי העם לאט לאט לקדמותם ונשתכחה התנועה, וגם אנשים פרטים עוזרים ומנהלים לא יגלו בתוך העם, וחדשה לא תהיה בהיסטורית העם המדובר בו. אם התנועה המדוברת עוד תשוב לתחיה בזמן מהזמנים ותצא אל הפועל או תרדם ותמחה לנצח — היא שאלה אחרת, התלויה בחרקק העם וממסבות רבות חזוניות, אשר, למען הקיצור, נשמיט מזה, ונשתפק רק במה שאמרנו, שחפץ היציאה מרוססיה, אשר התעורר ומתפשט יותר ויותר ברב-כח, החפץ הזה מחובר ומשולב עם התפתחות הרוח הלאומי של היהודים הרוססים, וההתפתחות הזאת, מצדה, תלויה מהגבלת או הרחבת הזכויות.

ג

וישמן ישרון ויבעט, שמנת עֵבִית כשית,
וימוש אלוה עשהו וינבל צור ישועתו.
(דברים ל"ד ט"ו)

הרחבת הזכויות תרופף את היהדות, והגבלתן תחזקה ותסעדה. הרעיון הזה, יראה במבט הראשון כרעיון זר ומזיק מאד. לפי זה

יצא לנו, ששטעקער ובראפמאנן הם אוהבינו, ומענדעלסזאהן ולעססינג אויבינו; חברת כ"ח אויבינו, וחברת אויב־ישם אוהבינו; מונטיפיורי יהפך לשונא ישראל וטרייטשקע לאוהבו, וכדומה. עוד יצא לנו מזה שאחינו בפרנציה, אַנגליה, אמעריקא ושאר ארצות, אשר שם זכויותיהם מרובות, הם רחוקים מלאומית ישראל, ורק אנחנו יהודים ברוססיה, ברומיניה או במאַראַקא, — אנחנו הנבחרים בכל העם הנבחר; אנחנו לבדנו הקדושים אשר בארץ; שאחינו בארצות המערב ובאַמעריקא גומלים אתנו רעה גדולה בצאתם לישע אחיהם הגולים מרוססיה. אחרי כל אלה הנסיון יראה לנו ההיפך: אחינו בארצות המערב, המתענגים על רוב שלום, לא לבר שלא שכחו לאומותם, אך, הם אוהבי ישראל באמת, נחלים על שברו ומתאמצים לחבוש לעצבותו בכל מקום שידם מגעת. כמו כן יראה לנו כמו זה, כי לפי הרעיון הזה, אך שוא נעמול לבקש לנו זכויות אנוש, ותחת זאת, עלינו, אוהבי היהדות, לבקש לנו צרות חרשות למען תתחזק הלאומית בקרבנו. במלה אחת, יש לשאול ולשאול עוד יתר הרבה מאד מזה שחשבתי פה על הרעיון הזה, הַפֶּר והזר מאד מאד להמבט הראשון, ואשר בכל זאת הוא איננו רעיון רוח, אך חלק היסטוריקי. ההיסטוריה בְּרַבִּי פֶקֶטִיָּה, אשר אין להכחישם בכל מיני סברות סופיעקטיפיות, בכל זאת תתן עדותה, שבכל מקום ובכל זמן אשר רוח להיהודים יתר, כן ביותר רופפה הרליגיה ועמה גם הלאומית, ולהיפך, בכל מקום ובכל זמן אשר הציקו לנו יותר, כן התחזקה יותר הרליגיה ועמה גם הלאומית. כן רופפה הרליגיה לפני גלות שַׁפְּנִיה, וכן התחזקה אחרי הגלות הזאת. בימינו לעינינו הרליגיה רופפה באשכנז עד שרבים העבירו את השבת ליום ראשון, הוציאו זכרון ירושלים מהתפללות וימירו באשכנזית את שפת עבר גם בבתי כנסיות, וכן הִחֵלָה להתחזק אחרי מכות אויב־ישם. כן, לאחרונה, אתנו ברוססיה, הרליגיה הלכה הלך ודלה נגר שקמו הפרעות בעם ותחזקנה אותה. רבים מאחינו, אשר לתפלה נתנו תפלה, ענו בצום נפשם, התפללו ואמרו סליחות בבכי תמרורים. אמת הדבר, הרליגיה לא תוכל להיות לנצח נצחים

בתמונה אחת, אך היא מקבלת שינויים בכל מקום ובכל זמן; רליגית העברים יותר מכל זולתה מקבלת שינויים, לפי שהיהודים אינם מבינים את התורה רק כפשוטה, אך גם בצורתה מפשיטים את הכתובים, שהם חפצים להטות לדעותיהם השונות, מן המובן החמרי אל המוסרי, מה שאסור להנוצרים לעשות בפסוקי בריתם החדשה; כן, רליגיתנו התלמודית שונה ברבות מכפי שהיתה בזמן הבית הראשון; לפי זה, כל איש מזרע ישראל, המחזיק בתורת משה באיזה תמונה שתהיה ביתר המצוות המעשיות החצוניות, יהודי אמתי הוא, ואין אתנו הרשיון לדון אותו לכף חוב, אם שונות דרכיו בהמצוות המעשיות, מעט או הרבה להקל מדרכינו אנחנו, אשר לדעתנו מחמירים אנחנו ונוהרים מאד מאד בכל הכתוב בהש"ע. אמת, כמענדעלסזאהן כלעווינזאהן, כיוסף שאול הלוי כגייגר, כפהיליפזאהן כר' יצחק אלחנן, כהיהודי האיירופי, כהאמעריקאני, כהרוססי, כהרומני, האשכנזי, הצרפתי, האנגלי ועוד ועוד ועוד, אם שונות דרכיהם במצוות המעשה כרחוק מזרח ממערב, בכל זאת כלם נכללים בבית ישראל, כלומר אחים אנחנו ביחס היהדות; אם כל זה אמת ויציב — אך, בכל זאת, לא נוכל להכחיש את האמיתית, שהתנועה לעשות שינויים בהרליגיה היא באה לרגלי החפץ להתקרב להעמים שכינינו, והתנועה הזאת, ההתערבות, תלויה מצדה, כאשר אמרנו, מהרחבת הזכויות, אם התנועה הזאת מוסיפה ללכת דרכה הלאה והלאה, כן תחלש מדת ההתרחקות, ועל ידי זה תרופף הלאומית, אשר מובנה האמתי הוא, השתתפות כל הפרטים בדבר המגיע והמקיף את הכלל כלו בכל ארצות פוזריו, ודבר כזה, בהשתרר שיווי זכויות להיהודים בכל ארצות פוזריהם, אין ונמנע. היהודים האשכנזים אשכנזים גמורים, הצרפתים צרפתים גמורים, האנגלים אנגלים גמורים, כן הרוססים, כן הרומינים, כן הטורקים ועוד ועוד ועוד. התאחדות איזה כלל הנפוץ בין עמים שונים על פני כל כדור הארץ רק ברעיון אבסטרקטי, האחדות הפשוטה של אמונת היהודים, הוא דבר בלתי מתקיים בלתי תמונה חצונית חמרית ובלי חפץ מאטיעראלי. רק בני עליה

הם הוגי דעות, וכל המון העם איננו יודע רק את התמונה החצונית ואת התועלת הגשמית. בהשתנות הַרְלִיגָה עם שינוֹיֵי הפְּנִימִיִּים לרוח הארצות שבתוכם היהודים מתגוררים, ובנפול החמרית של מצוות המעשה, ההולכות ופְּלֹט לרגלי התפשטות החרות, לא נותר ליהודים רק הרעיון הקפשט של אחדות הבורא, והוא, הרעיון, כנזכר, חסר-אונים ביחס ההמונים שאינם חוקרים, היודעים רק את המוחש והמורגש. אבל אם אחינו בארצות המערב, בכל התענגם על נועם הזכויות והחרות, עודם אוהבים את עמם ומשתתפים בצרות אחיהם משאר ארצות, — הפקט הזה, אשר לא יוכל להכחיש את היסוד שהלאומית תלויה ממדת הזכויות, יבואר על פי מסיבות אחרות, אחת פנימית ואחת חצונית, המסבבות אותו: עוד היהודים ההם בעצמם זה לא כביר היו עשוקי משפט; השר בנימין דע ישראלי, גם אחרי היותו נוצרי הרגיש עוד היטיב את כובר מקור מחצבתו על שכמו כמשא כבד; עוד מונטיפיורי, הנכבד בעיני האנגלים, לא השיג את תאר הכבוד ההוא, אשר כבר היה מוכתר בו לוא היה נוצרי; כן בפרנציה, באמריקה ובשאר מקומות, על דברת אשר לאומיתם עוד לא נשתכחה, עודה הרשה עמהם ולא בלטה מזוקן. הסבה השנית, החצונית, הלא רגש הוא בכל אנוש מתוקן להחזיק בימין הנופל, ואם אחינו יחזיקו בנו יותר מאיזה נוצרים נדיבים, הלא הוא, כי רדיפות אחיהם בארצות אויביהם, מזכירות אותם תמיד שהם גם הם יהודים; יש דבר חמרי המעוררם ללאומותם. הדבר החמרי הזה, לא היה יכול להיות באפם כל מקום, לשאלת היהודים. כן, נשער עוד, כי מראה אליהם תגונב אולי בזמן מהזמנים יהפך גם עליהם הגלגל החוזר בעולם, כל עוד "ששאלת היהודים" לא עברה מן העולם לנשית נצה. אשר יש לגור ולחשב — תעיד אשכנזי גם אוסמריה ומי יודע מה ילד יום מחר, אם עוד ממלכה אדירה ונאורה תחפץ להעיד גם היא, שיודעת ממציאות, שאלת היהודים;

אבל אם הלאומית תלויה ממדת הזכויות של היהודים, עוד לא

יצא לנו מזה שעלינו, באהבתנו להיהדות, החובה לבלתי בקש לנו זכויות אנוש כי אם הגבלות וצרות, עוד אין אנחנו מוכרחים לרגלי הרעיון הזה, הקים כחוק היסטוריקי, לדרוף את ההתרחקות ולקבל עלינו כל גזרות קשות וחיים מרים. אם יוציא איש משפט כזה, והיה המשפט מעוקל מעקרו השרשי, שהוא מתנגד להטבע האנושית, למאס בטוב ולבחור ברע, וכל הדורש ללכת נגד חוקי הטבע לא יצליח לעולם על דרכו זה, כי שומע לא יהיה לו. גם אלה גבורי עולם אשר הכריחו בבחם החמרי איזה עם ללכת נגד טבעו, לא הצליחו בפעלם, כי העם התמרמר על העריצים ובפניהם, או אחר מותם, הרסו ולא חמלו את כל בניני העריצות מבלי השאיר למו אבן על אבן; בהליגיה גם היא איננה דורשת מאיש ישראל להסתגף ולמרר את החיים. להיפך, משה אמר שהוא נותן לעמו חוקים, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ושמואל דרש שגם המצער עצמו מן היין נקרא חוטא (תענית י"א) אבל ברדפנו את שיוי הזכויות, בהתאמץ איש ישראל להוכיח גלוי לכל העמים שריתו לא נמר וכאחד גויי הארצות שוה' הוא להיות חבר בחברת האנושית, — ביחד עם זה עלינו העברים הנאמנים ללאומותם, החוב הקדוש להוכיח למו גם הזכות, אשר יש לנו לקיים את לאומותינו ככל יתר העמים ההיסטוריקים הקיימים היום לעינינו. אם ההיסטוריה הוכיחה שעשרים שנות מאה לא יכלו למחות את הלאומית מעל פני הארץ, הנה די להופך שאלה האומרים למחותה, הולכים כנגד הטבע, והיא לא תצלח. הם רק מעצרים ברביכת את הלך ההיסטוריה, אבל אינם משנים אותה בתחלט. לפי זה, בלכתנו נגד הטבע, לא ייטיבו לא לנו וגם לא לעצמם. הם יתאוננו תמיד שהיהודים לא יוכלו להתהפך לבלתי יהודים, רואים בנו תמיד נגעים ופגעים, ואנחנו נענים ונדכאים. אם אמת הדבר, שהיהודים בכל אהבתם לארץ שבתם, עומדים הם על לאומיתם, חדלו לכם מלהביא לנפשכם רעה על ידינו ותנו לנו ארץ לשבת בה כאחד העמים הקטנים. אנחנו בעצמנו נדאג לנו; אם נשכיל ואם לא, עלינו אחריותנו ואתם נקיים וגם

תצדקו לפני צדק עולמים. סוף דבר, עלינו לבקש מאת העמים הגדולים והנאורים לא רק שיוי זכויות של עבר, אך עם זה גם שיוי-זכויות של לאום, לאום בעל ציויליזאציה היושב לו על אדמתו על חשבון עצמו.

העברים ברוססיה, אחרי התפתחם להבין ללאומותם ולהוקירה, חרצו עד מהרה לעזוב את הארץ אשר יושביה הזילוח. לא רק את צרתו הפרטית, אך גם את צרת הכלל כולו יראה היהודי הרוססי בצרת נפשו, ויצא גולה; ראשית מחשבתו — עזוב את הארץ, אשר תחרף את לאומותו, ויהי מה! עתה הבה ונראה מה אומרת האינתליגנציה הגבוה בעיר המלוכה, אשר אליה היו עיני העם נשואות תמיד, וכעת, בהרגע הקריטיקית, אין להאציל מפיה דבר אמת?

ד

מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח".
(איוז י"ז כ')

האינתליגנציה עומדת כנדהמה, כי בושה מהאסימיליציה, אליל לא יועיל בארץ רוססיה בעת הזאת. האינתליגנציה רומה כאשר יפרוש השוחה ידיו לשחות במצולה נגד השבולת; אחרי עברו בכל מאמצו כח איזה מרחק, בעוד עיניו כלות מְיָחָל להגיע אל החוף השני, והנה הכהו גל נורא בשצף קצפו אחורנית מרחק רב יותר מאשר הצליח לעבור, ועתה הנה הוא שוכב עיף ויגע שואף רוח להנפש מעט ובראשו המוכה תמהון חושב מחשבות אם לחגור שארית כחו לאחוז דרכו עוד הפעם או לשוב להחוף אשר ממנו יצא בראשונה. האינתליגנציה חושבת את עצמה להגבורים ההולכים במלחמה לפני העם, ועוד בושה להודות שההצלחה פנתה לה עורף, אף שהעם בעצמו רואה את זאת,

ועורה משופקת אם לעזוב את המערכה ולהתחבר אל העם, או אם להוסיף ללכת הלאה למלחמה ולספות שמה. מעמד האינתי-ליגינציה רע מאוד, יתר הרבה ממעמד העם בהמובן המוסרי. ראשית מאשר היא קראה את העם להשכלה ולהתערבות. האינתיליגינציה ידעה עד מאוד שהאסימילציה תלויה ממדת ההשכלה, על כן לא חדלה להלחם לתפוצת ההשכלה בקרב ההמונים, עד שביחס זה, תפוצת ההשכלה וההתערבות, באמת הצליחה במשך עשרים שנה האחרונות יותר הרבה ממה שיכלו לקוות; אבל מהצר השני האינתיליגינציה האמינה באמונה שלמה שגם שוויהזכיות תלוי ממדת ההשכלה וההתערבות, כאשר בראשונה זכיות יתירות באמת נתנו להיהודים שגמרו איזה חוק למודים בבית מדרש בינוני או גבוה וביחס זה נגלה עתה ששקר במחו. היהודים היו נכונים לרוץ אורח ההשכלה וההתערבות עוד יותר ויותר מהם והלאה, פתאום חתמו עליהם דין קשה להגביל זכיותיהם תחת הרחיבן. העם שאל בצדק: מה הועילו החכמים בחכמתם? ולהאינתיליגינציה אין תשובה אחרת, כי אם: גם אנחנו נשאל כמובן. השנית, להאינתיליגינציה קשה יותר להתרצות לצוררינו מאשר להמון העם; או, עוד יותר, להעם יש אפשרות להתרצות לצורריהם, (אם אלה חפצים באמת רק להטיב את מוסר עמנו) אך להאינתיליגינציה אין כל תקוה להתרצות לצוררי ישראל. למשל, את המון העם יאשמו צוררינו בהשתדלות למון את לשד הרוססים, בעברם על איזה מחוקי המדינה, בהחזיקם בתי משקה וכדומה, עונות, אשר היהודים עונים עליהם באמת שהם תולדות הגבלת זכיותיהם ורוחק תחום שבתם, ויכולים להתחמא ולהטהר מן העונות האלה, בהחילם לקיים את דתי המדינה, בהשליכם את בתי המשקה ובעשותם כל מסחרם באמונה. להוציא אל הפועל התחמאות כזאת מצד עם כלו, אמת, קשה מאוד, ודרוש לזה זמן פחות או יותר — אבל סוף סוף ההתחמאות איננה יוצאה מגדר האפשרות אל הנמנע בעודנו עומדים במחנות העיון ולא קרבנו עוד להלכה למעשה. תחת זאת, את האינתיליגינציה

יאשימו בעונות כאלה, אשר הצטרקותה איננה בנדר האפשרות כלל, כי נמנעה היא גם בעיון ובמחשבה. אותה יאשימו בעונות כאלה, אשר אין להתחטא מהם כי אם באשר האינתיליגנציה בעצמה תחדל מהיות, באופן שרק מיתתה תוכל להיות כפרתה. האינתיליגנציה, המבטת על המצאת מעשיות של הריליגיה במבט תפלי, דרשה ופרשה להמונים שיש להקל ממשא המצוות הרבות להחומרות, תולדות ימי חשך ואפלה, בזמן הנאור הזה למוכת ההתערבות. ר' יצחק דוב לעוויןזאהן עבד את העבודה הזאת בכל ספריו הרבים והיקרים; עבודתו זאת ברוססיה תִּקְרַ מקורה עוד מימי מענדעלסזאהן באשכנז, וברוח הזה הלכה האינתיליגנציה הלך והתפתח רק לפנים והצליחה הרבה, כאשר אמרנו. עתה, ראשית חטאת האינתיליגנציה — שרְבִי המשכילים מקילים בדת ישראל, והיהודים אינם מוקירים את רליגיתם. את החטאת הזאת שמענו לא מאיזה סופרים קלים בכתבי העתים הטחים עלינו תפל, כי אם מפי ראש הפארוקררים בהסינוד הקדוש מפי פֶּאָבערדָאָנְאָסצָאָו (אחרי כן גם מפי שר הפנים להרב דִּרְבֶּקִין ועוד ועוד) עתה איך תוכל האינתיליגנציה לעשות, ואיך תיעץ לעמה: אם להתערב בהרוססים, תִּדְל הרליגיה והוא ראשית חטאת, ואם לשוב לגבור לאמונה ולקיים בדיוק מצומצם את כל השו"ע עם החומרות והסיגים, וגדלה ההתרחקות, גם זה עון גדול מנשוא. גלוי לעין, פה סְצִילָה או בְּרִיבְּדָה, הלאה, מעמד האינתיליגנציה ירע עוד יותר, תחת העמידה בתוך גדר מזה וגדר מזה, האינתיליגנציה באה למעמד אשר אין לה עצה אחרת כי אם לטרוף נפשה בכפה: אותה יאשימו בהנטיה לעלות למעלה ולהשתרר ברוחה בעולם המדעים ובהדפוס. מענדעלזאהן באשכנז העיר את לעססינג לברוא את, נתן החכם, אשר פקח את עיני עמו לראות בבערות קנאת דתם; בערנע והיינע בראו רוח חרשה ויפחוח בגרמניה, אשר היתה קרה כקרח הנורא; העברים הולידו את לאַסאַל, את לאַסקער, את לעווע, את כרמיה, אשר כמה פעמים היה באוחזי רסן הממשלה בעורו יהודי, והוא יסד חברת

כ"ח, — אשר בראפמאן הבן היקר, מתאמץ להוכיח שמטרה פאליטיקות לה; באנגליה קם דע ישראלי (לאָרד ביקאָנספילד), אשר השתרר על כל אנגליה ברוחו ועודו חי גם אחרי מותו, את מונטיפיארי, את וואַרמס ודומיהם, מהסופרים המטים את דעת הקהל לרוחם בגרמניה וכמעט בכל איירופא, וקניאז גאליצין רואה בנבואה שההשתררות הרוחנית הזאת תשפוך את ממשלתה גם על מלא רוססיה הגדולה והרחבה במשך זמן קצר אם לא יקדמו את פני הרעה הזאת. מה נותר להאינתייליגנציה העברית ברוססיה להצטרך מפשעים כאלה מפני מרשיעיה אם לא להכות בימין על החזה השמאל, ולאמר: על חטא שחטאתי לפניך בדעת? היש לה עצה אחרת להתרצות למשופטיה זולתי אם לאבר את עצמה לדעת, להתבער ולהסכל? הלאה, האינתייליגנציה באה במעמד כזה, אשר גם מיתתה לא תוכל עוד להיות כפרתה, ועליה לקלל את יומה. נשער בנפשנו, האינתייליגנציה באהבתה הרבה לעמה מביאה את נפשה קרבן לטובת העם: השליכו החכמים את חכמתם ובפה מלא החלו לקרא למאס בהשכלה, לבלתי קרא ספר, לבלתי שלח את הבנים לבתי הספר, להקים מערמות עפר את כל החומרות והמנהגים והסיגים והגדרים ולבלתי העז לנגוע בחהשכלה בקצה המטה, — הרי בזה לשכך את חמת צורריה ומנדיה? — אז יקראו אחריה מלא: גם רבי-האינתייליגנציה של היהודים נהפכו לבוערים ולפאנתיקים, לפראים המוליכים את עמם באפלה מנודה ומלמדים אותם להתרחק; אך עם תועי לבב הם בהמוניהם ובחכמיהם! הלאה, צוררינו רואים שהיהודים בארצות איירופא מתעוררים לצאת לישע אחיהם הנרדפים בשאר ארצות, ויוכיחו מזה שכל היהודים גם הטובים שבהם, אוהבים רק את היהודים ואת הארצות הגומלות עמהם טובה, לפי זה יצא להם שאין העברי פאטריוט נאמן, כי אם קוסמופאליט בכלל, ואת עמו יאהב בפרט, ובהיות שהעם הזה מפוזר ומפורד בכל הארצות, לכן אין יהודי אחד אשר יהיה נאמן לאיזה ארץ אחת. כל העברים הם קוסמופליטים, ואשמה בזה האינתייליגנציה

המעוררת את עמה להשתתף בצרת אחיהם, היש בזה עצה אחרת לפני ה' הקשה בלתי אם שהאינתייליגנציה העברית תאבד עצמה לדעת, ותחת האהבה לכללית האנושית, העיקר הגדול בהציויליזציה, לאמר לעמה: ,היו כפראים במדבר לשנוא לא לבד את הנכרי כי אם גם את אחיכם, בני אביכם ואמכם בני רליגיה אחת, ואל תושיטו לחם לאחיכם הרעב?' אך אם נשער בנפשנו שהאינתייליגנציה שלחה יד בנפשה ואמרה לעמה רשעת הבל כזאת, מה יענו אחריה צוררינו? — „אכזרים היו גם על אחיהם, עצמם ובשרם, ועודים מתפארים לעינים לעדתם ודורשים למו מאתנו אהבתם, אללילך אינתייליגנצית בת יהודה השדודה! מחנק בא עד נפשך, כי חיוך למותר לשונאיך, אך מות אל תעיו למות! ...

בנוגע להוציאה מן הארץ, האינתייליגנציה העברית, כגורלה הנעים בכל הנאמר למעלה, עומדת גם כן בין סצילה וכריבדה. אם תנחם את עמה ותאמר להם: ,דומו והתחוללו לישועת ה', המהומות תעבורנה וה' יתנכם לרחמים בעיני הדנים דינכם ובעיני עם הארץ', וחטאו בזה למעם הגדולים ורבי-המדינה אשר אחת שמענו מפי השר גירס בתשובתו לאנגליה: ,הממשלה ועם הארץ גרעשו על העברים בכלל', ושתים מפי הפרוקרר בהצדיקו עלינו את הדין בקיעב: ,גבולות ארצות המערב פתוחות לפני העברים' ושלישית מפי שר הפנים לה' אַרשאַנסקי: ,הממשלה לא תעצור בעד היוצאים' שר הפנים וכמעט כל הועדים שהוקמו לרון את דין העם האומלל הזה הניחו ליסוד מוסד שהיהודים מכת מדינה הם; הפנסלוויסטים. הפטריוטים הקרושים המוליכים את רוססיה למרום קץ האושר הנצחי כאַקסאַקאָו, סוברין, פּיכנא, אומידאָו ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם רואים בהיהודים נגע צרעת לכל בית רוססיה, ועתה איזה פטריוט תהיה האינתייליגנציה, אם תיעץ להעברים להשאר ברוססיה הקדושה, למען השאות אותה שממה בחטאת היהודים הארורים ובתעבותיהם הנוראות? ואם כה תאמר האינתייליגנציה: ,קחי לך עמי כלי גולה ולכי לך,

קומי צאי מתוך ההפכה ולכי לך אל אשר תשאך רוחך, כי אין תקוה לך בארצך אשר תקיא אותך כגוי חוטא, אולי תעוני בכור עני ורחמוך עמים אחרים; אך אל תהי מחזרת על הפתחים, אספי תלך באשר תוכלי לבלי תפלי על הבריות, אם כה תאמר, תחזק את רוח היוצאים ותאמצם במו פיה, אם תיעץ אותם לאסוף מאחיהם הנשארים איזה מסת כסף למשען לחם למען לא יתגוללו בחוצות בראדי בחסר ובכפן גלמוד, אז יאמרו משנאינו: אך שוא יאמרו היהודים שאוהבים הם את רוססיה ונאמנים בבריתה עמה, ועם הרוססים, מטיביהם ואנשי חסדיהם. נקל מאר ליהודי לקחת מקלו וצרור כספו אשר גזל מעמנו הרחמן והפזרן, וללכת לו לנוע לאמעריקה, לאנגליה, לארץ ישראל, כי במה נחשב הוא? אם שם תמלא סאת גזלתו ומשם יגרשוהו, כן יוסיף שנית לעזוב גם את הארץ ההיא כעזבו את רוססיה קל מהרה, והלך לו לארץ אחרת; עוד טובי סופריהם וחכמיהם יתאוננו על מה אנחנו מבדילים ביניהם, הנכרים, ובינינו, האיננם זרים עמנו? האינתיליגינציה בעצמה תתן עדותה שהיהודים בעצמם לא יכירו את זכותם להתגורר ברוססיה למשפט צדק, כי בעצמה תעורר ותעזר להעם לצאת. אבל הרוססי הנאמן לארצו, מדעתו כי לו הארץ הזאת, לא יעזוב את רוססיה לעולם; בדמי לבבו יכפר אדמתו, פה ימצא קבר, ולא יצא מן הארץ לקול עלה נדף מאיזה נערים משחקים בחוצות, ובדרך הליכה שברו חלונות ביתו וקרעו את כסתו, אלה וכאלה יאמרו אויבינו בנפש על האינתיליגינציה, על כן נדהמה היא, עומדת משתאה בכובד ראש ובתמהון לבב. אולם, מאשר רוח הוא באנוש, והאינתיליגינציה לא תוכל להחריש בעת הזאת, והנה תולקים על עצמה, אלה אומרים בכה, ואלה אומרים בכה, יש מצדיקים את היוצאים, קוראים בנרון נחר לעוררם ולסערם ולתמכם, ואלה מנגד, אומרים שלום שלום, ומיעצים לעצמם מן היציאה בכל מאמצי כח, מי מהם יצדק?

ה

עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל,
עוד תעדי תפוך ויצאת במחול משחקים
(ירמיה ל"א ג')

העם, כאשר אמרנו למעלה, לא בקש חשבונות רבים ויחרץ את המשפט לצאת מרוססיה, ומתאמץ בכל מאמצי כח להביא את המשפט הזה אל הפעל. רבה התנועה בכל עיר ועיר, ועוד היא מתעוררת מיום ליום ומושכת אחריה יום יום אנשים חדשים לבקרים מאלה שהיו פוסחים על שתי השעיפים, ואין אתם משניה לעצת היועצים האומרים להשאיר בארץ תחתם. אנחנו כבר אמרנו למעלה, שכל עם, אחרי התפתחו במדה ידועה, בהגיעו לפרק אשר מסבות פנימיות וחצוניות נדרש לו לעשות שינוי נמרץ בחייו החמרים והרוחניים ואחד דגול מרבבה לא ימצא, שיוכל ללכת לפניו ולשאת את דגלם, אז יעש העם דין לנפשו על פי מושכל ראשון טבעי מבלי בקש חשבונות רבים, ואז, באופן זה, ישובו חכמיו, ההולכים תמיד לפני המחנה, ללכת כהמאסף מאחריהם. לפי משפטי זה, הנה התעוררות היציאה העממית הוא משפט טבעי (ולפי זה גם משפט צדק) ואם כן על האינתליגינציה החוב לשוב ללכת אחרי העם. כן הוא, האינתליגינציה מחויבת לרדת מגבהות כס משפטה אל העם, לשמוע בקולו ולעשות רצונו, אם היא חפצה להיות נאמנת לעמה ולתעודתה, כאשר היא עיני העדה; מחויבת היא לעשות כן, לא רק מאשר כן חרץ העם את משפטו על גורל חייו, אבל גם מאשר משפטו זה הוא גם המשפט היותר צדק, גם מצד נחיצת השעה גם מצד התקוה לעתיד לבא. אני אמרתי למעלה שכל איש ישראל יביט בצרתו הפרטית לא רק את צרת נפשו אך את צרת כל הכלל, ובעזבו את רוססיה הוא נושא את נפשו לתקות כל בית ישראל, יען אשר התפתחות הרוח הלאומי הביאתהו לבקש עתידות ללאומיתו, ואת משפטי זה על תנועת היציאה אוכל להוכיח בעדים נאמנים:

(א) היהודי, כבר אמרתי, מלומד לסבל והוא סובל כל, זולתי גלות; בשפניה היה מעמד היהודים בעת הגירוש רע ממעמדם הנוכחי ברוססיה, גם ביחס הזכויות וגם ביחס המכות החמורות, ובכל זאת היו היהודים מוכנים לתת הכל במחיר הזכות להשאר בארץ, ולא יצאו ממנה רק בהגרשם משם ביד חזקה על ידי הממשלה. רבים התכחשו לרליגיותם, למצער למראית עין, רק למען השאר בשפניה. היסטורית עמנו מלאה רדיפות מרדיות שונות בכל מקום ובכל זמן, ומעולם לא נחפזו לעזוב איזה ארץ כהחפזון הזה הנגלה בעמנו עתה, בעוד אשר הממשלה, לא לבד שלא תגרשנו, אך עוד תגן באיזה מדה מבעד הפרעות, ועוד גורל הזכויות ברוססיה עומד למשפט ולא נודע עוד אם לשבט או לחסד. הטעם לזה מבואר בתכונת הדור: היהודים בשפניה לא חשבו וגם לא חלמו למצא מעמד ללאומיתם הכללית. האמונה במשיח, אשר, אם יתמהמה אחכה לו, שיבוא בעת מהעתים וישיבם לארצם בדרך למעלה מהטבע בלי כל פעולה מצדם, נפחה בהעם את ההתבזות, השפלות ואת ההכנעה המגונה, עד שליהודי שפניה לא היה חסר רק סיר הפשר והרגה אשר אכלו אבותינו במצרים. כבוד לאומי לא בקשו ולא דרשו, אותו קוו לקבל על ידי המשיח אשר יבא ויתנם עליון על כל העמים. לא כן היהודים ברוססיה, העם הזה נחלה על שמו המנואץ כל היום, על לאומיתו הבוויה, על חרף שואפיה; הם התפתחו ברוח הציויליזציה הזמנית, ויוכתו לדעת, שטרם יבא המשיח המבטח אשר יעשה בכחו לאלהיו נסים ונפלאות, נחוץ לעשות בידי אדם כל מה שבכחם להרים את לאומיתם. היהודים ברוססיה מתעבים בכל גועל נפשם את ההתבזות, את השפלות, ביטול־היש, עבדות הרעת ואת כל ההשתעבדות המוסרית, אשר ידרשו מהם מאהבינו הרוססים הרחמנים. הידיעה הפנימית הזאת תבאר לנו את ההתעוררות הרליגיוזית אשר בימים אחרים הקיפה את כל ישראל בכל מרחבי רוססיה בימי הצומות והצעקות לאלהי אבותם. גם האנשים היותר חפשים ביחס הרליגיה נצמדו לההמונים להתענות, להתפלל

ולבכות, אם לא מרליניאָזיטעט נמרץ שלא היה יכול להִקְלֹד פתאום לפתע בכל האנשים החפשים האלה, כי אם מהחפץ והרצון להשתתף בצרת העם למען התאחד ברוח הרליגיה והמרכז הנאמן לאִשיות הלאומית מאז אבדו את ממלכתם הארצית. הצעירים, אשר תהום האסימילאַציה הברדיל ביניהם ובין בית ישראל, שבו לעמם כחרדים וכיראים, ורבים מהם מתאמצים ללמוד את שפת עבר, אשר כבר שחקו על משבתיה, באשר השפה הזאת היא שארית מחמדינו מימי קדם בעמוד בית ישראל על תלו. היהודים הומניים ברוססיה אינם מַבְכִּים את סיר הבשר, הם אינם מתאוננים שיתנו למו להחזיק בתי משקה, להלוות ברבית, למוץ את לשד עם הארץ מאלה וכאלה אשר בהם ירעימונו. לוא בקשו זאת, כי עתה, למצער, אלה שיכולים עוד להשאֵר בארץ כי לא רוששו ומחיתם בידם, לא נחפזו לצאת בגולה מרם תחרץ המשלה את מרת זכויותיהם, וכאשר נשאו וסבלו עד כה הלא יכלו לסבול עוד איזה ירחים מספר עד צאת גזר דינם מפורש. אבל הוא הדבר, היהודים ברוססיה לא יוכלו עוד להשתפק בזה שיכלו להשתפק גולי שפניה וכל היהודים הנרדפים בדורות הַבְּנִיִּים בלחם לאכול, בגד ללבוש, — בזכויות חמריות ולשבוע קלון מכבוד, היהודים הנוכחים ברוססיה דורשים למו זכויות מוסריות; הם דורשים להם את כבודם הראוי להם; הם דורשים שיכירום בהמובן המוסרי ללאום, ללאום שלם ומושלם ככל אחד לאומי איירופא ואמעריקה בעלי ציויליזציה. היהודים הרוססים בזמננו, ידרשו את כל אלה, כי הם התפתחו ומבינים שהם לאום, לאום היסטוריקי חי וקים, אשר לו מקור מחצבת, רליגיה נשגבה ורוממה, היסטוריה עתיקה ונכבדה, מִרְטִירוֹלוֹגְיָה קשה ואכזריה וארוכה ולמו יש משפט לזכות לאומית יותר מאיזה עמים דלים ושפלים בכל יחס, אשר הצטיירו לעייגיננו וכקיקיון דיונה בין לילה התרוממו ויהיו לגוים באירופא. בעבור זה, רק בעבור זה הם

מתעבים בכל בהאבה להארץ בה קברו אבותיהם, בה נולדו גם הם גם בניהם, יודעים הליכותיה ומבינים את לשונה, — מתעבים בכל ויוצאים, לפי שהעם הנבון הזה ישר נוכח שמה שהוא מבקש לא ימצא בהפסק דין שתוציא עליו הממשלה. הממשלה תוכל להגן על נפשם ורכושם, להרהיב את זכויותיהם וגם לתת למו זכויות יתירות, אם תחפץ אך כל ממשלה בארץ לא תוכל להמיר ולהחליף על ידי חוקים חדשים את תכונת עמה וטעמו; היחס המוסרי נשאר קים כאשר היה, ואת היחש הזה לא יוכלו עוד היהודים לשאת, כי קשה הוא להם יותר מההגבלות החמירות. היהודים שומעים לאמעריקה, מהאמינים כי שם יכלו לקום שטאט עומד בפני עצמו, או לארץ ישראל מתקומם לצייר למו איזה אוטונומיה בעת מהזמנים. אם כה, ואם כה, הם חפצים לשום כבוד לעמם, ומהם הדבר תלוי, כי בארצנו רוססיה אנחנו הרוב מאשר בכל איזה מדינה אחרת.

ב[לאות ולעד שתנועת היציאה היא תולדת התפתחות הרוח הלאומי בעמנו, נראה על מדת ההשתוות שבתכונת עמנו, כנזכר למעלה, שהם משתדלים תמיד לעשות בביתם כאשר יעשו הגוים אצלם, ובהתעוררות הלאומית, עמנו הולך, כנאמן לתכונתו ההיסטוריות, בדרך העמים הזמניים, אשר התעוררו להתלכד לאחדים ולצייר משפחה גדולה משבטים שונים צאצאי גזע אחד. כתגרמאנים בהסזויים, כן עושים היהודים ברוססיה, כן בההברל הזה, שהראשונים כבעלי זרוע נלחמים בברזל ודם, וישראל אין כחו אלא בפה. קורא הוא לאמת-עולמים, ליושר-האנושית, לכל העמים הנאורים, ובתוכם גם לרוססיה, ומבקש מהם שיכירו את זכותו בכח הצדק בלבד בלי עזרת האגרף. להעמים בעלי ציויליזציה הוא קורא: „רבות התעניתי עד כה; כי הצדק הכללי המשותף לכל האנושית היה מכוסה בערפלי הבערות והפראות, ועתה הכירו נא, כי מה שאסור לעשות לאנשים פרטים על פי הדת ועל פי חוקי החברה, אסור לעשות גם

לקבוצים שלמים ולגוים כלם; לא תגנוב, לא תרצח, לא תחמוד וכו' נאמרו גם בכלל במה שבין גוי לגוי אף אם אין לו כח חמרי. השליכו גם אתם חרבותיכם ושמעו לקול נביאנו ישעיהו, אשר חזה בקדשו, כי ברבות הציויליזציה יכתתו העמים את חרבותיהם לאתים ומזמרות, ואם יחש הגוים יִחַרץ על פי משפט צדק, אז טוב לכל האנושית ולי בתוכם. להרוססים הוא קורא: 'הן אתם אומרים כי קשה אני לכם כספחת, באשר אין תכונות רוחותינו משתוות, הבה נפרד איש מעל רעהו בשלום, ובאשר אתכם גרתי זה רבות בשנים ונשאתי בעֲלֵכֶם כשותף נאמן, לכם משפט הבכורה לסעדני בצאתי מאת פניכם לבנות לי אהל רעי; ממני תקנו ברית אהבת עולם, ואתם תאהבוני כי גמלתם עמדי חסד של אמת . . . . .'

ו

מתנגדי היציאה מוכיחים שהעם יוצא, לא מהתעוררות רוחם הלאומי בקרבם, אך, פשוט מאד, כי הָבו וצר להם המקום ומתיאשים הם מפסק דין טוב מצד הממשלה, ובעבור זאת יאמרו המתנגדים ההם לעצור בעד היוצאים בכל עוז, וטעמיהם עמם: (א) הפרעות תחרולנה, ועוד גם הזכויות תרבינה. (ב) אם יראו הרוססים שהעברים עוזבים את רוססיה, וחכמיהם עוד יעוררום לצאת ומושיעים להם יאמרו לנו אויבינו שאנחנו בעצמנו לא נאהב את הארץ כאזרח הארץ ולפי זה אין לנו המשפט לבקש שיוי זכויות. בנוגע לתקומת הלאומית, יש אומרים שלאומית העברים תוכל להתקיים ברוססיה כאשר התקימה עד כה, ועוד יותר תתקיים מאשר באמריקה, ארץ הדרור המוחלט, ועל ישוב ארץ ישראל יביטו כעל רעיון רוח. האנשים האלה, לכל הפחות מודים בלאומית ישראל, עובדים עבודתם

לעמם נאמנה לדעתם ולשטתם. אבל יש עוד אנשים בתוכנו האומרים שכל רעיון הלאומית איננו כי אם מושג מנושם מדורות הבערות ; בהתפתח האנושית עד מרום קצה תשבותנה כל הלאומיות והיו כל בני האדם כאיש אחד חברים, ועל ישראל גוי נודד ומפוזר ומפורד, הנחיצות להתערב ולצאת נקי מההיסטוריה, אחרי כלותו את תעודתו בארצות החיים. אלה האחרונים, הם החסידים של האסימילציה הקרושה כב'הרב וכדומה, אשר שש לקראת קריאת סוכרין להתחתן בגוים, והם מהרסיני ומחריבינו היוצאים מקרבנו, כאשר עוד נדבר מהם במרוצת דברינו הלאה, בהגיענו לבאר שאמונתם בהקוסמופוליזם העתיד לבוא, אמונת הכל היא, באין הקוסמופוליזם מסכים עם הטבע האנושית. עתה, בעמרנו על הפרק הזה, נשובה נחקורה עד מה עמד מעם בהטעמים האלה, אשר מתנגדי היציאה והמורדים בהלאומית, יתנו לשטתם, והלכנו בזה לדעתם, אם גם נודה להם שכל ריח לאומית אין בתנועת היציאה, המעוררת את אחינו הרוססים לצאת מרוססיה :

(א) יותר מכל זולתי, הנני נכון לתקע כפי לערבון שהפרעות ברוססיה תחדולנה ; שישאל עוד יוסיף לשכון פה בטח, שזכויותינו, אם גם תצערנה, ותמעטנה בראשית צאת פסק דינם מאת הממשלה, עוד תשובנה להתפתח ולהתרבות במרוצת הימים, ושסוף סוף נגיע גם ברוססיה לשיווי-הזכויות, כאשר הגענו בשאר ארצות המערב, אשר גם שם לא נקו אחינו רע. ההשערה הזאת היא אצלי אמתית : האנושית הולכת לפנים, ואם כי יקרו בה גם צעדים אחורנית, אבל אחרי כן תוסיף שנית לאחו דרכה הלאה, ומתוך הריאקציה יבוא הפרוגרס, ועם זה האחרון — גם שיווי-הזכויות להיהודים כמו לאנשים ממין האנושי. כן היה בכל ארצות איירופא, וכן לאחרונה, יהיה גם ברוססיה. כן תתחזק אצלי ההשערה הזאת אם נקה במחשבותנו את תכונת הרוססים ללכת תמיד לרוח היושב בארצות המערב בכל יחס, כן הוא עתה וכן יהיה בעתיד גם ביחס זכויות היהודים. לעשות בהיהודים כמעשה ספרד וכמעשה נוסעי הצלב —

כבר עבר הזמן לנשית נצח. זאת לא תעשה עוד רוססיא, אם אַחֲרָה לעשות עד כה, אבל עושה היא בדומה לאשר התעורר העם לעשות בהיהודים בגרמניה. מגרמניה החל רוח שנאת היהודים לצאת, ויבא הרוח גם לרוססיא, כי המזון המחיה את הרוח ההוא אחר פה כמו שם: בגרמניה מבוכות פנימיות, שם התעוררה התאחדות הגרמנים וחפצם להשתרר, גם פה התנגחות הדעות והתעוררות הפאַנסלוֹיסטים להתלכד יחד. בסוד המסבות האלה — והן סוף סוף תעבורנה ככל תנועה היסטוריקת העוברת כבוא עתה — תצא הרוח והאַנטיסִימיזם ישוב לאדמתו. בהתנגדות להאַנטיסִימיזם, תתעורר באיזה ארצות אחרות מהנאורות רוח משפט אנושי וחנינה ליהודים, והחלה רוססיא ללכת גם לרוח נושבת ההיא, לטובת היהודים, ואם כי לראשונה במדה צעירה, אך לאט לאט במדה יותר מרובה עד שלאחרונה, בהשקט רוח השנאה, וגבר הצדק והחן גם ברוססיא, ושיווי־זכויות של היהודים סוף סוף אור יצא. אמת הדבר הזה, אבל מתי יהיה קץ הפלאות? גם בגרמניה גם ברוססיה השיטות הפנימיות רבות ועצומות, סבוכות ועבותות ולא תכולנה להפֶּתֶר קל מהרה, כאשר התיר אלכסנדר מוקרן את קשר גורדיעוו; גם גרמניה נאחדה זה מקרוב וגם מרוססיא הפַּנסלוֹיִים עודנו חרש עמנו ובפועל לא הצליח עוד כמעט מאומה; גם באוסטריה רבה התנועה והמבוכה, וגם בממלכות הסלֹוים הקטנות החדשות רבה העוובה, וכל זה ימשך לאורך ימים, והיהודים ההיסטוריקים יודעים מהנסיון הכביר בשנים ובפֶּקֶטִים שבכל עת ובכל מקום, אשר איזה תנועה חזקה ונמרצה תתעורר ללכת בקרב איזה ארץ בתוך איזה עם, אז היהודי הנודד ראשית המטרה לכל חץ ואסון מצד ההמונים הרוגשים, ולהאיש הנענה והנדכא, כלהעברי ברוססיא, קצרה העת וקצרה הרוח באפו לשמור רוח, להיות נזון בתקוה בעודנו חסר לחם.

י.

ויען השטן . . עור בעד עור . . .
 אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו ואל
 בשרו — אם לא על פניך יברכך' .
 (איוב כ' ד'—ו')

עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ; אולם שלח
 נא ירך וגע אל עצמו ואל בשרו — אם לא על פניך יברכך' אמר
 השטן הערום כנחש והמעמיק מאד לרעת את טבע בני אדם
 בחפצו לעורר על איוב את מרת הרין היותר קשה. כל איש בחול
 על ממונו , כל איש אוהב את שאריו וקרוביו , ביחוד את בניו
 ובנותיו , אולם יתר מכל יכאב להאדם אם תנע הרעה אל עצמו ואל
 בשרו . כן הדבר ביחס הפרעות אשר פרעו את עמנו לשמצה
 ברוססיא וגם מפאת הצעות הועדים לחוק חוקים חרשים לישראל .
 כל אלה , אמת , מצאו את העברים בכלל , אך בפרט יכאב יותר
 לההמונים מאשר להאינתיליגינציה ולהעשירים . המכות החמורות לא
 חלו בעצמות ראשי החכמים היושבים בחדריהם וכותבים לעמם עצת
 שלום ותקוה , ולא שברו את גופות הגבירים האדירים הספונים
 בהיכלי מחמדיהם ובטוחים ממגור מסביב ; הם לא התגוללו ערומים
 ויחפים בזלעפות רעב ומוכי תחלואים בעליות , בתורים ובמרתפים
 מספר ימים , אשר לא בטחו בחיין ; הם לא ראו בעיניהם איך יכה
 איש שכור ובליעל את אשתו , בנו או בתו מכת רצח מבלתי
 יכולת להשיב ירו מבלע בעלות זעקת הרצוצים השמימה , הם לא
 ראו איך כבודם וכבוד בנותיהם יחולל לעיניהם , ולא ישאו בחבם
 אש קנאות זה כרצח בעצמות עדי קבר , כאשר רבים מההמונים
 ילכו קדורנית על חלול כבודם וקדושת צניעותם ולא יעיוזו עוד
 לשאת את הדבר המר הזה על שפתייהם ; הם לא ראו בעיניהם איך
 על נשיהם נהפכו צירי לירה באיזה ממגרה לעיני אלפים שדורים
 ורצוצים מושכבים איש על רעהו בנשותיהם ובמפיהם ובעולליהם

ורועדים מהקרח הנורא ; הם לא נסו לשוט בשוקים וברחובות
 אחרי ימי המהפכה ולבקש איש איש את אשתו וילדיו ואת שאריו
 מחמדי נפשו ולהתיאש בכל רגע אולי לא יראה עוד אותם לעולם ;
 הם לאחרונה לא נשארו ערומים כצאתם מבטן אמם מבלי לבוש ,
 בלי מחסה , באין לחם לאכול ובאפם יד להשתכר על פת לחם
 חרבה , מפני העזובה הרבה , כאשר למאות ולאלפים ימצאו היום
 בתוכנו עשוקים ושרודים מקללי יומם , אשר עליהם נאמר : בעל
 כרחך אתה חי' . כל הצרות והמצוקות האלה , אשר תצילינה
 אזני איירופא משמוע , לא חלו לא בהאינתייליניציה ולא בהגבירים ,
 כי כאלה כן אלה מעמדים יותר באפשרות להנצל מכל אלה , ועוד
 יש להם איזה אפשרות להשתכר , לא רק לחם לפיהם , אך גם
 למותר , ולהגבירים — עוד לשכיות כל חמדה ; על כן , באמת , נקל
 להאינתייליניציה ולהגבירים , לקרוא שלום שלום להעם הנענה
 ולנחם אותו בחלומות לימים יבואו . גם העתידות אשר נקוה
 ממשפט ישראל מצד הממשלה , גם הנבלת הזכיות באיזה
 ענינים וגם לחץ התחום לשבת אשר יקטן ויצער מיום ליום בהגרש
 העברים מהכפרים ומהמושבות ובהלקח מהם סחר יי"ש — וכל אלה
 וכאלה תנחומות אל לא תגענה להאינתייליניציה ולהגבירים כאשר
 תגענה לההמונים אל עצמם ואל בשרם . להמשכילים שגמרו איזה
 בית מדרש גבוה ולהגבירים היכולים לשלם גילדיה ראשונה מותר
 להאחו בכל מלוא רוססיא ; להמשכילים נקל יותר למצא למו פה
 ושם מחיתם , והגבירים עוד יותר יתעשרו במסחריהם במקום שאין
 שם קונקורינצית ישראל . אם אמת הדבר , שגם לאיזה בעלי
 מלאכות מותר להתגורר בכל אדמת רוססיא , אך ההמונים אינם
 כלם בעלי מלאכות , והרוב מהם הם אנשים רודפי רוח באפם
 מעשה . גם גזרת איסור מסחר היי"ש תרושש את העניים יותר
 מאשר כל זולתם . המשכילים אינם מחזיקים בתי משקה ולא
 יאבו בהזכות להחזיק אותם , גם הגבירים המחזיקים בתי משרפות
 יי"ש ואוצרותיהם , אם גם להם יאסר המסחר הזה , אף שהאיסור
 הזה עורנו מוטל בשפק , ימצאו ידיהם לשלוח כספם במסחרים

אחרים, תחת אשר המזוגים נשארו לרגלי האיסור הזה בלי כל מחיה ובלי כל אמצעים לבקש למו איזה ענין אחר לענות בו כן בנוגע להגירוש מהכפרים וכו'. העשירים, אם גם יאבדו הרבה, ימצאו בכספיהם להתישב בערים ולמצא איזה משלוח יד, והעניים לא יוכלו גם לעזוב את מקומם באין כסף על הוצאות, כן איסור מקח אדמה וקחתה באריסות, מי שיש בידו ככף לקנות אדמה או לשכר אותה, יוכל בכל זאת לעמול לנוע אל הערים יותר ממי שאין בידו מאומה ויושב לו באיזה אהל רועה באיזה כפר ומתפרנס באיזה פתותים נקודים ויבשים הנופלים מעל שולחן האכרים, וכן, לאחרונה, בנידון התחום בעצמו, כל אשר יש בידו איזה אמצעי של השכלה או של כסף יוכל יותר להרחק אל הרחק ולמצוא איזה מנוח לכף רגלו ממי שחסר לו האמצעי הזה, והתחום כנאמר למעלה, עוד יצער וידחק. עד כה ישבו רבים מחוץ לתחום, כי לא הביטו על זה השלמונים בעין רעה, ועתה מרבים הם לגרש ממקומות שונים את העברים אל התחום, ובין כה האנשים מתרבים והאדמה לא תתרבה.

אם נתבונן למעמד עמנו בכלל, וראינו גלוי לעין או עד למשש בידים שרע הוא יותר לההמונים ולהעניים; גם מכות חרדי בטן מצד הפראים וגם חוקי מאי נוגעות הן על יתר לאלה האחרונים, אף שהחמה והחרון גם על המשכילים והגבירים, או אולי, על אלה האחרונים עוד יותר, לפי שהם נראים ובולטים יותר, לפי זה, בגעת הרעה על יתר לההמונים, הנה נקל יותר להאינתיליגנציה, להגבירים, לתת עצות להעם שישאו את נפשם בתקוה טובה לעתידות טובות החבושות בטמון. אולם, לוא קמו הפראים לבקש ולמצא רק את המשכילים והגבירים להכותם חרם בגופם ובממונם, לחלל קרושת משפחותיהם, להציגם ערומים כיום הולדם ולחסר מהם כל משען לחם ומשען מים לעתיד, ולוא יעצו מכתבי עמל לבונן ועד כזה אשר יחוק חוקים לא יחיו בהם רק להמשכילים ולהגבירים, כמו למשל: לאסור עליהם

הישיבה מחוץ לתחום, לאסור על הרופאים לרפאות, היוריסטים להיות בעורכי הדינים ולכל ספציאליסט מעבוד את עבודתו הספיעציעלית, להסופרים והמו"ל מהוציא כתבי עתים וספרים, לסגור את בתי הספר הבינונים והגבוהים מבעד בניהם ולחיבם בתלבושת יהודית עתיקה וכדומה, והוא הדין להגבירים ולהם, לאסור עוד קבלנות מהממשלה, קנות בתים בעיר חומה, לבל יתעסקו בבנקים, בסחר שטרות, לבל יתנו את כספם גם באבק רבית, לבל יפריצו את מסחריהם מחוץ למדינה, לבל יתעסקו בבנין מסילת הברזל ולסלקם מכל מגע ומשא עמהם ועוד ועוד נחמות וישועות כאלה, — כי עתה ראינו אם לא הצליח עליהם מעשה שטן. הכבירים הם מאל, האינתיליגינתיים והגבירים, ואם אנוש מאלה יצדק לבלתי קיים בעצמם את ההגיון הנמרץ מעור בעד עור, אשר פעל את פעולתו על מדת הדין, והשטן יצא ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו ועד קרקדו? אך את נפשכם שמרו, אתם החכמים השוקטים והקופאים על שמריכם, אתם המיליאנרים, שרוב זהב לכם! הירעתם אם לא שמעתם את קול אלהים חיים מעיד לגוים: כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה; רגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו; אם ימושו החוקים האלה, נאום ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים (ירמיהו ל"א, ל"ד). הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל! היסטוריתנו כתובה בדמי אבותינו על לוחות כתוב כל העמים, רבות נשאנו וסבלנו ועודנו קימים; כלנו חיים היום לעיני השואפים לבלענו, חיים על אף צוררינו וחמת רוחם. בן עוד נראה, ברחם ה' עמו ובהושיבו אותו בין נדיבים. אך מגלגלין זכות על ידי זכאי אמרו חכמינו ז"ל, ואם אתם פונים ממקבת בור חוצבתם לעבוד את האלילים, זה את אליל האסימיליציה, וזה את עגל זהבו, הנה בא יום ה' בוער כתנור, ולהט בהנדרחים אשר אמרו לזרים עמנו אתם, ובאדירי הכסף, אבירי הלב הרחוקים מצדקה, ונתקו כפשתה מבית ישראל והתבוללו בין העמים, כאשר היה בימי עזרא, ואלה הכותבים

ידע לעמם ילבשו צדקה כשריון לקום לצאת לישע עמם ואחיהם הנדכאים, ונחה עליהם רוח דעת ויראת ה', רוח אהבת האדם ואהבת ישראל ונקבצו ובאו יחד לקומם הריסות לאומותם ולרומם שם ישראל בגוים !

הדבר הזה יהיה בלי כל שפק, כי כה אמר ה' : כאשר הבאתם אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת, כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אני דובר עליהם' (ירמיה ל"ב מ"ב) והבטחת ה' לא תופר, היסטוריתנו בפקטִיָּה מעידה, שכל אשר נבאו לנו חווינו מראש, ממשה עד חגי זכריה ומלאכי, התקיים בנו. כל הצרות המובטחות כבר הגיעונו, על כן, אם התקיימו הקללות, מוכח מעצמו, שיתקיימו גם ההבטחות. כן תעיד היסטורית כל העמים, גוי יולד, יגדל יחונך וירומם ואחרי כן ירד, יפרד ויכלה ; כן היה עם כל העמים עד היום הזה, וגם עם עמנו. אך קץ חיינו עוד לא בא, עוד לא כלה עם ישראל את מלאכותו בארץ. הוא נולד גדל ונתחנך, גם גדול ורם היה, אך רגע בגדלו ויפול, כי הוא לא ידע אז לעמוד על איתן מעמדו הרם, ויפוזר בגוים, ואם לא כלו עוד חיינו עד היום הזה, אות הוא שעודנו חי, עוד גדולו לא נמלא, עוד ישוב לחיות כלאום שלום, והוא יוציא לאור גוים את השלום הכללי ואת האהבה הכללית לכל מין האנושי. לא בימי הבית הראשון ולא בימי הבית השני, האנושית לא היתה מוכשרה ועם ישראל עוד לא היה מוכשר לעשות השלום הכללי לתורת חיים להאנושית, אך התפתחות הציויליזציה עושה את שלה ; לאט לאט קרבים אנחנו ומתכשרים יותר להיות מסוגלים להמטרה הנשגבה הזאת. המחוקק הנוצרי, אשר יצא מישראל אור לגוים, ומחמד, אשר יצא מזרע אברהם נביא לשבטי הערביים, הכינו את הדרך ופנו הרבה מכשולים לפני האנושית. כאשר תרבה הציויליזציה לשפוך רוח חן ושלום ושלוה על כל בני האדם עד שיקיימו את עשרת הדברות לא רק ביחס אנשים פרטים אך גם

בין גוי לגוי, וכל סכסוך לאומי יִחַרץ ברוח שפתים ויוצא מבית דין משותף מכל צירי הממלכות השונות, כאשר סימני קונגרסים וקִנְפִּירִינְצִיּוֹת כבר החלו להגלות בתבל, אז יכירו וידעו כל גויי התבל, כי עם ישראל, מלמד האנושית, את חֻלָּם נשא ומעונותיהם היה מרוכא לטובתם ולאשרם הנצחי, למען אשר, בהיותו מפוזר ומפורד ביניהם, יפיץ ביניהם את אור נביאיו, עד אשר תפקחנה עיניהם לראות את אור החיים המאושרים של השלום הכללי בין כל משפחות האנושית. קוסמופליטזם רעיון רוח הוא, בטבע כל האינדיוויזמים לעמוד על נפשם, כן בטבע הלאומים לקיים עצמותם, וכן בטבע הממלכות להגן על ארצותיהן, — אין עצה אחרת להאשיר ולהצליח את האנושית, כי אם עצת נביאינו, לקיים את האינדיוויזמים, את הלאומית ואת הממלכות, אך לשיתן כלהן משפחות משפחות, והארת הרעת תביא את הצדק הכללי ואת השלום האוניוורסלי. זה הוא גם דגלנו: וכתתו חרבותם לאתים. עבורו אנחנו נלחמים, ועל כן אנחנו נרדפים למען שנחזק במלחמה על זכויות העשוק, אך קץ הישועה מהיהודים. האנושית סוף סוף תלא להתבוסס בדמיה ובתועבות אליה, ובאה לנוח מכבד עונותיה תחת דגלנו, — אשר שוליו מרחבי שמים! . . . .

ה

ב) אך מקץ השתלמות האנושית עוד נדבר הלאה. עתה נשובה אל הטעמים, אשר נתנו מתנגדי היציאה לשטתם. להכות עד אשר הכל ישונה לטוב, — יכולים לאמר רק הגבירים, ואיזה מהאינתיילינינתיים, אשר הרעה לא נגעה אל עצמם ואל בשרם. אך גם מהטעם השני, פן יחשדונו הרוססים בחסרון

פטריוטיזם, פג הטעם והריח בעת הזאת אשר אין דורש לאהבתנו ואין מבקשה מאתנו.

לדבר מפטריוטיזם בעת הזאת — אולת ורעה רבה. מה הוא פטריוטיזם עממי? — לאהבה את הארץ אף אם היא תרד לאיש עד לחייו, — יוכל רק היחיד והמיוחד שביחידו סגולה המקריב את נפשו קרבן להכלל עבור איזה רעיון נשגב שיחפוץ להוציא לאור עולם. משה בהתפללו בעד דורו אמר: ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת; ירמיהו הכה וכמעט הורג על הזהירו את העריצים; כן, אחרי הגדולים האלה צאצאי ישראל, גם בתוך העברים גם בתוך הנוצרים קמו אנשים גדולים גבורי מלחמה לתת נפשם למטות עבור מושגיהם הנעלים בכל דור ודור, אבל רגש כזה, לעלות לקרבן, יכולים אנחנו לדורשו רק מיחיד סגולה, וגם מהם רק עבור איזה מטרה רוממה, רעיון רם ונשא שבכחו להאיר לרעבות אנשים, ואין אנחנו יכולים לדרוש זאת מעם כלו בהמונו, שיהיה לו הרגש הזה, ועוד ביחס חמרי וגשמי אשר אין בו כל רעיון נשגב כפטריוטיזם עממי בכלל, ובנוגע להפטריוטיזם על הגבירים לרוססיה, גם רעיון בריא לא יכיל כאשר נראה הלאה. באמת, על מה יאהב עם את ארץ מולדתו? — על כי בה תבואתהו טובה מאשר בכל איזה ארץ אחרת: בה נולדו ונקברו אבותיו, בה נולד הוא, בנו, שאריו וקרוביו, בה לשונו מתהלכת, חוקיו ומשפטי שוררים, לשמור מסחריו ועסקיו קניניו ורכושו, — במלה אחת, כל היקר וכל הנחוץ לאדם חי באשר הוא אדם הוא מוצא בארץ מולדתו, ולא ימצא כל זה באיזה ארץ אחרת, אשר נר הוא בה וכל הליכותיה, שפתה, חוקיה, משפטיה, מנהגיה, סדריה, עסקיה וכל הדברים זרים לו. מהאהבה הפשוטה לטובתו ולתועלתו, העם, המרכב מאנשים פרטים מבקשי תועלתם איש איש כדרכו, יאהב את ארץ מולדתו וילחום למענה עד נטף דמו האחרון בעת צרה כהלוחם לתועלתו הפרטית, זה הוא פטריוטיזם של עם בהמונו, רגש טבעי הוא אשר אין לעגור עמדות לראש, כאשר לוא היה באמת רעיון נשגב ורומם; גם שוא יטיפו עליו מעל

הבמות בבתי ספר לצעירים, כי הם מאליהם יגיעו לזה ולא רק מהחינוך. רק לאולת נחשבה לעם העברים לוא יואלו להתפאר באהבתם הרבה לארץ שבתם אשר הזקין בעפרה שרשם מאלף שנה, כאשר לסכלות נחשבה להם לוא דמו להתפאר, כי גם הם אוכלים ושותים כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם. פטריזמים, אני אומר שנית, עגאזים טבעי, כרגש טבעי בהמי וגשמי, כאהבת הכלב לאדונו, וכמאמר הנביא: ידע שור קונוהו. הבוגד בעמו ובארצו הוא עוכר יען הציגו את תועלתו הפרטית למעלה מתועלת הכלל. ביחס זה הוא עומד על הקץ האחרון המתנגד להיחיד המסוגל המקריב את נפשו לטובת הכלל, אך מאשר הצדיקים תמיד מעטים במספר, על כן גם מספר יחיד סגולה, והמקריבים נפשם לטובת ארצם ועמם, מעטים מהבוגדים בעמם ובארצם, אך כזה וכוה מעטים הם מאד מאד אך בערך לכללית העם כולו ההולך תמיד בארחותיו הטבעיות. לפי זה, לא יוכלו היהודים להתפאר גם באלה מאחיהם הגדולים מרבבה, אשר באמת היו נרדפים על אהבתם הרבה לעמם ולארץ כמו היינע ובערנע, למשל, יען שבוזה נשתוה העברי לכל יתר האנשים, וכן יוכלו להמצא בקרבם גם עוכרי ארצם גם כן, לא מאשר אין העברים אוהבים את ארץ שבתם, רק מאשר גם בהם יוכלו להמצא רשעים, כמו בכל שאר העמים. גם אבי אבות כל צורינו לא יוכל להוכיח שבקרב העברים נמצאים תמיד עוכרי ארצות פוזריהם במספר מרובה מאשר יגלו בתוך שאר העמים הנקראים לפי מבטאם, שורשיים; גם אבי אבות כל אוכלי עמי אוכלי לחם, המכחיש גם את התיחשות העברים להמין האנושי, לא יוכל, לכל הפחות להוכיח ברור שחם מתיחשים להצומח או להדומם, ועל אפו ועל חמתו יוכרח ליהשם, למצער, לממלכת החי, ועם זה יתן ערותו שהם פטריזמים גמורים בכל מקום שהם יושבים. הפטריזמים, כאשר אמרנו, נמצא גם בהחי הלוחם לקיומו. אם כן, יקשה להם, איך יעזבו היהודים את רוססיה מרצונם החפשי רק לרגלי איזה פרעות בחשיהם העלוקות, —

את אשר לא יעשה הרוססי הנמור כי אם במותו ? — הנה
 תשובתנו בצדנו: הארץ מקיאה אותנו בחזקה. אך מרם נבאר את
 התשובה הזאת, נראה להם על האשכנזים, הסינים והאירלאנדים,
 אשר לכל אחד מהם ארץ וממשלה בארצו, ובכל זאת הם
 באלפיהם וברבבותיהם עוזבים את ארצותיהם ושוטפים לאמעריקה.
 תשובתם: צר לנו המקום בארצנו. הפטריטיזים האמתי הענאזים
 החמרי, לוקח ראש, כי הטבע בכל וחזק מכל. הוא הדין ביחס
 צאת העברים מרוססיה.

אבל לוא גם עמיגרצית האשכנזים, הסינים והאירלאנדים
 לא היתה לנגד עינינו ולוא גם מאומה מכל הדומה לזה לא היה
 נמצא בהיסטוריה, גם אז אין להקשות מדוע יעזבו היהודים את
 רוססיה בכל אהבתם לה, כי מה בצע באהבתם את רוססיה,
 אם רוססיה לא תאהב אותם? הן אמנם העברים קוראים בגרון
 נחר שאדמת רוססיה היא אדמתם, אך הרוסים הרבים מהם על
 אחר תשעים ותשעה מוכיחים בפקמים מפצחי עצמות, שאין
 להכחישם בכל מיני סברות, שלא כן הדבר, ואיך איפוא ידרשו
 מאיש שיאהב את מכהו? כי איך יאהב איש את הרע אם
 מוחו לא נשחת בראשו? אם גם נשלול מהעברים כל תכונות
 אנוש, מי גם מהחי יחפץ מרצונו החפשי להיות סגור ומסוגר
 במעון צר בתוך אויר מעופש, לשאת זלעפות רעב ומכות חדרי
 בטן ולא ינום משם אל אשר תשאהו רוחו בכל עת מצוא? על
 חסרון פטריטיזים יכלו הרוססים להתאונן רק, לוא הכירה רוססיה
 את העברים לבנים, אבל העברים, לפנים משורת הדין, גם במרם
 יכירום לבנים, כל עוד החיים היו באפשרות גם אם לא היה להם
 שווי־זכויות, לא עזבו את רוססיה. עתה, בקום כל ההמון מתחת
 והאצילים מלמעלה על היהודים להכותם ולהבזותם, היוכל מי לחשוב
 מפטריטיזים עברי לרוססיה?

עוד יותר, אם נצייר לנו במחשבתנו אפשרות כזאת לחייב את היהודים בפטריוטיזם לרוססיה, גם באופן זה עלינו החובה לחשוב את השכר כנגד ההפסד. לוא אברו היהודים איזה טובה במה שיחשדום בחסרון פטריוטיזם אז יכולים למצער להגיד שאין להקריב את הטובה הזאת על מזבח היציאה, אבל בפועל אחת היא להעברים, כי לא יגמלוננו הרוססים כל טובה תחת אהבתנו אותם, אם נראה להם שמתאמצים אנחנו להשאר בארץ. להיפך, הם הלא רואים בנו את נגעי עמם, ורובם ככולם אומרים בפה מלא שמקום אין לנו אתם. פאטריוטיזם אֶוֹילי ומשוגע כזה דומה לגבר אשר יסובב עלמה, אשר תשקצהו; היא בשנאתה תרוק בפניו ותאמר לו: גש הלאה! והוא, חסר לב, יבטח למצא חן בעיניה בהראותו לה אהבתו העזה על אפה ועל המתה. הוא אהב אותה, אבל היא לא אהבה אותו קונן היינע על אובד וגֵנֶע באהבתו. עוד יכולים מתנגדי היציאה להשיב: למצער יוכיחו היהודים לההיסטוריה ולאיורופא שלא אברו את זכותם על רוססיה בעל ארץ מולדתם, וגם זה רעיון רוח, כי המרם ידעו אלה ההיסטוריקים. כי המשפט בעצמו בלי כח חמרי, בימינו אלה נשמה בלא גוף. אם באחרית הימים הרעים האלה יגיעו ימים טובים, אשר יכירו הנזים את הצדק לכת מוסרי בפני עצמו ולא יתוכחו עוד בחרבותיהם, — אז תצא כנוגע צדקת היהודים רק אם ישימו לבם למעמד האומלל הזה ברוססיה.

ט

אחרי ענותנו למתנגדי היציאה לדעתם ולשטתם, עוד עלינו להשיב לאלה, האומרים לפשר בין הקצוות, להשיב את מעמד

עמנו הרע מאד לרגלי דוחק התחום והגבלת הזכויות, ולכפר את פני משנאינו ולהשאר גם ברוססיה. (א) אר'ז מיעץ וקורא בגרוי לאחינו העשירים שיכינו על שמרי אקציות קטנות בתי הרושת המעשה ופאבריקים, למען המציא פרנסות כשרות לאחיהם העניים במקומות מושבותיהם. (ב) מאנדעלשטאם יציע שהיהודים הבריאים יצאו מדוחק שבתם להאחז במדבריות רוססיה על יד ים הכספי לעבוד את הארמה שם, תחת צאתם לחוץ לארץ. גלוי לעין, כארז כן גם מאנדעלשטאם מתאמצים להמציא פרנסות כשרות לעניי בני ישראל, ועם זה יתרכזו גם להרוססים הרואים בנו חססנים וגולנים. בנוגע למטרת ההתרצות למשמיננו ולמשנאינו, יש להשיב תשובה אחת משפקת לשתי ההצעות כאחד: לא לעזר ולא להועיל! בראש התשובות אשר השיבו חכמי היהודים להמלך אלפונס העשירי בקאסמיליה, על כל תלונתם ענו לו לאמר: מכל החלאים הרעים אשר חשב המלך בנו, יש עוד חולה רעה בנו אשר המלך לא הזכירה, והוא אשר אין הן דיננו לטוב, ואף אם הטוב לנגד עינינו (שארית ישראל פרק י"ח). אמת הדבר הזה: אנחנו העברים יודעים נאמנה שתלונת הרוססים עלינו שוא ושקר ביסודה העקרי. העברים, אם לא נעלים, אך, בכל אופן, אינם גרועים מכל שאר יושבי רוססיה: אם מרבים היהודים להחזיק בתי משקה, ואם גם ימצאו בהם איזה עונות של עקספלואטציה, ואם הם גם אצלם במדה מרובה מאשר לזולתם, הלא הם תולדות הגבלת הזכויות, עד שמוכח ונודע לנו שאם יתנו לנו ידים והיינו ככל שאר אנשים. אם עם העברים בכלל, לבלתי הרבות בפרטים, עם כבד עון, הוא מאשר האמת לא כן, אך מאשר כן יחפצו צוררינו, והשכל, הנוטה תמיד אחר הרצון, ימציא להם תנואות מתנואות שונות על כל אופן ואופן מאפני חיי היהודים. אם כה ואם כה יעשה היהודי, הוא לעולם לא יצדק, כי משופטו הוא שונאו, ואיננו חפץ בהצדקו, אך את עונו הוא מבקש ובמקום שלא ימצאהו עוד על יתר יתקצף. למשל: בהעת שהעברים לא רדפו את ההשכלה קראו עלינו, עם סכל ובער. היהודים החלו להתלמר, ויהפכו את לשונם לקרא, היהודים שרצו בכל בתי ספר

עד אפס מקום, והאינטימיניציה שלהם שפכה את השתררות רוחה על הרוססים'. בעת שהיהודים החזיקו בהרליגיה בחוקה, קראו שונאינו, מתרחק הוא הפְּנִיתִיק והבווי', היהודים החלו להתערב ויתפכו השונאים כחומר חותם לקרא עלינו: מְהֵרָסִי דתות הם, וכן ילמדו את צעירנו לחלל כל קודש', והוא הדין בכל יחס, חוק עולם, חוק היסטוריקי הוא לצוררי ישראל, לגרוע מהיהודים את כל ענפי עץ החיים ולעזוב למו איזה עֵלָה נובל אין הפץ בו, ואחרי עשות בו היהודים חיל מכח ההכרה ובכשרונותיהם, יתהפכו הצוררים בקשת רמיה ויקראו חמס, שהיהודים חמסו את הָעֵלָה היותר טוב ורשן והחזיקו בו עד שאין לעמוד בפניהם. זה גורל המסחר וההלואה ברבית, אשר עזבו שונאינו לנו בימים ההם שהמסחר וההלואה היו לגועל נפש וחסרי פרי תבואה, ואחרי אשר המסחר פרץ לרוב וסחר שטרות ובנקים רחב ונסב למעלה ראש, התעוררו לקרא עלינו חמס, היהודים הזוללים כבשו את עולם המסחר ואת עולם הפִּינַנְסִים' ועיני שונאינו תמקנה בחוריהן סקנאה ושנאה. היהודים מתעסקים בבנין מסלות ברזל, והיא חטאת מציצה; היהודים מקבלים בקבלנות עסקים מאת הממשלה — חטאת מציצה; היהודים סוחרים בתבואות האדמה ומעלים להאכרים את מחיר יבולם עד המדרגה העליונה — חטאת מציצה; היהודים סוחרים בסחורות מעשי יד ומזילים מקחי כל מיני סחורות עד המדרגה התחתונה — חטאת מציצה; היהודים קונים שדות — חטאת מציצה; היהודים מוכרים שדות — חטאת מציצה; היהודים רופאים בצבא — חטאת מציצה; היהודים רוקחים ומחזיקים בתי נכאת, מייעצים בבתי מועצות הערים ובבתי אסיפות אדוני הקרקעות — חטאת מציצה. אין קץ ואין תכלה להמציצה הגדולה והרחבה אשר יחטא בה היהודי הרוססי מכף רגלו ועד קדקדו מבכור המיליליאנערים ועד צעיר האביון שבאביונים, מראשי חכמיו עד אחרוני חשוכיו. גם הדלות והעניות חטאת מציצה היא. את אביוני היהודים יאשימו גם בזאת, שהם סוחרים בבלויי סחבות, שפלים נבזים ומעופשים, כי הם ימוצצו גם את העניות, הדלות והשפלות. עתה היש אפשרות

להתרצות לדיני-צדק כאלה ? על בית למוד מלאכות לצעירי העברים בויטאמיר קמו שונאינו לקרא חמס, לפי שגם מבלעדי החניכים האלה לא יוכלו בעלי מלאכות הרוססים לעמוד בפני קונקורנציית העברים וידרשו מגבוה להעיק תחת הבית ההוא או לסגור אותו מכל וכל. היהודים מוצצים את החכמות, המדעים, האומנות, כל מלאכת מחשבת ואת חכמת היופי והנעים; היהודים מוצצים את כל המסחרים, המלאכות הגדולות גם הקטנות, וגם את האויר הם מוצצים בהמקומות אשר נאסרה להם הישיבה, ועתה הם מתגרשים. אם עבודת האדמה עוד נשארה, באיזה ערך, פְּנִיָּה ממציצת היהודים, יקראו עתה שונאינו שהיהודים עצלים ונרפים, אך אם יחזיקו בה ואם גם יהפכו מדבר שממה לגן עדן, והתעוררו אז משנאינו לקרא חמס שהיהודים ימוצו כל חלקה טובה מאדמת רוססיה, והוא הדין בנוגע לפֶּאבריקות המדומות, אז יאמרו צוררינו שהיהודים בכה הקהל ובאגודה אחת ימוצצו את העבודה בהפריקות ואת מסחר תוצאותיהן לרעת אזרח הארץ הרוססי. התלונה הזאת תתן ידים חדשות לצוררינו להסית בנו את ההמונים, שואפי פרעות להכות הרס את הפֶּאבריקות על אדוניהם ופעליהם העברים. מלבד זה, אם יקבלו להפֶּאבריקות רק פועלים ועובדים עברים, והיה הדבר הזה לאבן נגף ולצור מכשול על דרך השלום, כי הרוססים יקניטונו תמיד בהתרחקות אכזריה ויוסיפו עוד יותר ויותר להרחיקנו מכל מעמד ופְּרוֹת במדינה, ואם יקבלו גם רוססים, ורבו אלה האחרונים על העברים על אחד מאה, כי גם הרוססים בהגובירניות הפנימיות הולכים בנקיון שנים, ושטפו למקום עבודה, ואז באופן זה, לא תצא כל תועלת להעברים הנדחקים.

י

אחרי השבנו בכלל על שתי ההצעות ביוחד במה שנוגע למטרת ההתרצות לצוררינו, הבה נבאר כל אחת בפרט, מפאת

האפשרות להוציאה אל הפועל וכפאת התועלת המקוה ממנה להיהודים.

כבר קדמני הסופר הנכבד ה' לילענבלום בהפאָלקס בלאַט, ויאמר לארז גלוי, שאי אפשר לכונן פֿבריקות על יסודות המוסר הנשגב: להועיל לזולתו. אמת כנכון היום, כל מסחר, כל מלאכה וכל ענין מעניני החיים החמרים יכולים לצאת אל הפועל ולהתקיים וגם להתפתח ולהביא את התועלת המקוה, רק אם הם יתיסרו, יתכוננו וישתכללו מצד הנחיצות בהם ומצד הביאם פרי למיסדיהם ובעליהם, ובאופן שלא יהיו עומדים תחת אפוזרופסית צדדית. עולם הכלכלה מתנהג על פי חוקים עקונומיים ולא מוסריים. לוא ימצאו, למשל איזה גבירים למועיל לעצמם לכונן איזה פֿבריקה באיזה מקום, ייסדוה יכוננוה וישכללוה בכל התלוי מצדם מהשתדלותם להנאתם ולטובתם, המניע היותר חזק מכל, בכל מפעלי גבר ומעבדיו; אם העברים הרבים הנמצאים, במקום ההוא, לא ימצאו פרנסה אחרת, יותר קלה ויותר מעשרת, כי אם לעבוד עבודתם בהפֿבריקות, והלכו שמה ועבדו עבודתם באמונה, גם כן לא מחפצים להתיפות בעיני הרוססים, אך מחסרון לחם, המניע הנאמן לכל עלילות גבר כנאמר. חוץ לזה, לכסף לא יהיה מוצא, יען אשר לא יקפצו הקונים על אקציות כאלה במקום ובזמן שהפבריקות מתכוננות, לא מטעם התפתחות העבודות האלה ונחיצות הזמן והמקום, אך מטעם גמילת חסדים. קודם כל נחוץ, שהתוצאות מהפֿבריקות תוכלנה להסיג אחור את המסחר מחוץ לארץ, והוא אי אפשר עוד בזמן הזה, כל עוד עבודת הפֿבריקות בארצנו בכלל על המדרגה היותר פחותה בערך נגד חוץ לארץ. למשל, ברוססיא, הקירוסין הרוססי לא יוכל להסג אחור את הקירוסין האמעריקאני רק מטעם, אשר באמעריקא ידעו לזקקו באופן זול ומוכשר מאד, עד שיוכלו לשלם הוצאת הובלתו לרוססיא ולמכור אותו פה בזול; כן הדין בעורות, ברזל, וברזל-עשת, מטוה צמר וכדומה בהחמרים המובלים מרוססיא לחוץ לארץ ואחרי העבדם שם יובאו שנית משם אלינו וימכרו אצלנו, לפי שאין אנחנו ברוססיא יכולים עוד לעבוד

כבני חוץ לארץ, ולא על העברים לחכות עד אשר יבשר הדור, שנוכל להסיג אחור את סחורות חוץ, ולהשתפק בתוצאות עבודת רוססיה. עוד לזה זמן רחוק מאד, ואין הרעבים והיחפים יכולים לחכות לזה בנקיון שנים, והעשירים לא יתנו את כספם באקציות כאלה.

(ב) הצעת מאנרעלשטאם קשה עוד יותר להוציא אל הפועל וכמעט נמנעה, עד שאין גם להרבות באור על זה. אי אפשר לאנשים באים בימים לקחת נשיהם וטפיהם ווקניהם ולהרחיק נדוד אל מדבר אין אדם בו, מקום ששם יהיו נדרפים מיתר אחיהם מכל יתר בני המדינה, מכל האנשים של עולם הציויליזציה, ושהקלימט זר ומוזר ולעבוד שם את האדמה, קרקע בתולה מעולם, עבודה אשר לא הסכימו בה. היהודים לא ילכו שמה, ואם רבים ילכו ונמקו וספו ותמו מן בלהות עוד טרם יתישבו על מקומותיהם. אבל אם גם נשער שכל זה דבר קל, שנשכי שמים יקחום וישאום שמה על כנפיהם ויכוננו מושבותיהם בתוך גנות ופרדסים אשר יטעו למו מלאכי השרת, והיינו סוף סוף גרים על האדמה ההיא אדמת רוססיה, וברוססיה אין אנחנו נחשבים לאנשים מועילים אך למזיקים ומנודים, ובכל יום ויום נוכל לקות כי ישמע גם שם הקול הירוע: קומו צאו לכם מארצנו! האפשרות הזאת בעצמה תסיר את לב היהודים מכל עבודת מעשה, ולא יעבדו שם, כל עוד היתר הישיבה שם הוא רק מטעם הרחיקם מיתר בני רוססיה כהמצורעים ממחנה ישראל לפנים, ולא מטעמים אחרים כוללים לכל בני המדינה. ואבאר יותר: לוא היה להיהודים ברוססיה כל זכויות אנוש ולא נחשבו למנודים ורק מסבות עקונומיות כלליות לכל הארץ באה נחיצות להוציא מאיזה מקום איזה מספר אנשים, כי עתה היהודים, אחרי אשר התישבו על מקומם החדש הרחוק שהסכימו בו, היו בטוחים במקום שבתם מכל התעוררות של קנאה ותחרות מצד יתר בני המדינה, ובעבור בטחונם בזכויותיהם היתה למו העבודה נעימה ומועילה, ועבדו בכל כחם למען התערה כאזרח רענן, אבל אם הם יורעים

שכל עיקר הדבר, אשר הרחיקום ממקומם הראשון הוא מתוך שנאה, שאינו נכרת לאזרח כי אם לנכרי, יוכלו תמיד לחשוב מחשבות כאלה שכן תהיה אחריתם במקומם החדש, אחרי הפכס אותו בעבודתם הנאמנה למקום מיושב ומעובד כראוי, שגם אז יאמרו לו, צא טמא, ולפי זה לא יחפצו גם לעבוד את האדמה ולשמרה. ביחס זה יצדק מאד ה' המזייפאן באמרו שבעל הבית יוכל תמיד לאמר צא לאסוף חוץ, אף אם זה האחרון יעבוד יותר מהאדון בעצמו, כל עוד העובד הזה נחשב לזר עמדו, ולהעברים כבר הודיעו שוטניהם בפה מלא את האמתית הזאת. היהודים הפרקטיקים לא יחפצו לישוב מדבריות שוממות בזיעת אפיהם ובדמי לבביהם רק מהמטרה היחידה להביא ברכה לזולתם ולעצמם רעה, היהודים יודעים שערי המסכנות אשר בנו אבותיהם במצרים היו אמנם דרושים לחפץ פרעה, אבל לא לתועלתם, על כן לא עבדו גם שם מרצונם החפשי, וכן כל עוד לא תצלה ביד ה' מאנדעלשטאם להפוך את העברים ברוססיה לעבדי עולם, קשה להאמין שיואלו ויתבערו ללכת לבנות ערי מסכנות לזולתם מרצונם החפשי ולקבל חלק עבודתם כל עמל וכל תלאה.

יא

אחרי אשר סתרנו את הטעמים של מתנגדי היציאה לפי שמתם, הנני שב לבאר את שטתי. אני אמרתי למעלה שבהתעוררות היציאה אני רואה התעוררות לחדש את הלאומית ולהזקה. את השקפתי זאת על התעוררות היציאה כוננתי על שטתי בביאור תכונת עמנו, התכונה המרכבה משתי מדות סותרות ומתנגדות זו לזו. מדת ההתערבות ומדת ההתרחקות. שני ההפכים האלה העצורים בנושא אחד, יפעלו פעולתם על עם העברים לפי התיחשות הגוים אליהם. אם הגוים יקרבו, או

למצער, לא יציקום מטעם שלא יחפצו או שלא יוכלו להציק להם, או תתעורר מדת ההתקרבות, ואם להיפך, אם הגוים יבזום ויענום, או תתעורר ההתרחקות ביותר. אמת הרבר, לכל איש פרטי ולכל עם בכללו בתכונתו לאהבה את מטיבו ולשנוא את מציקו, ולפי ערך האהבה והשנאה כן יתקרבו זה לזה, או להיפך יתרחקו זה מזה, אבל המדות הכלליות האלה, המשותפות לכל האנושית, חלושות הן מאד בכל יתר העמים, מאשר הן בתכונת עם העברים, עד אשר בחווק המדות האלו ובעצם תקפן הוא מצטיין בין כל הגוים באין דומה לו. ביחד עם זה, עם ביאור, את תכונת עמינו, אני כופר בעיקר הקוסמופליזם. אני מכחיש מכל וכל באפשרות ביטול הלאומיות והממלכות בקץ ימי השתלמות האנושית. התברר אצלי לאמתית גמורה שכל אלה המושגים הנעלים הם רק חלומות נעימים, אשר יחלמו חובבי הגוים, ואומרים שכל גויי הארמה באחרית הימים יתלכדו למשפחה אחת גדולה באין הבדל לאומים ובאין ממלכות ארציות; החלומות האלה לא יתקומו לעולם. תחת זה, אני מאמין באמונה שלמה בהשלום הכללי העתיד לבוא באחרית ימי התפתחות האנושית, בביטול ממלכת הזרדן, ממלכת האגרוף, ובהשתררות מלכות שרי, אשר אז תשובתנה מלחמות מן התבל, והלאומיות והממלכות תתיחשנה לשלטן האנושית הכללית, בתמונה כזאת, אשר ערים רבות וגובירניות רבות תתיחשנה עתה להממלכה הכללית, הכוללת ומקפת את עניני כלהם, כאשר כל סבסוכי ערים נפרדות יחרצו, בזמננו, לא במלחמות חמריות ביניהם, לא בהאגרוף, כי אם ברוח באר ומשפט יוצא מאת הממשלה הגבוהה על כלה; כן אז יחש הגוים עם כל סבסוכיו ופולפוליו יובא לפני הבית דין הגדול המשותף מכל צירי הממלכות והלאומיות, והבית דין ההוא ברוח שפתיו יוציא משפטו לאור גוים. על פי באורי זה את תכונת עם העברים, ועל פי אמונתי זאת בעתידות האנושית, אני קורא בכל מאמצי כחי להשתמש בשעת הכושר, בעת צרה ומבוסה מהומה ומבוכה, להעיר את רוח העם ולעזור לו לצאת

פן ירדם הרוח, ושבנו שנית להרחיק את הגאולה להיות עבדים
 בזוים לאורך ימים; ויחש הגוים, התלוי מפתרון שאלת
 היהודים, יוסיף שנית להיות תחת ממלכת האגרוף. אך לבל
 אהיה בעיני הקוראים כמתעתע כשוגג ומשגה, או כאומר
 בפקודה, קבלו דעתי, הנני לבאר את שטתי זאת די באר
 ומפורש. למען באר את שטתי זאת הבנויה על יסודות שונים,
 נחוץ לחלקה לחלקיה, ולפרש כל חלק וחלק מחלקי ההרכבה
 בפני עצמו, ואחרי כן נחברם כלם להיותם מתאימים לההרכבה
 השלמה. לזה נחוץ לנו: א] להוכיח במופתים חותכים מהיסטורית
 העברים, שתכונת העם הזה אמנם מורכבה משתי המדות
 המתנגדות, ואיך פעלו המדה האחת והאחרת על העם בהשתנות
 עתותיו בתוך הגוים. ב] לברר במופתים נאמנים שהקוסמופוליטיזם
 רעיון רוח ומקסם כזב. ג] שהיהדות לא גמרה חיה, ועוד
 עבודה רבה לה לטובת כל האנושית, ושיש בכוחה להוציא
 אורה לכל הגוים. ד] והוא האחרון, שהשלום הכללי, ביטול
 ממלכת האגרוף, תעודת היהדות, דבר הכרחי מטבע הדברים
 וסמנים מובהקים, להסיר על ידם שהאנושית הולכת הלך וקרוב
 להמטרה הנשגבה הזאת, ליחש הגוים והלאומים יתרחץ לא בכח
 חמרי כי אם בכח מוסרי, ברוח משפט יוצא מבית דין משותף
 לכל האנושית.

אך יען אשר כל אחד ואחד מאלה החלקים הנפרדים הוא
 בפני עצמו ענין נכבד וגדול מאד, אשר למען בררו ופרשו נצרך
 ספר שלם, לכן בבארנו את שטתנו זאת כולה נשתפק בהכרח
 בהקיצור היותר נמרץ, וכל אשר יחסר להבאורים והפרושים,
 יואילו גדולים חקרי לב לעבוד את העבודה הזאת ברחבה. אני
 אינני ביחם זה, כי אם כאיש אשר מצא איזה דבר נוצץ בטיט
 חוצות, וירים בכח קולו ויקרא למבינים שיתבוננו להחפץ ההוא,
 ושילטשוהו כי אבן חן הוא. קורא אני לכל סופרינו הנכבדים,
 העשירים בחכמה, במדע, בהיסטוריה ובפילוסופיה ואשר לשונם
 חץ ברור, שיבואו לדבר בהענין הרם והנשגב הזה, והם יוכלו

להרחיב ולבאר כראוי את הענין אשר אנכי במעט כתי נגעת
רק כמלא השערה .

יב

מדעתי כי קשה אתה , וגיד
ברזל ערפך ומצחך נחושה
(ישעיה מ"ח ד')

כאשר מצא אלפונס העשירי מלך קאסטיליה כתוב בראש
ספר הזכרונות של ארצו במספר הדברים הנבחרים שבעולם
'יהודים לחכמים ולקשה ערף' ושאל את משנהו את החכם
טהאממאס : איך חשב את מדת קשה ערף למעלה ואין לך
מדה רעה ממנה ? ענהו זה החכם לאמור : " מדת קשה ערף
נצרכת אל הדת , כי בלעדה לא תתקיים , כי אצל קשה ערף
תתקיים הדת , ואפשר כי על כן נבחרו , כי למה שיהיה קשי
ערף לקבל , הם קשי ערף לעזוב , כי כן אמרו חכמי שפניה :
המהיר לאהוב מהיר לשנוא . " (שארית ישראל פרק י"ח) . אם
אמת הדבר שכן נמצא כתוב בספר הזכרונות ושכן ענה טהאממאס
למלכו , — אך אמתית מבוררת היא שהיהודים מצטיינים בין כל
הגוים בקשה ערפם , ולפי זה אין כמוהם יוכל להתרחק מזולתם ,
אם יחפצו , וכן להיפך , אין כמוהו קשה לקבל הנבלת הרצון ,
ועל כן ילמוד תמיד אל מעשה הגוים אשר לא יציקוהו . אם
הגוים לא יציקוהו מסבת אהבתם אותו או מאשר לא יוכלו —
אחת היא , והעיקר המעשה בפועל . עתה נראה בקיצור נמרץ
על פקטים מן ההיסטוריה : במצרים הצטיינו העברים , גוי בקרב
גוי , אף שלא היתה למו כל רליגיה כי אם תרדיציה ריקה
מאיזה מושג נעלה , ומפשט מכח שכלם , בלי מצות מעשיות

ונהגים, חוקים ומשפטים, מדוע? כי המצרים לחצום ויעבירום בפרך. במדבר, אחרי רואם בעיניהם את גבורות משה שהוציאם ממצרים ועשה למו נסים ואחרי קבלם ממנו איזה באורים ולמודים להבין יותר את תרדיציתם, כמעט דמו שסר רסנו מעליהם, שהוא לא ישוב עוד אליהם לעצרם ביד חזקה, עשו למו עגל מסכה. מדוע? כי הם שנאו את הגבלת הרצון, ויתקרבו לאלוהות המצריים, אשר לא יכלו עוד הרע להם ולענותם. אך למותר לחשוב את כל מרים, קשה ערפם, התלוננם והתאוננם וסורם פעם בפעם מתורת משה (אם גם לא נחשוב את ריילויצית קרה ועדתו) אשר סרו וסוררו דור המדבר עד יהושע. מדוע? — ההרות מעול הנכרית העירה בם את מדת ההתערבות, והעול הרוחני אשר נתן עליהם משה העיר את ההתרחקות ממנו ומרבי תורותיו. בימי יהושע לא מצאנו שישתדלו להתערב בגוים. מדוע? — מלחמותיהם הסבו לבם אחורנית מהגוים בעלי מלחמתם וכיבוש הארץ משכם חסד לתורת משה ביד יהושע. הדור שקם אחרי יהושע והזקנים עבדו את הבעלים (שופטים ב' י"א). מדוע? — כי הגוים, כמנוצחים, החניפום וימשכום חסד, ותפעל מדת ההתערבות. כאשר עלה עליהם כושן רשעתים פנו מהבעלים לה', מדוע? — לרגלי השנאה שהראו להם הגוים, התעוררה מדת ההתרחקות, וישמעו לשופטם עתניאל. כאשר השתעבדו אחרי כן לעגלון מלך מואב, שבו שנית לר' גם כן מטעם הנ"ל, בימי אהוד לא עבדו את הבעלים גם כן מטעם הנ"ל. אחרי מות אהוד נפלו לאלילות, מדוע? — כי הגוים שהיו מנוצחים לא יכלו להרע להם. כאשר השתעבדו ליבין מלך כנען פנו שנית לר', מדוע? — שעבודם פעל על ההתרחקות. עברו ימי דבורה והיהודים נופלים לאלילות, מדוע? — העמים היו אז נכנעים תחתם ולא יכלו להציקם. בנפלא תחת מדין התעוררה ההתרחקות ושוב לה'. כאשר הושיעם גדעון בקשהו העברים שימלוך עליהם ושיוריש את כסאו לבניו אחריו, — דבר לא היה בישראל, כי הקבוץ היה בראשונה מוכן להיות

ממשלת העם, מדוע? — כן עשו הגוים וילמדו מעשיהם : „ויאמרו איש ישראל אל גרעון, משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין“ אך גרעון היה מכבד מאד את הסדר אשר צוה משה ויאמר להם : „לא אמשול אני בכם ולא ימשל בני בכם ; ה' ימשל בכם“ (שופטים ח' כ"ג) כלומר, מושג האחדות ימשל בכם וכולכם תהיו שוים. אחרי יאיר הגלעדי נפלו לאלילות. בימי יפתח שבו. אחרי עבדון בן הלל הפרעתוני נפלו לאלילות, ובימי שמשון שבו כמעט, ויקם מיכה ויעש פסל ומסכה ואפוד ותרפים, כלומר, הרחיב את האלילות ויעלנה למדרגת עבודה מושלמה. מעשה פלגש בגבעה יתאר לנו איך השחיתו התעיבו עלילה בני הרור ההוא באלילות נתעבה ונאלחה, עד שלמדו מהגוים את התועבה הנוראה להחליף משכבי אשה במשכב זכר, והזקן שהכניס את האורח רק בכל מאמצי כח הצליח להציל את אורחו מזמת בני עירו בחלוק בתו הבתולה ופלגש הארחה. בהתחננו אליהם : אל תעשו את הנבלה הזאת, הנה בתי הבתולה ופלגשהו אוציאה נא אותם וענו אותם... ולהאיש הזה אל תעשו את דבר הנבלה הזאת (שם י"ט, כ"ג — כ"ה). זאת היא חטאת סדום, והתועבה הנאלחה הזאת פרוצה היתה מאד בין עובדי האלילים עוד בימי שאול שליח הנוצרי. (אגרת שאול אל הרומאים, כ"ה כ"ה) כן במשך כל תקופת השופטים ואחרי זה בתקופת ימי המלכים ותקופת הבית הראשון אנחנו רואים שבכל פעם ופעם נפלו היהודים לאלילות ופעם בפעם התעוררו לעזובה ולשוב להחזיק באמונתם. המסבות וההתפוכות האלה, ההתערבות וההתרחקות, רק הטעמים שאמרתי למעלה : בכל פעם אשר יד היהודים היתה רוממה על הגוים נפלו לאלילות, כי אז פעלה בתכונתם מדת ההתערבות, לפי שהגוים לא יכלו להציק להם, ולהיפך, בעת שהגוים השתמשו בהתערבותם לרעה להם ויציקום, התעוררה מדת ההתרחקות, וכן היתה הרליגיה רפויה וחזקה בידם עד גלות בבל.

יג

חי אני נאום ה', אם לא ביד חזקה
ובזרע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם.
(יחזקאל כ' ל"ג)

במצרים, כנאמר למעלה, נברלו היהודים מהמצריים גם בלא רליגיה מושלמה, ובגלות בבל, במשך זמן קצר מאד. שבעים שנה אחרי היות להם שופטים, מלכים, נביאים, בית המקדש ואחרי התעשרם בנסיונות רבות שלא היו להם במצרים, מהרו היהודים להתבולל בגוים. מראה זר ומוזר מאד בתכונת היהודים. מדוע? גם כן מסבת תכונת העם: במצרים השתעבדו והתענו, ותפול בהם מדת ההתרחקות, ובבבל, להיפך, התכבדו והתקרבו באהבה, על כן פעלה מדת ההתערבות. שבמצרים השתעבדו — עזר כל ספר שמות, ושבבבל לא רק לא השתעבדו אך גם התכבדו — יעידו לנו הכתובים האלה: ויאמר המלך לאשפנו רב סריסו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים ילדים אשר אין בהם כל מאום ושובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי מדע ומביני דעת ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשרים' (דניאל א' ג'—ד'). ויאמר לו המלך: מדוע פניך רעים ואתה אינך תולה אין זה כי אם רוע לב, ואירא הרבה מאד' (נחמי' ב' ב') חילוק גדול בין עבודת פרך, בין ההשלכה ליאור כל הבן הנולד, ובין החינוך להתכשר לעמוד בהיכל המלך, הנעצב לראות את עבדו העברי בפנים זועפים. לפי זה התעוררה מדת ההתערבות, ועל יתר מצד גדולי העם, לפי שהם, בהאינתיליגינציה וכהגבירים בימינו, התכבדו על יתר. כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם והתערבו זרע הקודש בעמי הארצות ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה' (עזרא ט' ב'). גם שבט הלוי אשר לא עבד את העגל בימי משה ויתאספו אליו להרג באחיהם שנצמדו לאלילות, התערבו בגוים בבבל: וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני יהושע בן יוצדק . . . . ומן הלויים יוזבר . . . . (עזרא י' יח—כ"ג).

ההתערבות גדלה במדרגה כזאת, עד שרבים מהם מאנו לשוב עם עזרא לחדש ממלכתם ורק חלק קטן, יהודה ובנימין, הצליח עזרא להעלות לארצם. גם אלה המזוקקים והמצורפים אשר באהבתם הרבה ללאומותם, עלו עם עזרא ויתישבו בארץ ישראל, היו נקשרים ברוחם לבבל; עד כי הצליחו להעלות עמהם משם מושגים פילוסופים רוחנים, כשמות החדשים והמלאכים, אשר ברבות הימים התאזרחו בהתיולוגיה המאוחרת, תולדות הכנסיה הגדולה, עד היום הזה. מאחרי התפתחות הכנסיה הנזכרת עד החורבן השני, לא נמצא שיפולו היהודים לאלילות בהמובן החמרי ולהתגאל בתועבותיהם, והוא גם כן מטעם, ששנאת עולם היתה ביניהם ובין הַיִּוֹנִים המתהללים באלילים. אחרי כן גדלה השנאה ביניהם ובין הרומאים, ובכל זאת התפשטו דעות פילוסופי יוון גם בישראל, וגם רוח היווריספרודינציה הרומאית מציין בהתלמוד, שמקורו מהזמן ההוא. השנאה הנצחת הזאת, היא היא שעזרה הרבה להתפתחות המשנה ולימודי הפוסקים בכלל, אשר כל עיקר כונתם היה להרחיק ולהרחיק את העברי מן הגוים, בנטיה מסכמת למדת ההתרחקות, תולדות השנאה הפליטיות שהשתררה בין היהודים ובין שכניהם. גזרת י"ח דברים, אשר טעם כלם מבואר, משום, משום, ומשום' במסכת שבת, מתייחסת להזמן ההוא, אשר אז שנאת היהודים להרומאים הגיעה עד מרום קצה, אך לא נוכל להרחיב בזה, ונקצר בסמכנו על הקורא היודע ועל הבאים אחרנו למלאות את הדברים.

בארצות המזרח, ביוון, במצרים וסביבותיהם התגוררו היהודים עוד מכבר, ובארצות המערב (זולתי שפניה, אשר לעדות ר"י אברבנאל בפרושו למלכים השתקעו שם העברים עוד מזמן שלמה המלך), בצרפת, אשכנז, אנגליה, איטאליע מלבד מעטים שהיו שם מכבר, נפצו על יתר על ידי הרומאים, אשר הפיצום שמה, ובכל הארצות האלה החוק הנזכר, ממדת ההתערבות וההתרחקות, הולך צעד בצעד דור דור בהיסטורית עמנו ופועל פעולתו בלי כל יוצא מן הכלל. בכל מקום ובכל זמן אשר קָוָה להיהודים התערבו, ולהיפך, כאשר קָבַד עולם, התרחקו. על יתר התחזקה ההתרחקות

אחרי התפשטה הדת הנוצרית, אשר למרות רצון מיסדה הקורא לחסד לאומים ולרחמים רבים, מפיציה המאחרים לא השרישוה ברוח שפתם, ברוח כָּעַר את האלילות, אך בחרב, בדם ובאש הם הטילוה באונם על האנשים, אשר מחסרון ההכנה וההשתלמות הרוחנית רבים מהם קבלו רק את החיצונית, את מנהגי הנוצרית, וברוחם נשארו בוערים, סכלים, עורים, פראים ואכזרים ככל הגוים המתהללים באלילים. מאחרי הזמן ההוא כמעט אין דור, אשר לא עמרו עלינו לכלותינו, ועל כן, כמעט אין דור, אשר התולוגיה לא הולידה חומרות רליגיוזיות חדשות. בראשית המאה החמישית למספרם, אחרי שיהודי אלכסנדריא לרגלי מדת ההתערבות היו מקילים הרבה בהרליגיה, קם שאון ויהרגו ביהודים כמה אלפים איש ואת בתי כנסיות שרפו באש. היהודים התאזרחו בשפניה עד שמאנו לעלות ליירושלים בימי עזרא; (אברבנאל בפירושו לספר מלכים) גם לרליגיתם, גם לארצם גם ללאומיתם לא נמשך עוד לבם. לולא נפסק טובם בהארץ, אולי השפיקו להתבולל בהשפנים בהחלט גמור, אבל כאשר בא עליהם רוגז, בראשית המאה השביעית, גזרה לעזוב את הארץ או להמיר דתם, פתאום שבו אל דתם ויזעקו ויצומו. את כספם וזהבם, אשר אדוניהם בימי עזרא הוקירו מלאומיתם וממקדשם (כהגבירים בזמנינו) הביאו אל השרים כופר הזכות להשאר באמונתם בארץ. הכופר לא הועיל, ותגבר ההתרחקות בכל עצם תקפה. גלו הוכו והורגו. גם אלה, אשר מרפיונם התנצרו למראית עין החזיקו בהיהדות במסתרים בסכנת נפשם, את אשר כטוב להם, מאנו להחזיק בגלוי. כן היה אז גם בצרפת, אך בימי קארל הגדול, כאשר הוטב להם בסוף המאה השמינית, נראו שנית סימני ההתקרבות. במאה העשירית החלו שנית רדיפות היהודים בספרד. בסוף המאה האחת עשרה, ואחרי אשר העברים באשכנז בהתערבותם עזרו להלחם בהברברים ויקבלו זכויות לבנות בתי כנסיות, התעוררו פתאום מלחמות הצלב, ותתעוררנה באשכנז, בצרפת, באנגליה, בשפניה, באיטאליה ובאונגריה רדיפות על היהודים, ותקם ההתרחקות בכל עוז גבורתה הרוחנית ובכל חמת כחה המוסרית,

אחרי אשר הצומות והצעקות, שק ואפר, בכי ומספר תאניה ואניה לא הועילו לשבר גאון עריצים. היהודים, לא לבד שקבלו עליהם להרג על קדושת אמונתם בידי מרצחיהם, אך הם בעוז גבורת רוחם הרוממה שחטו בידיהם את נשותיהם, בניהם ובנותיהם ולאחרונה הערו למות נפש עצמם. כן עשו אמות רחמניות לילדיהן, וכן נקבצו קהלות שלמות לבתי כנסיות וישרפו עליהם את הבתים בקול, שמע ישראל!'. כל זה עשו מיראה פן יכמרו גחומיהם לראות באבדן עולליהם או זקניהם, וימירו את דתם, ויקדמו את פני ההתערבות ההכרחית הזאת בשלחם יד בנפשם ובנפשות ילדיהם. בעיר ווארסא, מלבד ההרג והאבדון אשר עשו המרצחים, מספר הנשחטים בידי עצמם בקראם, שמע ישראל! עלה עד שמונה מאות נפש. בכל ארצות איירופא נפלו אז מהיהודים חללים חללים על קיום לאומיתם, ויש אומרים שבערים רבות רב יתר מספר ההרוגים על ידי עצמם מאשר הרגו בהם הגוים. בחצי המאה השתים עשרה, התעוררו הרדיפות גם בארצות המזרח על ידי המחמדנים, אולי גם הם מקנאתם בעושר היהודים ובחכמתם או מלמדם לדרך הנוצרים או מאשר באשכנו נספחו היהודים להנוצרים ללחום כנגדם, ותתעורר גם שם ההתרחקות בפני הרמב"ם ז"ל, אביר חכמי ישראל. הפילוסוף הנערץ הזה הוא היותר מחמיר מכל שאר הפוסקים זולתו, כי מדת ההתרחקות פעלה בו בחזקה, כמו במבטא ציויליזצית דורו. בעת ההיא התעוררו שנית הרדיפות בצרפת על ידי מלחמת הרועים הרעים. להבין עד מה פעלה ההתרחקות פעולתה הנמרצה על תכונת העם, די להראות כי במשך המאה השתים עשרה קמו זה אחר זה במקומות שונים עד תשעה מתעים משיחי שקר, ילידי דור כזה, אשר הרחיקו ממעניהם אל הקץ האחרון שאין עוד הלאה ממנו. בהמאה ההיא התעוררו פעם בפעם עלילות שונות בצרפת ובאנגליה, כעלילת דם, הנשך, נתינת הרעל בהמים וכדומה, ויגזרו שמיטת כספים מהנוצרים להעברים ויגרשום מצרפת וידחקום וירעצום וירוצצום במקומות שונים.

בימי המלך אלפונס העשירי בקסטיליה בהמאה השלש עשרה,

התעוררו על היהודים עלילות שונות, בדומה לאלה שבזמננו :
 (א) היהודים הזרים התעשרו על השבון האזרחים. (ב) נשך ותרבית.
 (ג) היהודים ילבשו מחלצות כרוזני ארץ. (ד) יקהלו לשמות בחג
 משפחה, כברית מילה וכדומה. (ה) על למדם חכמת המוזיקה
 ודומיהן רבות. אחרי זה התעוררו פעם בפעם רדיפות מרדיפות
 שונות בכל ארצות איירופא, ובהמאה החמש עשרה היתה גלות
 שפניה, הגלות הידועה ברוב צדקת פערדינאד הקדוש ואיזאבעלא
 הקדושה. היהודים חפצו להרבות כסף וזהב במחיר הישיבה בארץ,
 וכאשר לא קבלו ודרשו מהם להמיר דתם, התעוררה בקרבם
 ההתרחקות במדה חזקה כזאת, עד שלשלו מאות אלף גברים,
 לבד נשים וטף, נקל היה לקחת מקלותיהם וצרורות שמלותיהם
 לעורם ולצאת מן הארץ. רבים מהגולים נמקו בשוד, בדבר וברעב;
 רבים נמכרו לעבדים ולשפחות לארצות הגוים, רבים נמבעו במים
 אדירים, רבים נשרפו על ספינותיהם ורבים היו מרף לשני פריצי
 חיות אל איים שוממים. מאה וחמשים ילדים הובלו ביד ספן אחד
 בחזקה, בעוד שהוריהם עמדו על חוף האי מפרשים כפיהם,
 מתפחים ועיניהם כלות מראות מבלתי יכולת להושיע. ההתרחקות
 חזקה בליסאבאן במדה כזאת, עד שגם אלה שכשלו ויתנצרו, בכל
 ידיעתם אכזריות מאנסיהם, לא נמנעו מלהחזיק בהיהדות בסתר,
 ובעבור זה לוקחו כל הנערים והילדים מהוריהם, ויובאו אל אי שומם
 לא עבר בו איש. גם באשכנז, באַהימיה, צרפת ואונגריה, במשך
 ימי המאה החמש עשרה עד סוף המאה השבע עשרה, התעוררו על
 היהודים פעם בפעם רדיפות מרדיפות שונות. פה הכריחו אותם
 לבוא אל בתי כנסיות הנוצרים לשמוע דרשות כהניהם וכמריהם
 הצדיקים הכבירים והחכמים הנעלים; פה העמיסו עליהם מס
 כבד מנשא; פה אסרו עליהם כל עזרות לנוצרים; גם לרופאים נאסר
 לרפאות, במעקלענבורג שבו היהודים לשנות את עצתם ההיסטוריקית,
 להטבע, להשחט ולהשרף בידי עצמם. בדומה לזה היה באונגריה,
 ומצרפת גרשום. בהצי המאה עשרה, אחרי ששפיכת דמים
 חדלה, עברה על יהודי פֶראנקפורט דמיין הפרעות האלה,

שהגיעונו בנגב רוססיה : הרבו אוצרות העיר וייעצו לגרש את היהודים, הכוס בזום שסום וירעצום וירוצצום וישמיטו כל משה יד מנוצרים לעברים, משם עברה הרעה לווארמס, ולערים אחרות, וכן השתרעו בארצות באהימיה לפולין. בהתפרץ בפולין מרידת הקוזאקין בא שנית הרג רב בהיהודים, בנעמערוב נהרגו כששת אלפים איש, וכמה מאות קימו בעצמם הטבעה במים ושחימה מן הצואר כנהוג. בטולטשין נהרגו כשלשת אלפים איש. בטשערניגוף וסביבותיה נהרגו כמאתים אלף ובעיר סטארקדוב כשנים עשר אלף נפש; בכל מדינת אוקריינא בפודולין ובוואלין הרבו כשלש מאות קהלות ישראל. דמים רבים נשפכו על ספרי תורות נגולות בידי המרחצים והילדים הטבעו במקואות. המס, שוד וגזל, חרב הרג ואבדן; דם ואש ומים; חלול כל קודש וכל חטאת סרום ועמורה מלאו פני הארץ להשמיר להרוג ולאבד את היהודים. במאה השמונה עשרה, את כוס ישועות של היהודים הרוססים בזמננו, שתו מצו אחינו בהאמבורג. לרגלי איזה תואנה מבוקשה ונמצאה, עשה האספסוף בנעוריו השובבים בשכורי הפראים ובחלק יפה מהאזרחים מאזרי זיקות, שפטים בהלונות היהודים, בבתיים ובחניותיהם בשריקות ובקריאות ככל הלפות הרעמים ברוססיה. בחצי המאה הנוכחית שתו אחינו בדמשק את כוס תרעלת עלילת הדם, העלילה המפארה מני עד, מידי הקונסול ההוא, אשר עמו הרים את דגל, אחוה, השתוות ודרור' גם לגוים. הקונסול הצרפתי הצדיק הכביר, ואת הכוס הזאת, אשר בחסדי הקונסול הצרפתי יכלה לעבור ממקום למקום, העבירו אחינו מונטיפיורי וברמיה בעזרת השלטן לשמחת לב הישמעאלים, הנחשבים לפראים באיירופא הנאורה. להשקות את הכוס הזאת לרצועי רודוס, להמצאה הרבה הזאת, זולת קונסול אוסטריה, נקבצו ובאו בעת ההיא כל הקונסולים של איירופא הנוצרית והמושלמה, אך השולטן, המאמין בנביא השקר והפראי, הוציא כנוגה צדקת האומללים. האנטיסימטום הגרמני, מעשה קוטאים, הפרעות ברוססיה וגם דברי הצומות והצעקות, ברוססיה ובאיזה

ערי אשכנז, התפלה המחדשה על ידי הרב ארלער לטובת
יהודי רוססיה שיתפללו באנגליה, וכדומה — הם פקטים חיים
וקימים לעינינו.

יד

והעולה על רוחכם היה לא תהיה, —
אשר אתם אומרים נחיה כנוים,
כמשפחות הארצות, לשרת עץ ואבן.
(יחזקאל כ' ל"ב)

אחרי עברנו בסקירה אחת את היסטוריתנו, הבה ננתח
לנתחיה, את היסטוריתנו, לפי שטתנו הנוכחית. הננו מחלקים לא
על פי הסדר הרגיל, כי מה לנו ולזרים, אם לא כגורלם גורלנו?
אנחנו נחלקה, כפי שטתנו, כזה : (א) תקופת העיבוד, של
אום העברים רוקם ונוצר להיות לעם, והוא משך שתי מאות
שנות גלות מצרים. בהתקופה הזאת השתררה ההתרחקות, לפי
שהשתעבדו, כמאמר הכתוב : "צרפתיך בכור עני". (ב) הלידה
והצמיחה הראשית, והוא משך תשע מאות שנה מאחרי יציאת
מצרים עד התרבן הראשון. בהתקופה הזאת השתררה ההתערבות
ביותר, יען שבכל פעם ופעם מצאו את ידיהם להדוך מתקוממיהם
תחתיהם וילמדו אל דרכיהם. (ג) ראשית החינוך, והוא משך
שבעים שנות גלות בבל, או השתררה ההתערבות, יען שבבבל
כבודם ויקרבו, וישאפו היהודים אל קרבם את הציויליזציה
הבבלית. (ד) התפתחות החינוך והשתלמותו, משך ארבע מאות
שנה מזמן התיסדות הכנסיה הגדולה עד החרבן השני. בהתקופה
הזאת השתררה ההתרחקות, מטעם השנאה ששררה ביניהם ובין

שכניהם ולזה עזרה עוד ההשתלמות הרוחנית והתפתחות השכל והמוסר. אולם ברוחניות נגבה מעט התערבות מחכמי העמים, לפי שבכל שנאתם אותם, לא היו בכל זאת העברים משעבדים לגוים בהיות להם ממלכה ארצית. לאחרונה. (ה) ימי ההתבשלות, שהעם נתבשל בגידולו, חינוכו ובהשתלמותו והיה כאיש, והוא משך כאלף ושמונה מאות שנה מזמן החרבן השני עד היום הזה. בהתקופה הזאת, עם העברים, כאיש אשר כחו במתניו ודעתו מתישבת עליו, סובב הולך בגוים ובממלכות, מתקרב טפה ומתרחק כמטחוי קשת, לפי שכל הגוים אך רגע ברצונם ולאורך ימים ירדפום ויבזום עד היום הזה. אך מהתקופה האחרונה הזאת נבדיל את המאה האחרונה הנוכחית, אשר בה התעוררה ההתערבות בכח משונה ובחפץ אדיר בקרב אחינו בארצות רבות, הנסבה להתערבות החדשה הזאת גלויה וידועה. הרוואלוציה הצרפתית הוציאה לאור גוים את המשפט: אחוה, השתוות והרות'. המשפט לא החקים, אך דעות חדשות מאהבת האדם, קום מופוליזם, ליברליזם ודומיהם שנולדו וסבבו באירופא פנו מכשולים רבים מדרך חיי העברים בארצות שונות. ההתקרבות, אשר חלם עוד מענדעלסזאהן ברוחו הכביר עוד לפני הריוולוציה להגל השפעת רוח לעססינג בדורו, ההתקרבות, אשר התנודדה בקרב היהודים בלי כח, החלה בהשנים המאוחרות בהמאה הנוכחית לקבל יום יום כחות חדשים וחיים חדשים עד שבסוף שנות הששים נקבץ בגרמניה חבר ריפורמטורים לעשות תיקונים בדת. ההתערבות גדלה גם באויסטריה, בפרנציה, באנגליה וביותר באמעריקה. אשר בה לא התענגו היהודים על נועם המרטיורולוגיה האירופית. אחינו ברוססיה, כמשפט הרוססים בעצמם, חקו גם הם מעשי אחיהם בארצות המערב, ואם לא זכינו לריפורמים, אך נגלו גם בתוכנו עקבות ריפורמטורים, אשר רק מקוצר שכלם ומחסרון הבקיאות הנחוצה בהתיולוגיה ובאפס התכשרות הדור לא הצליחו עוד לברא ריפורמים חדשים. אני אמרתי חסרון התכשרות הדור, לא מההזיקם בהתרחקות, אבל מטעם

האינדיפירינטיזם הקר ביחס הרליגיה, אשר השתרר כמעט בכל מפלגות העם המעשי. ההמונים לא נלחצו לריפורמים, כי הם בכה האינדיפירינטיזם תעו איש איש לעברו. מהמקדימים ללכת אין לדבר, שהם הרהיקו ממקור ישראל. עוד יותר, רבים מהם התכחשו ויבושו במקור מחצבתם. מובן מאליו, כתולדת חוק היסטוריקי, שבהתערבות מניע החלק היותר יפה והיותר גדול להאינדיפירינטיזם ולהגבירים הגדולים, כאשר היה בגלות בבל, לפי שהם התכבדו ביותר וישתדלו יותר ויותר להתערב. הם בראו למו את האסימילציה, ויאמרו להמונים, אלה אלהיך ישראל! אותו תעבוד והיינו ככל משפחות הגוים.

כהני האליל הזה, הזוכרים מעט מההיסטוריה העתיקה של עמנו, יודעים שבהימים ההם עבדו את הבעלים בעגבים, ויקחו את העבודה הזאת לאלילם בזמן הזה, בתמונת ההתחתנות בגוים. יש מהם שכבר קיימו את המצוה הראשית הזאת בנפשם, והנם כיום מטיפים לעמם בנחלים על שברו, ורבים מן הכהנים, אשר אם מחטאת אבותיהם או מזדון דור נעוריהם לא זכו לקיים את העבודה הזאת בעצמם, יהמו יחמרו ויתנודדו על פר נפשם, ואנו יאבלו על גפי מרומי קרת על הזרים והתועים, אשר בכל אשר הכו עוד יוסיפו סרה, לא ישובו עד המכהו ולא יאבו להגאל מעבדות לחרות על ידי האהבה. כהן מתעה! המשיח של הנוצרים צוה את האהבה בין הזכרים ולא לאהבה את הנקבות; שלוחיו אמרו שכל מעשה האשות הבל הבלים, ויותר טוב לבלי הנשא כלל. ועל אודות הדברים אשר כתבתם אלי, טוב לאיש לבלתי נגע באשה, אך בעבור הזנות כל אחד תהי לו אשתו שלו, וכל אחת תהי לה אישה שלה... כי רוצה אני כי כל בני אדם יהיו כמוני... אך אני אומר לפנוים ולאלמנות טוב להם אם ישארו כאשר גם אנכי, ואם לא יתאפקו יתחברו בנשואים, כי טוב להתחבר בנשואים מלבער בתאווה. (אגרת פאול אל הקורנתים ז' א' — ט'). המשיח של הנוצרים הציג ליסוד מוסד: מה דעלך סני לחברך לא תעבד' לא היה יכול לצוות

להשמיד להרג ולאבר את היהודים, העם שמהם יצא, אם לא יתחתנו בהעמים. רק בה'רב, השוכן כבוד בלי מגור מסביב וחוסה בצל האהבה של האשה המשיחית בהביטו את אחיו כסחי ומאוס, בשמעו את קול דמי אחיו צועקים מעצמת מכאוביהם, יוכל לאמור לעמו, כבלק בן צפור, הצמדו לבנות מדין ונמח שמכם במדבר ולא תוסיפו לדאבה עוד בדרככם להארץ המובטחה לאבותיכם, רק בה'רב יכול לעמוד על דם אחיו בעת שהם מתבוססים בדמיהם; רק בה'רב יכול להושיט לאחיו הטובע בנהר הרב פיפות לקרב מותו, (שארית ישראל כ'ג אדות גרוש שפניה). כאשר עשו כמרי ספרד באחוזם צלמי קדושיהם בימנם ולחם נקודים בשמאלם, ויאמרו לילדי העברים העטופים ברעב, נשקו בר, והייתם ואכלתם לשבע'. כמוהו כמוהם, מנמת פניהם למחות שם ישראל מתחת שמי ה'. אבל זה, כהן אליל האסימילציה, עוד יתרה עשה, באמרו שעצתו זאת, היא עצת כל טובי היהודים ובחיריהם, כאשר לוא באמת צעק אליו כל איש ישראל מאדעססע עד פעטערבורג, לאמר: תנה לנו את האפור והתרפים אשר עשית לך, ונשתחוה ולא נאבד. שקר הדבר! שקר אתה מדבר, נביא השקר המסית והמדיח בשם טובי עמך, והם לא שלחוך לדבר בשמם, כי בשם עצמך והדומים לך מהרסינו ומחריבינו מקרבנו, אתה דובר נבלה כזאת, בעת כזאת, אשר עמנו מפרפר בין החיים והמות. האמנתי כי אדבר, כי כל טובי היהודים ובחיריהם הנאמנים לעמם ונושאים בעולו, האמימו אזניהם משמוע נאצות כאלה בעת סכנה כזאת, ואני בשמעתי זאת, עיני יורדות בבכי ואקרא מנהמת לבי: עמי! מאשריך מתעים ודרך ארחותיך בלעו!

איש אשר תמצא ידו לכתוב ספור הבלים בלשון רוססיה ועוד איזה ספור וציור שפלות היהודים, יעיו להגביה עוף על הררי הדת, לחרץ בעתו את שאלת ההתחתנות, אשר נאפוליון הראשון, גבר מרגיו ממלכות ועוקר הרים, לא נועז לגעת בה, וימסר פתרונה לאסיפת גדולי הרבנים מצרפת! מי אתה? מה

מה תרע ולא ירע צעיר חובשי בתי המדרש, אתה אשר התורה זרה לך, ואת מצותיה הפרת, — מי אתה כי עלית על העמוד להיות לרב לרבבות אלפי ישראל? רד ושב על הארץ, ואם חפץ אתה להבזות את עמך בגוים, — גלה פניך וירענוך; רבים עשו כן, גם הנחילו מלאכתם לבניהם אחריהם והנם היום בני מרי למקור מחצבתם, ומה? העל פיהם יחיה ישראל?!

מו

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה
תחוללכם; כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו¹
(ישעיה נ"א, ז')

אולם לא תשמתו כהני אליל האסימיליציה אלי גיל בעמים, ואל ישמתו בה'רב בבנות הערלים! הוא על במותיו נפל הלל, נפל ביד מאהבו הנוער באש האהבה לכל האנושית, ביד סוברין כהן צדק, אשר אליו נס לעזרה; אליו שלח יד, ויריחו זה סוברין למרחפות, יען אשר בעון הולל ויוצרו בבטן היה יהודי מקולל. בה'רב, כעבד נרצע לאליל האסימיליציה, חשב בלבבו התחתנות כללית משותפת לכל המפלגות וישיש לראות בהתבוללות הזאת כליון היהדות, בן יקיר לאליל האסימיליציה. אבל סוברין הצדיק, כדובר אמת בלבבו, מהר להדיח את מאהבו היהודי המקולל משאתו, וימלא את דבריו לאמר: אל תאמין בשוא נתעה, כי תתגאלנה הגראפיניות הרוססיות להנשא לאיזה יצחקים, משהים ויעקבים ועוד ועוד ועוד, המחזיקים בתי משיקה, הסוחרים, והמוכרים; הדבר הזה היו לא תהיה; רק בני דלת העם וההמונים בחשוכיהם יתחתנו, וחלף החסד הזה, לא יוכלו היהודים הבזוים לקוות למו כהוספה שיויוזכויות. מצד זה, לסוברין, כלכל צוררי

ישראל ואויבי לאומתו, היבים אנחנו להורות, כי הוא, בעניו,
 ספֶּרֶךְ את גופו להסיע אבנים גדולות לחזק ולאמץ את הלאומית
 שהוא חפץ להרוס ולכלות בחימה אפו מעל פני האדמה, תחת
 אשר מהרסנו ומחריבינו היוצאים מקרבנו עמלים להרסה ולהתריכה
 בזדון. סוֹבְרִין, אשר אש האהבה המשיחית אכלתהו, לא יחפץ
 בהתבוללות כללית, ולא יאבה ולא יחפץ להרחיב זכויות היהודים,
 הוא חפץ רק בהתחתנות היהודים עם הרוססים החשוכים,
 בהתבוללות היהודים ב ההמונים הרבים של הרוססים, למען
 אשר בזה יאבדו היהודים האחרים את רע מדותיהם. אמת הדבר,
 צדיק כביר סוברין והמצדיק את הרבים, ועוד את היהודים
 המקוללים, כי מי מיושבי תבל ושוכני ארץ איננו יודע את
 שחיתות מוסר משפחות בני ישראל, את שכרותם, תזונתם,
 תבליתם, נאופיהם וזמותיהם לעיני השמש? מדותיהם הרעות היו
 גלויות לעיני כל באי עולם עוד לפני אלף ושמונה מאות שנה
 ביד שליה הנוצרים, אשר אמר: . . . ואם הראשית קדושה בן גם
 העריסה, ואם השורש (כלומר האבות) קדש בן גם הענפים. . .
 ואתה (כלומר הגוים) זית היער הרכבת ביניהן (כלומר
 בין היהודים) ונתחברת לשורש הזית (היהדות) ולדשנו. אל
 תתהלל על הענפים (כלומר על היהודים), ואם אתה מתהלל,
 לא אתה נושא את השרש, כי אם השרש אותך (כלומר היהדות)
 תשא את הגוים הנספחים אליה על ידי המשיח). . . כי אם
 אתה נגדעת מזית יערי בפי טבע, ונגד הטבע הרכבת בזית טוב,
 (בהיהדות) כמה יותר היה (היהודים) שהם טבעיים יִרְכְּבוּ בזית
 שלהם? (כלומר אם ישובו לאמונה לפי דעתו בהמשיח). . .
 אך לפי הבחירה אהובים המה למען האבות. כי בלתי נהפכות
 הנה מתנות אלהים וקריאתו (כלומר היהודים תמיד יהיו האהובים
 והנבחרים). . . (אגרת פאול אל הרומאים, י"א ט"ז—ל"א).
 אל תחובו לאיש מאומה זולתי לאהבה איש את רעהו, כי האהב
 את רעהו מלא את התורה (כלומר תורת משה) כי לא
 תנאף, לא תרצח, לא תגנב, לא תענה עד שקר, לא תחמוד;

ואם יש איוו מצוה אחרת, מכלכלה היא בקוצר בדבר הזה ואהבת לרעך כמוך. האהבה איננה פעלת רע לרע; לכן מלאות התורה — האהבה. (שם יג, ח'—יא). על כן אני שופט לבלתי הרגיו את אלה מן הגוים השבים לאלהים; כי אם לכתוב אליהם להנזר מטנופי האלילים (היהודים כבר היו טהורים מהם) ומן הזנות, ומן הנחנק ומן הדם (מצות בני נח, אשר לדעת היהדות התחייבו בהן כל העמים, ויהושע בין נון הכריח את עמי כנען לקבלן) כי משה מדורות קדמונים יש לו בכל עיר ועיר המגידים אותו, בהקראו בבתי כנסיות בכל שבת ושבת (כלומר, היהודים יכולים להיות יותר נזהרים במצות רבות שכבר הורגלו על ידי התפשטות תורת משה, אך למען הגוים הבווערים והפראים) נראה ישר לרוח הקודש ולנו לבלתי שום עלי כס משא יתר, זולתי את הדברים האלה הצריכים (פעלי השלוחים, טו, כ'—כט). עדים בנו האנשים האלה, היהודים אשר יצאו ללמד להאנושית את קיצור תורת היהדות, עדים הם בנו, כי עוד במרם הצטיירו העמים הנאורים והגאונים באירופא, היו היהודים מסובלים בזהירות, פרישות וצניעות מצוות רבות, אשר להעמיסן על כל הגוים לא היה באפשר, לפי שהם זית יערי. עדים הם בנו איך היו היהודים עוד מקדם כנזירי אלהים לעומת כל הגוים ואיך הוא מוסר היהודים, שלא השפיקו להתערב עוד בימינו אלה, — תעיד המציאות החיה לעינינו.

משפחת היהודי, היא ארון הקודש, כל הזר הקרב לא יעיו לגעת ביד ולא ישלח לשון לדבר דבר וחצי דבר מהיוצא מגדר הצניעות. היהודי מקריב את טרחו, משאו ומתנו, את כחו, מוח עצמותיו ואת כל חייו לגנת ביתו וילדיה; היהודי ירעב ללחם, יצמא למים ויחנך את בנו, מחמדי נפשו, בתורה ובחכמה יותר מכל כחו. היהודיה איננה יודעת אהבים, עגבים, חוללות ופרעות, היהודיה איננה הומיה, איננה סוררת, איננה שכרה, איננה משרכת דרכיה, שומרת צניעותה מכל קודש, ממלאה חובותיה לאשה, לילדיה ולביתה עד אשר יכשל בה כח הסבל. היהודי

נושא אשה מבלי בקש חשבונות רבים, סמוך על הכלל שהוא תדע למלא חובותיה כנהוג, וכן הוא, מצדו, ובכל אלה, אם ישנו בדרך לא טוב, יתגרשו קל—מהרה, והוא גם היא ימצאו ידים לבנות עולמם על ידי נשואים אחרים, וכל הפכיהם ברוססים. על פי תנאי חיים כאלה, היהודים יפרו וירבו וישרצו, גם יתחכמו, יתפתחו וישכילו יותר מהרוססים החשכים, פקמים, אשר משנאינו יבכום כדור יחזקאל את התמוז. גם חלאים שונים לא ידבקו במשפחות היהודים, וביחוד מחלת הזמה, אשר במשפחות היהודים כמעט איננה במציאות כלל.

עתה יואל נא בה'רב, אשר כחתן יוצא מהפתו שש לקראת סוברין בעצת בלעם בן בעור, או כאשר ישיש האובד במצאו קבר, יואיל נא ברוב חסרו לרדת מהבמה אשר בנה לו, יפתח נא שפתיו עמנו, היהודים הארורים והבזויים, ויאמר לנו: איך יעץ לוא נשאלהו על חזון כזה: הוא, בה'רב נשער, איננו עשיר כי אם איש בינוני, אך מגדל ונתחנך על ברכי הורים ישרים ומבינים כרוב היהודים בתוכנו; בתו העדינה, כלה נאה וחסודה, יצאה לאיש מחשוכי הרוססים; הבעל הלך מביתו בבקר השכם; בתו יושבת בית גלמודה ושוממה כל היום, עוברת עבודתה ושומרת נשף, אולי יבוא אלוף נעוריה, ישיחנה מדאגתה ויביא את אנורות משכורתו למען קנות לחם וחמים לילדיה הרכים, חלף יום עבר נשף והאיש אין בביתו. הנה ליל, אחרה השעה עוד שעה, עוד שעה ואיננו. בתו מתופפת על לבבה, מי יודע איזה אסון קרהו? לאהרונה מהתה דמעתה מעל לחייה, האכילה טפה מכל הבא בידה, השכיבתם ותשכב גם היא למעצבה ושנתה נדרה. לראש אשמדות, פתאום לפתע, והנה קול בחלון ישורר, קול דודה דופק ברלת, בתו מהרה אל כפות המנעול, באהבת עולם התרפקה על דודה, כמעט יצאה נשמתה בשאלתה אנה פנה עד כה, והנה שתי ארבות ידים חזקות פתאום הדפוה, ואגרף רשע נחת עליה ואחריו קול אדיר וחזק מלא שכרון קורא את הקללה הלאומית אשר לנבלותה תאטם העבריה את שתי אזניה מקלון.

היא מתחלחלת, בוכיה, שואלת מה חמאה, מה פשעה, ולתשובה מקבלת עוד הפעם את הקריאה המוסרית; הבית מלא צוהה, הילדים הקיצו, שומעים ומבינים פתרון הקריאה אודות כבוד האם, ורודה קורא בכח שיתנו לו לאכול, על מה ישנו ולא חכו לו ועוד ועוד מטענות שכורים. הנעים היה לבהר"ב החזיון הזה? והלא החזיון הזה, ועוד בצבעים יותר שחורים, לא חלום חלמתי, והוא היה נהפך לפקט הכרחי מההתחתנות עם חשוכי הרוססים. מה אחרית בתו, ילדיה שהאזינו מילדותם שירי עגבים, קללות בבשת האם, ואשר הסכינו כל דרכי אביהם — דרכי נועם? להפדר, לא תוכל. לאחרונה קצה נפש הבעל הנוצרי בהיהודיה הבוכיה והשוממה ויתחבר לבנות שובבות המבקרות בביתה תמיד הלומות יין, ולקץ כל הקצין השליכה כנצר נתעב וילך לו. מה נעים היה לבהר"ב לחבק בזרועותיו זרע קדש, נכדים הגבורים לשתות יין, לקלל בבשת האם, מבלי דעת גם א"ב, פרועי מוסר ושובבים עזובים! הלאה, בנו, צעיר נחמד להשכיל ויודע מוסר אב, כרובי בני העניים האוטודי־קטים בתיכבנו, נשא עלמה רוססית חשוכית, אשר שבועי שבועות נשבעה לו בברית אהבת עולם. אחרי איזה זמן הוא מתבונן באשתו כי היא תתנה אהבים עם רעים רבים, מחללת קדים בטנה דברי עגבים, נבלות ושירי תפל, חוקרת ממסך, עוזבת הליכות ביתה ופורעת מוסר. כל דברי חן ותחנונים, כל שבט מוסר לא יועילו לשובבה ממשובתה. לבו יחל לפון בשפק זרעו, והילדים הרכים עטופים באמם ולומדים ארחותיה. בנו מתהלך קדורנית כל היום, ובאחריתו ישלח עפרת במוחו, ישליך צרותיו למצולות ים, יתלה באילן גידול, או . . . או . . . יתן נא בהר"ב בעצמו עצה טובה לבנו ידירו לחלצו מן המצר! חזיונות כאלה היו תמידים בסדרם מההתחתנות עם חשוכי הרוססים, לוא אך יצאה אל הפעל, מלבד מהלוקת רליגיאזיות על כל שעל ושעל בדרכי חייהם ובצער גידול בנים, אשר נשמיט מזה בלכתנו לשטתו הוא, המעיד מלא כי טובי היהודים יוצאים בתפים ובמחולות נגד נשואי התערובות. על דעתי טובי

העברים הלא הם המה העבדים הנרצעים לאליל האסימילציה, אם גם הם בני עניים, שלא יוכלו להתחתן בבני מרום עם הארץ. בלי כל שפק, גם ביחס זה, מלבד הפרעות הנוגעות לוולתו ולא לעצמו ולבשרו, נחוץ ליחס לה' בהר"ב את ההגיון הנמרץ של השטן הערום כנחש: עור בער עור... 'לוא נגעה עצמו אל עצמו ואל בשרו, כהחזון אשר חזיתי לו פה, כי עתה התקצף וקלל באלהיו, ברח מהיכל ויִיָּרָה והלך לו לנוה בזרועות בת עמו השרודה והבוזיה.

מז

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה,
וירא והנה הסנה בוער באש, והסנה איננו אכל'
(שמות ג', כ')

אחרי שהתברר לנו מכל הנאמר למעלה, שבתכונת העברים להתרחק במסירת נפש מהגוים מעניהם ומציקיהם, תאמת אצלנו די באר, שבעוד ההתייחסות של הגוים להעברים קימת בהתנאים הנוכחים, ההתערבות נמנעה, ויוצאה מגדר האפשרות כלל וכלל. כל החולמים אסימילציה הם שוגים ומשגים, או מדברים בזון הות לבם, ודבריהם, כמתנגדים להטבע, ישא רוח. לפי זה, לא היה לנו גם להרבות בזה שיחה, כבתולדה מוכרחת מכל הנאמר למעלה, אך נמצאתי נלחץ לדבר מעט מההתהוות, כבהיתר היותר נאמן, אשר כל בית האסימילציה נשען עליו. אך לפי שטתי זאת, התערבות היהודים במיטיביהם, נכנסה האסימילציה בגדר האפשרות מצד אחר, מצד השתוות התייחסות העמים אליהם. אם כל העמים, אשר בתוכם היהודים מפורדים, יקחו פעם אחת ולנצח נצחים וישלחו את, שאלת היהודים' לנשיה

ויכירום כאחים לכל יחס, אז, לרגלי זכויותיהם, תתעורר בתוך העברים מדת ההתערבות, וברבות הימים יתערבו בגוים ותמחה לאומיתם מההיסטוריה העתידה. כן אני מניח לאפשרות לפי שטתי. אמת, יוכל להיות שאיזה חוקרים ימצאו ידיהם להוכיח שגם באופן האחרון הזה, אף שישראל יתערב בגוים, עוד יקום במועד מהמועדים דור, אשר יזכור ימים מקדם ושב אל אמונתו הקדומה וחדש עוד הפעם את לאומית העברים בכח איזו תנועה אחרת אשר תתעורר אז. למעור את השערתנו זאת יראו לנו על צאצאי אנוסי שפניה, אשר רבים מאלה, אשר הזקינו בנוצרות שרשם, התעוררו פתאום לנוע להאָלאַנד ולאנגליה, למול בשר ערלתם ולשוב להיהדות. ה' גארדאן, מו"ל המגיד, מוכיח שהוא מבין את הלאומית מצד הפסיכולוגיה ומעמיק בה עד שאין בפיו די מלין לבאר חקותיה ומשפטיה כראוי. יוכל היות, אם נאמר, שגם זה אמת. לכל הפחות, לא התבררה לו ההשערה הזאת לאמתית ברורה. אני שאינני פסיכיאטר, הבונה את כל שטתו על ההיסטוריה, אוכל לאמר שפסק ההתייחסות של צאצאי אנוסי שפניה וכל הדומה לזה, הם פקטים יחידים בודדים, שגם על הצאצאים האלה פעלה בשיעור ידוע מדת ההתרחקות, כלומר, הם ידעו והבינו שאבות אבותיהם התערבו בגוים לא משוב לב, כי אם מאכזריות לב מעניהם, ולפי שעניהם ראו איך הנוצרים גוגשים ודוחקים את היהודים בארצות שונות בימיהם, על כן מאסו בהנוצרות, הדורשת ממאמיניה אהבת עולם, ובמהזיקה האכזרים כגוים עובדי אלילים, וישובו להיהדות, מקבת בור נקרו, להשתתף באחיהם הנרדפים חנם. כל המניעים האלה לא היו יכולים להיות, לוא היתה ההתערבות תולדת ההתייחסות הטובה של כל הגוים להיהודים, ואולי אז גם פקטים יחידים ובודדים כאלה לא נגלו עוד, ובאפס אותם, אולי באמת — אני מניח בשפק, כלתה היהדות באחרית הימים. לכל הפחות, האסימילציה, לפי שטתי, יוצאה מגדר הנמנעות אל האפשרות. באופן האחרון הזה, אשאל: מדוע יגרע שבט אחד משבטי האנושית? מה חטאה, מה

פשעה היהדות, או לאומית העברים שהמיתוה ? -- לא הרליגיה ולא העברים אשמים בדבר כי יחזין עליהם משפט מות, הרליגיה העברית איננה להזיק, והעברים לא השתובבו עוד משובה נצחת. השונאים, זרע המן שבכל דור, יוכלו להעליל כל מיני עלילות ברשע גם על הרליגיה גם על העברים, אך להחוקר ולהיסטוריק כל דבר לא יוכל להיות עם שקרים וכזבים שדופי קדים וצנומים. על כן, שנית אשאל, על מה יפקד עם מתוך העולם, ותבחר רליגיה רוממה מארצות החיים ?

אני מניח, למען הפוך בזכות כהני אליל האסימילציה, להשערה, שהשאלה הזאת ישאלו את עצמם גם הכהנים היותר נאמנים להאליל הזה. אני מניח, שגם הם לא יאשימו את היהדות ואת היהודים למשפט מות כפאת שחיתותם, אבל הם, בדרשם אסימילציה מוחלטת, יתנו עדיהם ויצדקו לשטתם, ועוד יאמרו לתת בזה את הכבוד היותר אפשרי מצד האנושית להיהודים ולהיהדות בההיסטוריה העתידה. זאת תשובתם כפי שאני משער: כגוי כאיש פרטי נופלים תחת הקי עולם של ההרכבה, הפרוד והכליון. כל עם פרטי יִפְרָא, יצמח, יגדל, יתעורר, יוקן וימות. כן עברו ומתו כמעט כל העמים הקדמונים, וכן הוא גם גורל עם ישראל באין יוצא מן הכלל. שוא יעמלו הבונים לבנות וזורבן לאומיתם בעינים קשים ובמסירת גפש, אחרי אשר הלאומית הזאת כבר מתה בכח ואי אפשר עוד להחיותה. זאת היא תשובתם בנוגע לעם העברים בפרט, ועוד יש להם תשובה אחרת כללית, הנותנת כבוד ויקר למות היהדות כמות גבורים במלחמת הדעות שעליהם העולם קים, והיא: סוף סוף, בעלות השתלמות האנושית למרום קצה, יכירו וידעו כל בני עולם, שכל עיקר רעיון לאומית הוא רעיון של פראים ובווערים; כמו שהרבה מושגים מדורות אופל שעברו נכרו בדורנו למושגים של פראים פרועי מוסר, כן המושג מלאומית, היקר עתה גם להעמים הנאורים, יהפך למושג של רוח רעה ותעתועים, המסכסך עם בעם, ממלכה בממלכה, השופך דמי אנשים במלחמות אין קץ לאלפי רבבות, השולל את כל הכח

זאת כל הפרות מעמל האנושית למלחמות מזיקות ועוד ועוד ,
 עד שיוכחו לנחוץ להשבית כל הלאומיות וכל ממלכה מוגבלת
 בגבוליה החמרים . באחרית הימים ההם , לשמתם , יהיה כל איש
 ואיש אורה-תבל , כל בני האדם יתערבו שבט בשבט , גזע בגזע
 וממלכה בממלכה ותמו שבטים ועמים וגזעים וממלכות ורליגיות ,
 במובן הזמני , והיה רק אהבה אחה ורעות והשתלמות ועוד ועוד
 ועוד . לפי זה , אם היהודים הצליחו לשפוך ממשלתם הרוחנית
 על כל באי עולם ביחס הרליגיות ובביעור האלילים , כן יצליחו
 להמליך גם מלכות שמים זאת על האנושית , וזאת תעודתם העקרית ,
 ועליהם להראות הדוגמא מעצמם ראשונה , להקריב את לאומיותם
 קרבן על המזבח האוניוורסלי הזה , ודור יבוא יודה בפה מלא
 שהיהדות החלה , גם האריכה מלחמתה עם האנושית וכן , לאחרונה ,
 לא נתנה לאחר כבודה , כי במיתתה השלימה את נצחונה האחרון
 להצלחת כל המין האנושי .

זה הוא רעיון הקוסמופוליטיזם , והמבט הזה , שהם מביטים
 על היהדות , הביט גם החכם מהאמאם בענותו למלכו אלפונס
 העשירי בקסטיליה , לאמר : היהודים משולים למדורה , אשר
 תשרוף עצמה ותכלה , ותאיר לאחרים " (שארית ישראל י"ח) .
 אמת הדבר , אני ממלא את דבריו מצדי גם אני , היהודים מאירים
 לאחרים , אבל אשם לא תכבה , כי הם אינם משולים למדורה אשר
 תשרוף ותכלה , כי אם דומים לאש הסנה , הסנה בוער באש , והסנה
 איננו אכל !

יז

אם איש פרטי , ככל יצור מרכב , במותו לעיני בשר , לא
 ימות לשחת , מטעם שאי אפשר להוציא גם את האמאם היותר
 קטן וצעיר להלאה מגבולות מרחבי אין קץ , כללית הבריאה כלה ,

והמרכב, אחרי התפרד חלקי הרכבתו, איננו כי אם פושט צורה ולובש צורה, — עוד יותר נוכל להניד כזאת ביחס תמותת קיבוצים שלמים, שהלאומיות אינן מתות בהחלט, כי אם פושטות צורות ולובשות צורות: גוי יולד, גוי יאבד וגוים ולאומיות תהיינה לעד ולנצה נצחים עד סוף כל הדורות, מנגד להקוסמופוליטיזם, המחליט שהמושג מקיום לאומיות הוא מושג מגושם, והלאומיות תשבותנה כלן באחרית ימי השתלמות האנושית. הביטול הזה לא יהיה. הלאומיות תוכלנה להתחלף אחת באחת, לפי השתנות הנאי חיי הקיבוצים, אבל תמיד היו תנאים ידועים, אשר יבדילו, פחות או יותר, בין קיבוץ לקיבוץ. אבל טרם נגיע לבאר את הנהגתנו זאת, אנחנו פה מסכימים, לכל הפחות, להתחלפות הקיבוצים, ולפי זה, יצדקו אלה, האומרים שקבוץ היהודים, אחרי עשותו את שלו בהיסטורית האנושית, קרב קצו, ועת לו לעזוב מקומו לזולתו, להתבטל בהקיבוצים החדשים אשר עוד עתידות רבות למו. על זה אני משיב בשפה ברורה: טעיתם רופאי אליל, כהני האסימילציה! בהשבכם את קבוץ העברים לחולה מסוכן, אשר כל מסעדיו יאריכו רק את כאב הרגעים האחרונים והועל לא יועילו להבריאו ולהחיותו; טעיתם ושניתם הרבה מאד, החולה איננו מסוכן, הוא איננו נוסם, הוא רק הוכה ונפצע, הבה נחזקו ושב וחי, כי עוד חיה רוחו בקרבו, ועוד רבה עבודתו לרבים, עוד בכל אשר עבד עד כה לא הגיע עד החצי.

מה המה התנאים המגבילים לאום? — הלשון, הארץ, הנזע והרליגיה. התנאים האלה, בהקיפם איזה קבוץ אנשים פרטים, יבדילו את הקיבוץ הזה מקיבוץ זולתו, אשר התנאים האלה אינם דומים אצלו להתנאים האלה אצל קיבוץ אחר. צאצאי נזע אחר, המדברים בשפה אחת, השוכנים יחד על מרחב ידוע מכדור הארץ ואשר השתלם אצלם מושג ידוע מאלהות, הם יציירו קיבוץ מיוחד, לפי שבהתנאים האלה הוא נבדל מאיזה המון אנשים פרטים צאצאי נזע אחר, המדברים בשפה אחרת, היושבים על חלק אחר מכדור הארץ ואשר מושג אחר למו אודות הרליגיה. על

פי התנאים האלה ישתנה איש איש מאיזה קיבוץ מאיש איש של איזה קיבוץ אחר, ובהשתנות הפרטים, מובן מעצמו, שישתנה הכלל כלו, ויצאו לנו מההשתנות הזאת גוים שונים, לאומות שונות. חזק ותוקף כל גוי תלוי מחזק ותוקף התנאים המגבילים את הקיבוצים, כלומר, אם התנאים של איזה קיבוץ חזקים ביותר, גם הקבוץ ההוא, כתולדת התנאים, יחזק יותר ויארז ימים על איזה קיבוץ אחר, אשר תנאיו קלים ואינם יכולים להתעורר לאורך ימים. עם כל זה, אנחנו מוצאים בהיסטוריה שלא נחוצים כל התנאים הארבעה שהזכרנו לקיים הקיבוץ; אנחנו מוצאים שחיי הקיבוצים יכולים להתעורר גם בשלשה, גם בשנים וגם באחד מהם, כאשר עוד יתבאר. ואם כן הוא, עלינו, בהגבילנו את מהות הלאומיות, החובה להתחקות ולדעת, איזה תנאי מאלה הארבעה, הוא היותר חזק להחיות את הקיבוץ. בהגבילנו את זאת, בתפשנו את התנאי היותר חזק ואמיץ שביניהם, נוכל אז להוציא משפט צדק ולהגיד מראש, איזה לאום יאמץ ויבלע את השני בהתנגשם בקרב על שדה ההיסטוריה. אם נניח שכל אחד מהתנאים האלה ישוה בכחו להשני, אז אין שפק, שאם יתנגח לאום הנאור בכל ארבעת התנאים בלאום אחר שחסר לו איזה מהם, — שהשני יתפוצץ בהראשון מבליעו; אם גם נניח שישונה ומשונה כח כל תנאי ותנאי מאלה הארבעה, לא נוכל עוד בכל זאת להגביל את אחרית התנגחות לאום בלאום בלתי אם נדע ברור איזה מהתנאים יחזק ביותר. רק אז, בדעתנו את התנאי החזק מכלם, נוכל לשפוט בצדק שיגבר וינצח הלאום ההוא הנאור בהתנאים היותר חזקים. גלוי לעין, שהגבלת כל כח וכח מאלה התנאים נחוצה כקנה־המדה למוד את כח הלאומיות. עתה נלכה נחקורה למצוא את התנאי היותר חזק מכלם.

התנאי החלש והרפה מכלם הוא הלשון. אהדות הלשון בעצמה, היא תולדת התנאים האחרים שהקדימו אותו בהארץ והגזע, כי הפרטים ישתנו בשפתם לפי שהם קרובים קרוב בשר וקרוב מקום. השפה לא תוכל להועיל מאומה לחזק את הלאום

הרופף ממסבות קרבות להרסו, ואחרי התפרד אגודת הקיבוץ, האנשים הפרטים שבו ישנו גם את לשונם. אם מאיזה מסבות היסטוריקיות איזה אנשים פרטים מקיבוצים שונים יתאחדו בשפה אחת, לא יוכלו בכח התנאי הזה להתייחס ללאומית אחת. רובי היהודים מרוססיה, פולין, אשכנז, אנגליה ואמעריקה המדברים אשכנזית — אף שהשפה נשחתה אך בכל זאת היא אשכנזית — לא יתייחסו על ידי שפתם ללאומית עם אשכנז אפילו כקוצו של יו"ד. כן להיפך, היהודים המפוזרים בלשונותיהם לארצות מושבותיהם, הרוססים, התוגרמיים ואלה מהמדברים צרפתיים, אנגליים ושאר לשונות העמים, יתייחסו כלם לבית ישראל. כח השפה חלש מאד, גם הממלכה הארצית, אף שבכחה החמרי תוכל להכריח את כל עבדיה להתייחד להעלימינט השורר בארץ ולהתערב בו, לא תוכל גם היא לברוא לאומית, ובהגלות פירוד ברוחות עבדיה, תחלש גם הממלכה ואת הלאומית הצל לא תציל. כל חלקי קיבוצים שונים הנכללים בממלכת אוסטריה-אונגריה, לא יוכלו להתלכד ללאומית אחת בכח הממשלה הארצית, בכח קירוב מקום, והחלקים שואפים איש איש לקיבוצו השרשי. השם אוסטריה-אונגריה בעצמו מעיד על זה. כל העלימינטים שברוססיה לא יתייחסו גם הם להלאומית הרוססית בקירוב מקום מהכח החמרי של הממשלה הארצית, גם הפולאנים המתגוררים ברוססיה, אף שהם בני גזע אחד, הסלונים, וקרובים גם בשפתם לרוססית, לא יוכלו גם הם להתייחס להלאומית הרוססית. כן המה כל ממלכות איירופא ואמעריקה, מלאות חלקים מקיבוצים שונים, והחלקים ההם שואפים תמיד ללאומיתם השרשית. כח יותר חזק עצור בהתנאי השלישי, הגזע, קירוב בשר. הכח הזה, הוא כח אדיר וחזק, יסודו בחקי הטבע, כאהבת האדם לאבותיו, לבניו, לשאריו ולקרוביו, האהבה החזקה יתר הרבה מאד מהאהבה להרחוק. הכח הזה יגביר על שני התנאים הראשונים גם יחד. צאצאים בני גזע אחד, גם אחרי התפרדם לארצות שונות וגם אתרי שונותם לשונותיהם, ישאפו בכל זאת לגזעם. האשכנזים בכל מקום

שהם, ברוססיה, או באמעריקה, בכל השארם נאמנים לארצות מושבותיהם, אם גם יוכרחו לשנות לשונותיהם בכל הנוגע לארץ שבתם ולשכניהם, נשאים תמיד אשכנזים ואינם יכולים להתייחס ללאומית אחרת כי אם להאשכנזית. הסלטים המפורדים והמפורדים בארצותיהם ובלשונותיהם שואפים גם הם לגזעם השרשי. החוק מכל התנאים הנאמרים למעלה לקוחים גם יחד, כח הרליגיה. הכח הזה יוכל בלבדו להרוס גבולות ארצות, לבלבל לשונות, לעקור לאומים משרש גזעם ולערבם ולבללם בתמונה חדשה, בתמונה אשר תברא למו הרליגיה. הכח הזה גם הוא טבעי, כי אי אפשר להאנושית לעמוד בלי איזה מושג אודות יוצר הבריאה ותכלית האדם, ועוד. הוא גם רוחני, וכל הרוחני יחזק תמיד על החמרי. שני התנאים הראשונים יותר קלים, לפי שהם גשמים וחמרים; התנאי השלישי יחזק מהם, לפי שבו כח מוסרי, אהבה לקירוב בשר הנמועה מהטבע בנפש האדם, וכח הרליגיה יחזק מכלהם, גם מאהבת האבות והבנים ולהפך, לפי שהוא כלו רוחני, מפשט מן הגשמיות כלל וכלל.

לא נעמיק בהפסיכולוגיה, אך פקטים מההיסטוריה יעידו לנו שכח הרליגיה נעלה על כח זולתו לצייר קיבוצים. א) העברים עם הישמעאלים אחים בני אב אחד, ואם כי ישמעאל בן האמה אך הלא גם בין שבטי יעקב נמצאים בני אמהות וכלם נכללים בלאומית העברים בלי כל הברל ביניהם, תחת אשר הישמעאלים נברלו ללאומית מיוחדת. ב) העברים שנצמדו לאלילות מזמן שלמה עד הכנסיה הגדולה, נאבדו מתוך הקהל, נספחו ללאומיות אחרות ובבית ישראל אין להם כל חלק ונחלה. ג) כל שבטי הערביים המדברים בשפה אחת, היושבים על מקום אחד וגם צאצאי גזע אחד, לא נאגדו ללאומית אחת עד שקם מחמד נביאם ובכחו לאלהו חברם ללאום ותחדלנה המלחמות התמידיות מבין שבטיהם. גם הפרסים מגזעים אחרים שנספחו להאיסלם נקראו מגזעם הראשון ויתבוללו בהלאומית החדשה הזאת. אך עוד יותר נחזה, לא לבר ששבטים מגזע אחד התערבו, אך גם המונים

מגזעים שונים ושנואים התערבו בכח רליגיה חדשה. היהודים היונים והרומאים שזאו זה את זה שנת מות; בין העבדים המשוועבים והנכנעים והאדונים העריצים והאכזרים גם כל יהוש' אנוש לא היה בממלכת האליל, וכאשר אמר שאול שליח הנוצרי: אשר שם לא יש יוני ויהודי, מילה וערלה, לועז, כפופי, עבד, חפשי" (אגרת פאול אל הקולסים, ג' י"א). התבוללו כל האנשים השונים, השנואים והשנואים והגאונים האלה ויהיו לאגודה אחת. לאחרונה, היהודים לאום בלי ארץ, בלי ממלכה ובלי שפה, נודד בגוים ובארצות שונות, וקים בפני עצמו; קים הוא בפני עצמו גם בין הישמעאלים, בני אב אחד, מדברים בשפה אחת (כי בשנים עברו וגם עתה היהודים המתגוררים בין הישמעאלים מדברים שפת ערבית וכותבים בה כל ספריהם) וגם עיקר אמונת האהדות משותף לשניהם, — ובכל אלה, לא לבד בין עמי הנוצרים, אך גם בין הישמעאלים מאז ועד היום, היהודים מקימים לאום בפני עצמו, לאום חזק ומוצק כסלע בלב ים, רק בכח הרליגיה לכה. הסנה בוער באש, והסנה איננו אכל!

יח

והאלילים כליל יחלף,
(ישעיה ג', י"ח)

אחרי דעתנו והגבילנו, כי כח הרליגיה הוא הכח היותר חזק ונעלה מכל כח זולתו לקיום לאום, נקל לנו להתנבאות מראש ולאמר בלב סמוך נכון ובטוח, כי בהתנגח שני לאומים בקרבות לאומיות, יגבר הלאום ההוא, אשר מושגו אודות יוצר הבריאה ותכלית האדם עלי אדמות, כלומר מושגי הרליגיה, יותר רוממים ויותר רוחניים. הלאום הרוחני יגבר בכחו היחידי הזה, גם אם

יחסו לו כל התנאים האחרים, את הלאום האחר, הנאזר בכחות כל התנאים האחרים, ואשר רק מושגו אודות הרליגיה מנושם ושפל וחמרי, אם גם זה האחרון יעלה עליו במספר יתר הרבה מאד, כי גם המספר כח חמרי הוא, והחמרי תמיד נופל מהכח הרוחני וחלש ורפה ממנו. המחוקק אחד הוא, ומעריציו לאלפי רבבה. המעריצים הרבים והעצומים יחיה איש איש כימי שנות גבר, ורוח המחוקק יחיה שנים רבות, כימי שני הָבֶרֶד־אנשים, כפרטי יורידיקי.

חוקק המחוקקים ומדת חיי רוחם, גם הם תלויים מהרום והתוקף של הרעיון אשר הם ישימו בחקיהם. כל הגדול מחברו יגדל ויאריך ימים יותר. חוקי ליקורג וסולון, למשל, אמצו והאריכו את ההשתררות הרוחנית של מחוקקיהם רק למדת תוקף המושגים של כל אחד מהם; כלומר, מושגי כל אחד מהמחוקקים האלה לא היו רוממים עד שיוכלו לחיות לנצח, וימותו בעתם. אבל לוא הוציא איזה מהם איזה מושג רם ונשא ונשגב ונעלה לאין תכלית ולאין שיעור, כי אז היה המחוקק ההוא גם כן חזק ואמיץ כה לנצח בלי תכלית ובלי שיעור. סוף דבר, בהתחלפות חגוים והלאומים, עלינו לבקש לא את התחלפות הממלכות הארציות, בלבול הלשונות, תערובת הגזעים, — כי אם התחלפות המושגים הרוחניים שלהם. עתה, אחרי שהגענו להמדרגה הזאת, נקל לנו לדעת את סבת הדבר, שהעמים הקדמונים מתו, ונוכל גם כן להקיש מהם על לאומית העברים, אחד העמים הקדמונים, אם קרב קצה, כדעת הקוסמופוליטים בעלי האסימילציה, או לא, כאשר אני מאמין.

כל גויי ממלכת האליל חיו על חרבם וקשתם. כל עם ועם בטח בארצו ובגבורת חילו בקרב. מצד זה לא יכלו הלאומים להשתמר מהפירוד, לפי שהתנאים האלה הם חכרים, והחמרים נופלים וחלשים מאד מטעם התהפכות הצלחת המלחמות, פעם יגבר זה, ופעם השני. וכן אנחנו רואים כל העמים שנפלו לממלכת רומא, שם נבלעו. מצד מושגיהם הרוחניים לא יכלו כמו

כן להשתמר מהפירוד, כי הרליגיה הכללית של ממלכת האליל היתה גם היא חמרית, ומשותפת רק באיזה שינויים קלים כמעט לכל חגים. לא אחר מכל העמים הקרמונים היה יכול להשען על מושגיו הרוחנים, ולהצטיין בו מאיזה עם אחר. כלם נשתוו בבערות ההגשמה ובהשתובבות המדות, ורומא, בבלעה את החגים, בלעה אותם עם אליליהם ומדותיהם גם יחד. העמים המנוצחים מצאו תמיד בהחגים המנוצחים רליגיה כהרליגיה שבארצם, ולא נלחצו ללחום מלחמה רוחנית.

ממלכת האליל בכלליה גם היא, לא יכלה להתקיים מטעם חמריתה, כי היא נשאה בתוכה את ההכרח של הפירוד והכליון אחרי התפתח שכל בני אדם. באמת, איזה התחקות על שרשי הטבע וחקיה תוכל להיות, אם האנשים מאמינים שכל כח וכו' מכחות הטבע הוא אליל עריץ נפרד הפועל בזרן בלי כל חק? פה אין מקום לשאול מדוע השמש עולה במזרח ושוקעת במערב, מה טבע צבא השמים, מה המה ממדי הארץ, מה הוא הרעם, מה הוא הברק, מה הוא האור, איה מקום חשך? הכל כאשר לכל הם אלילים עומדים בפני עצמם ופועלים בזרן כחות לבם בלי כל חק, סדר ומשטר. לרגלי אמונה כזאת, נקל להשיג שְׂמִינִירוֹה בכל הדרה יצאה מראש יופיטר ככלה בקשוריה, והתשובה הזאת משפּקת, ותשובות רבות ברומות לה משפיקות לכל יותר שאלות משאלות שונות בהלכות חקי הטבע, וחקר דבר גם פשר דבר פה נמנעים. בנוגע להמדות הטובות והמוסר והצדק, כמו כן נמנעות היו בממלכת האליל, הבנויה על האמונה באלילים אכזרים, מרצחים ומנאפים, הגוזלים וחומסים ועושים כל תהפוכות רע. אם האלילים עושים תועבות, האנשים, מאמיניהם, לא יוכלו נקיון מתועבות עוד יותר גדולות, נאלחות וגם בזויות. קיום המין האנושי לא היה יכול להתקיים ולהתעורר בשחת כל בשר דרכו במשכבו זכר, בחטאת אונן ובעשות הנקבות כל תועבות הזמה. מצד זה, התפתחות הבעלים יותר ויותר היתה נמנעה, ומטבע הדבר נחץ היה שתגלה בזמן מהומנים התעוררות מתנגדת להתועבות המשחיתות

האלה. הוא הדין ביחס גניבה, גזילה, רציחה וכדומה במה שבין אדם לחברו. בהגיע ההשתובבות והאכזריות למדרגה ידועה, מן הנמנע היה להחברה להתקים, כי איש את רעהו חיים בלעו. אמת הדבר, גם בין עובדי האלילים כמו לדורות פילוסופים נעלים בעלי צורות ובעלי מדות טובות, כמו, אפלטון, פיתאגור, סוקראט, אריסטא וכדומה, אבל הם היו יחידים סגולה, הם הפקיעו את עצמם מתועבות האלילות או עוד איזה מספר מתלמידיהם, והמון העם היה תמיד נשאר ברליגיתו הלאומית, המלאה לה כל התועבות הרעות. גלוי לעין שממלכת האליל לא היתה יכולה להתקיים לנצח נצחים, ואיש מורס מעם, כנביאינו הנשגבים והדוממים, התנבאו שבאחרית הימים תכלה הממלכה החטאה הזאת מן האנושית. כן נבאו, באמת, נביאי ישראל: קומי אורי כי בא אורך... כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים... והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה ורחק' (ישעיה ס', א'—ד'), ועוד רבים זולתו. על פי הדבר הזה, שהעמים הקדמונים בטחו בכחם החמרי ומושג נעלה מרליגיה לא היה להם, נבלעו העמים המנוצחים במנצחיהם. אבל לאומית העברים, בנשאה בראשית הבראה את המושג הנעלה והרומם של האחרות הפשוטה ואשר איתן קשתה — רליגיה, המחייבת לנעם המדות ולהמוסר הנקי, היתה יכולה בכל העת ההיא, עת התחלפות המושגים של הגוים, להתפתח יותר ויותר, ולא להכלות ולהפְּחֵד. בהשתרר על הבריאה רק כח מפשט מכל מיני צל הגשמה, נלחצו המתבוננים להבריאה לבקש תשובות שכליות על השימוות הנגלות בהטבע, ולא יכלו להשיב בהבלים שונים שלא יתקבלו להשכל, והדבר הקשה היה תלוי בשפק עד דור יבוא. אמת, האמונה בנסים ובנפלאות תחליש מעט את ההתחקות, אבל האמונה הזאת איננה אומרת כי שידוד המערכת מבאר את הקי הטבע; היא רק אומרת שהבורא, יוצר החקים, יוכל לשנות בעת מהעתיים לאיזו מטרה רוממה, את החקים התמידים, אבל יש חקים להטבע, חקים קימים. האמונה הזאת בעצמה בשידוד מערכות, תורה די באר שיש מערכות קבועות

וחקים תמידים, שישתנו לרצון הבורא. גם את האמונה הזאת החלו הפילוסופים האחרונים מהיהודים להחליש ולקרב אל השכל, כמו הרמב"ם ז"ל ברוב ספריו, וביתוד בהמורה. רלוגיה זאת היא יסוד ההתחקות, ואם כן, התחלת ההתפתחות האמתית של הציויליזציה, אשר עֲרִיֶּתֶּה הגענו בזמן הזה, ואשר דרכה עוד הלאה לאין סוף. לפי זה, בהיות לאומית העברים משתמרת מכה הרלוגיה, על כן עמדה במלחמתה עם הגוים הרבים במספרם והעצומים בבהם החמרי. העברים מעטים מכל הגוים במספרם, הלשים מהם בבהם החמרי, אך כחם הרוחני חזק ואמיץ מכל הגוים ביחד, מהמונם ומכל שאונם, יען מה? יען שהרלוגיה של היהודים, מלבד היותה ראשית האור להנוצרות ולהאיסלם, עוד היא גם היום כאש הסנה. במושגיה הנעלים והרוממים הצפונים בנבואות נביאיה, צפון האור המאיר להאנושית את הדרך להשתלם ולהגיע להשלום הכללי. „הסנה בוער באש והסנה איננו אכל“!

י

קשתה מאד מלחמת החיים על האנושית, על כן רבה מאד רעת האדם בתכל, רבה מאד גם בין הפרטים גם בין הקיבוצים. התקיפים דוחקים את החלשים, בעלי הקרקעות ידכאו את האכרים, בעלי כסף ימוצו את הירים העמלות, בעלי כשרון ומדע ימוצו את ההמצאות החדשות ואת כל חרשת המעשה ובעלי נשך את המסחר. בכל נראה את הרוב, את ההמונים הרבים, עובדים עבודת פרך להעשיר ולהאדיר את בעלי הזרוע. אלה האחרונים ישתגעו מרוב טוב ובאפס מעשה, יאבירו עמל אביוני ארם בתעתועים ובמעשי הבלים, ומצדם יפלו חללים ברדפם את התאוה הקנאה והכבוד המוציאות את האדם מן העולם. הרבנות משתררת על העם בחזקת היר, תתעשר על חשבון דלת עם הארץ, תעמוד לעתים מזומנות כאבן נגף על דרך ההתחקות וההשתלמות, תכסה ערפל

לאומים ותורת חסדה לא תוכל להיטיב את היחש שבין איש לרעהו. עד לוטהער היתה השתררות הרבנות כמשא כבר כמעט על כל איירופא, וגם בעת הזאת עוד היא שלטת בארצות רבות ברוח בני האדם להמעט שכלם ולהצר להצייליוצייה ולהשלום הכללי, ולעורר קרבות לשפוך דמי אדם כמים על פֶּנְטיוֹם. באיזה מקומות באיירופא, לכח הרבנות נספח עוד כח העושר, כי על פי הנאים לא ישרים היתה מְעַמְדָה באפשרות להתעשר על חשבון צאן מרעיתה, והכח המשנה הזה, כח הרבנות וכח הכסף, יהיה לרועץ משנה. האצילים בעם דורשים לעצמם את ההשתררות וההתרוממות, והמשכילים רובם ככלם סוחרים אל ארץ בעט סופרים ועושים מסחר וקנין בדעותיהם. באיזה ארצות לא תכרת מלחמה בשלום בי מפלגות שונות בעם ובין הממשלות מבלתי יכולת להשלים ביניהם. כל איש פרטי, כל חבר-בני-אדם, כל אגודה וכל מפלגה, גם כל שורות ושלטן מרגיש את העול הקשה של חיי החברה, ובעבור זה איש איש עושה כל מה שבכחו לעשות רק לטובתו ולילך להזיק לזולתו. על כן, בפשע ארץ רבים שריה, בתי המשפט, בתי כלאים ומקומות מקלט; רבו דיני דמלכותא, דיני ממונות ודיני נפשות, רבו המצות המעשיות של חרליגיות, האזהרות, החומרות, הסיגים והגדרים, רבו חודפי צדקות, עושי נדיבות וחברות עושי טוב וחסד — ובכל אלה אין טוב ואין מנוחה. החקים, הדינים והעונשים יעיקו לרוב רק על החוטאים מהנחלשים והדלים, הם יתפשו במהרה ויענשו, וכל הגדול מחברו בעונות ופשעים וחטאים ינצל מכל אלה בנקל יותר, עד שגדולי התקיפים ואבירי העריצים רומסים בעקבם את כל הדינים, המשפטים והתורות שחקקו גם מחוקקי אל גם מחוקקי הדתות, ולהם לברם נתנה הארץ. הם, האבירים, מצדם, איש את רעהו חיים יבלעו. לרגלי המהומה הזאת ומכוכת האנשים, נגלו פעם בפעם גדולי-דעה, אשר הציעו תיקונים מתיקונים שונים חדשים גם ישנים לפשר במשטרים חדשים בין בעלי הריב. אלה בקאמונה, אלה בגדיעת זרוע הרבנות, אלה בקשר לסדרי הממשלה ועוד ועוד

ועוד, והועל לא הועילו המתקנים האלה להאדם במבוכתו. גם המטיפים במוסרם, הקוראים לתיקון המדות, לא יוכלו לרומם את מוסר האנשים; גם הם לא יצליחו בפעלם להיטיב את היחש בין הפרטים ולהקל המשא במלחמת החיים. המוסר, אמת, יפה אף נעים בעיני שומעו, אך הוא לא ישביע, ולא יאיר לא יחמם, וחיי עצמו יקרים לכל איש מחיי זולתו. רעת האדם רבה מאד, כי היחש בין האנשים הפרטים רע מאד. אך בו נרחיב מלין בפרשנו את המשטרים, אשר שם משה בריספובליקת העברים, אשר לאסונם ולשברם מעולם לא התקומו כראוי ולא התפתחו, בספרנו, היהדות והנוצרות, אשר אתנו בכתובים, כי שם מקומם, ופה נעבור על כל היחש שבין הפרטים בתוך הקיבוצים פנימה, וחתרנו לדעת ולבאר את היחש הכללי שבין גוי לגוי, היחש הקשה מאד, אשר רבים מנביאי דורותינו יאמינו לתקנו בקוסמופוליטיזם, כאשר אמרנו.

ב

הקוסמופוליטיזם, בנוגע ליחש הגוים, הוא אות באות קאמונה ביחש הפרטים. אשר קאמונה, היא שמה הבנויה על חלומות שוא ושקר ולעולם לא תצא אל הפעל ולא תוכל להתקיים, — נדבר במקום אחר, במאמרנו הנ"ל, היהדות והנוצרות, בבארנו את היחש הפרטי, אשר הציג משה בתורתו להעברים. הנוגע לעניננו בזה, הוא רעיון הקוסמופוליטיזם, והוא היו לא יהיה. קוסמופוליטיזם, כקאמונה, מתנגד לטבע האנושית, ועל כן, ככל שנגד הטבע, לא יהיה ולא יתקיים. עוד כל ימי עולם יתעורדו לאומים מלאומים שונים, וכל אחד מהם ילחם תמיד על קיום עצמותו, כמלחמת האינדיבידואליזם על קיום עצמותם. כשם שאין שני בני אדם דומים בחזות פניהם, כן אין שנים דומים בדעותיהם ובנשיות רוחותיהם,

ואחרי אשר הכה היותר חזק ואמיץ לצייר ולקיים קבוצים הוא כה הרליגיה, לנצח נצחים יהיו קבוצים שונים, אשר יצטיינו ברליגיותיהם מקבוצים זולתם. הפעל הזה, כה הרליגיה, הוא נצחי, כי אי אפשר להאנושית לעמוד בלי כל מושג מיוצר הבריאה ותכלית האדם, ותמיד תהיינה רליגיות בתכל, הכפירה בעיקר, גם אחרי התפשטה על איזה זמן בין ההמונים, לא תתעורר לאורך ימים, תעבור ותתן מקום לרליגיה חדשה, אחרי השבת הכה הרוחני של הקודמת, מאיזה מסבות שתהיינה להרסה. כן, די באר נראה בהיסטורית דרעפער, אחרי תקופת הכפירה בעיקר התעוררה האמונה בבני אדם, ויבקשו וימצאו רליגיה חדשה. להכה הרוחני הזה, לכה הרליגיות, ילוו עוד תנאי הגזע, הלשון והממלכה ויעזרו פעם בפעם לחזק את הקבוצים, אשר גם בהתחלפם לרגלי השתנות מושגיהם הרוחנים, ישארו בתמונות מחודשות וגם בהרכבות מחודשות אבל ישארו ויתעוררו עד סוף כל הדורות.

אם יתקיימו הלאומים יתקיימו גם הממלכות, לפי שקשה וגם נמנע לכל האנושית להתהפך לנורדים ממקום למקום; להפך, למדת השתלמות הציויליזציה ישתלם גם החפץ לחזקת ישוב, אם כן, ייקר לכל קיבוץ מקום שבתו, ולכל קיבוץ אי אפשר להתקיים בלי ממשלה ושלטון. סדרי הממשלות ואפני השלטונים יהיו שונים אצל כל קיבוץ וקיבוץ בהסכם לתכונת הלאום והמקום. כן אי אפשר לצייר לנו במחשבה שכל הלשונות יתערבו ויתבוללו לצייר שפה אחת ודברים אחדים משותפים לכל המין האנושי כאשר היה עד דור הפלגה, ונפלגו הגוים גם ללשונותיהם. סוף דבר, כעתה כן יהיה לנצח נצחים, אם גם בהתחלפות התמונות, הצורות וההרכבות, אבל בעיקר השתנות האנושית ללאומים שונים ישאר כן לעולם ולנצח נצחים. אבל שהיחש הנוכחי, יחש הגוים; לא יוכל להתקיים לעולם, — נקל לנו לראות מראש, אם נתבונן אליו היטב, ונערכהו נגד היחש הפרטי, שהצטייר וקיים עתה לעינינו:

שנאה, תחרות, נקימה, נטירה, חונאה, גנבה, גזילה, רציחה

וכדומה מעונות ופשעים שבין אדם לאדם בהיחס הפרטי ואשר עליהם יענשו חקי כל ארץ, הם מותרים בהיחש הכללי שבין קיבוץ לקיבוץ, ולא לבד שנחשבו להיתר, אבל עוד עולים למעלת המצאות-היותר גדולות ונכבדות בקרב האנושית. למשל, כי ישנא איש את רעהו, כי יקום איש אויבו הפרטי, כי יונה איש את עמיתו, כי יגנוב איש מרעהו, כי יגזול ממנו דבר בחזקה, כי יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכדומה, העושה את מלאכה מאלה נחשב לחוטא, יועידוהו למשפט, ונשא ענשו בפלילים כדי רשעתו. מדוע יענש האינדיבידיום בהתגברו על אויבו במלחמתו הפרטית לחייו הפרטים? הלא הוא איננו רק מנצח, מדוע יקרא חוטא ומדוע יענש? — התשובה, לפי שאם יותרו כל הרברים האלה, תקשה עוד יותר מלחמת החיים בין הפרטים, ואכלו איש את רעהו חיים. למען תת ידים לכל איש פרטי לבקש ולמצא אמצעים להחזיק את חייו, נחוץ להגביל לכל איש פרטי את חופש הרצון בנוגע להיזק זולתו. הוצג ליסוד: לכל איש הרצון חפשי רק עד פגעו ברצון זולתו. אם יקרה שיתנגחו שני רצונים של אנשים פרטים, מטעם הגבלת הרצון, לא יוכל איש איש לעשות דין לעצמו בכחו החסרי, כי אם יחרץ הסכסוך על פי השתכלות שכלית מאנשים צדדים והם נותנים הצדק להרצון ההוא, אשר יוגבל יותר בהמלחמה הזאת. מזה כל מיני דין ישר, ומזה כל היוצא לפנים משורת הדין וכל הנקרא צדק, חסר, נדיבות וכדומה. עיקר הדבר, המשפט הוא להגביל את הזרז ולעזור להחלש, הצדק — לעשות את הדין הזה באמונה בלי מעל, והחסר — לעבור על מדותיו לטובת הנדרף. רק על פי חקים כאלה יכולים הפרטים להתקיים והוא התורה שבין אדם לאדם.

כי ישנא גוי גוי, כי יונה גוי את רעהו, כי יגנוב דעתו בערמה, כי יגזול ממנו אי, ים, מבצר וכדומה בחזקה, כי יקום גוי אחד והרג בגוי אחר את מבחר גבוריו ומשמניו, — הרברים האלה לא יובאו למשפט; פה יצדק המנצח, וכל זה רק מטעם שלא

התפתחה עוד האנושית להציג את הגבלת הזדון ליסוד המשפט גם ביחש הגוים, היחש הכללי.

אבל האנושית המתבוססת כל יום בדמיה, אם תלך בדרכה זה רק לפנים, תבא אל הנקודה האחרונה אשר ללכת הלאה אין עוד אפשרות, וכאשר התפוצצה ממלכת האליל אחרי התפתחות תועבותיה עדי למחות את היקום, מחוץ הרעיון הנשגב של יוצר הבריאה ותכלית האדם לאהבה איש את רעהו, כן יתפוצץ גם משפט האגרוף הנוכחי, בהתפתח הזדון בהיחש הכללי עד כדי להטביע את כל הגוים במלחמות אין קץ ובהגיע האנושית בדמיה עד צוואר. אז תתעורר בקרב האנושית תנועה גדולה וחזקה מקצה הארץ ועד קצה הארץ, לאסוף את כל העמים, הגדולים עם הקטנים, אל עמק יהושפט, ושמו כלם חוק ומשפט להשבות מלחמות מן הארץ ולדין עמים ברוח משפט, בצדק ובאמת, כאשר ישפטו עתה האנשים הפרטים ברוח שפתים ולא בכחם החמרי. כל עשרת הדברות וכל חקי הצדק יובנו אז לא רק בהמובן הזר, בין אנשים פרטים, אך גם בהמובן הכללי, בנוגע לכל העמים.

כא

ופקדתי על תבל רעה ועל רשעים עונם;
והשבתי גאון זדים וגאות עריצים אשפיל;
אוקיר אנוש מפז, ואדם — מכתם אופיר'
(ישעיה י"ג, י"א י"ב)

והיה באחרית הימים ההם נכון יהיה בית דין גדול משותף לכל העמים, ונהרו אליו שלוחי כל הגוים בכח ובשלטון משולחיהם, ושמו להם ראש אחד. וחלק את כל כדור הארץ עם ההרים הגבוהים והנשאים, עם העמקים העמוקים, עם היאורים, הנחלים,

האשרות, התעלות, הברכות, האגמים והימים הגדולים בין כל הגוים שוכני ארץ. ושפט בעמים והוכיח בין לאומים, על פי רוב דעות, במישור ובמשפט צדק בידי צירי כל הגוים, הגדולים עם הקטנים, על ידי חקקי צדק וכתבי יושר. ודן דין אמת לאמתו, לא ישא פני גדול ולא יהדר פני דל, ונגדע קרן עריצי הגוים הפצי קרבות, והנחשלים בהם יאזרו חיל, כי שח רום אנשים והורם מאשפות דל ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. וכתתו העמים את חרבותיהם לאתים ולמוזרות, ויצקו את התותח למכונות וכדורי מות כליל יחלף. לא ישמע קול אבחת חרב וקול קנה רובה; קול רעש כידונים ורמחים עם קול רעם תותח יחדיו יסופו ויתמו. ושבתו מלחמות עד קצות הארץ, החיל והצבא יצאו לפעלם להועיל ולהרבות פרי תבואה, והגבורים להרבות חללי אדם כדוכן על פני השדה ולשפוך דמם כמים רבים, יגברו בכל חכמת ודעת, והתמו תורה בלמודיהם. ורבתה הדעת, והורמה החכמה ונפצו המדעים. השמים כספר נגולו, הארץ גלתה עמוקיה ונחקרו ונדרשו ונבעו מצפוני הטבע להוציא המצאות חדשות ומכונות חדשות, להפרות ישע ולהרבות התוצאות. וגדל רכוש גוים ורבתה מרכולת העמים. מצפון ומים, ממזרח וממערב, על פני כל התעלות והנהרות והימים הגדולים ישוטטו ציים אדירים ואניות-קיטור, וכסו אותם במפרשיהם הרבים, בשלל צבעי דגליהם השונים ללאומיהם, ונמלחו השמים בעתר ענן הקיטור, ונשאו חיל גוים, מערבם ועזבונם. ורצו ועפו מרכבות הקיטור כברקים רצוא ושוב על מסלות הברזל ושפעת עמים תכסמו. אין צוחה ואין פרץ, כי אם קול ענות שלום, קול אנשים בומחים בתיים ישמע בים וביבשה. אז תגל ערבה ותשיש ציה, הנהרות ימחאו כף, גבעות גיל תחגורנה, ורננו כל עצי היער. השמים ירעפו צדק והארץ תצמיח ישועה, כי אמת ממנה תצמח. גם השמש והירח וכל צבא השמים, גם הכוכבים ממסלותם במרחבי אין קץ, יגדילו אורם אור יקרות, כי תפקחנה עיני האנשים שלוי-עולם למפלאות יוצרם, נוטה שמים ורוקע ארץ, ונגלו עמוקות מני חשך וסודות הטבע הנעלמים יגלו. ובחרו כל

העמים בשפה אחת ללמדה לכל הגוים, ולמד כל גוי רק את שפתו ואת השפה המשותפת ההיא, למען אשר אם יעבור איש את כדור הארץ ממזרח שמש עד מבואו ואם מצפון ועד ים, והיה בכל מדרך כף רגלו כמו בביתו ושפתו אתו. ומל' ה' את ערלת לב בני האדם, את בני המילה ואת בני הערלה, וסרה קנאת דת המולים לא יקנאו בהערלים, והערלים לא יצורו את המולים. כהיהודים, כהנוצרים כהמושולמנים יכירו וידעו, כי ה' הוא האלהים אלהי השמים והארץ והאנשים ואין עוד מלבדו, והוא צוה, ואהבת לרעך כמוך. האמונה בה' ואהבת האדם, הן הנה תורת ה' ותורת האדם, וכל יתר המצות, פירושיהן יצרפו ויתלבנו בהשכל ודעת. הלא יכבד בן אביו, איש את מלמדו להועיל, והלא יוקיר איש איש את מקרי חייו הנכבדים. כן יחוגו בני ישראל את חג המצות ואת חג הסוכות, כזכרון צאתם ממצרים, ואת חג השבועות ליום קבלת התורה; כן הנוצרים יחוגו את יום הולדת הגואלם מעבדות האלילות, וכן יחוגו הישמעאלים את יום בו נולד נביאם, ובכל זאת לא יקנאו איש רעהו, כי לכל גוי מקור מחצבתו, לכל עם ולשון היסטוריתו עם מקרים נכבדים, ולכל עם מלמדו להועיל, מדריכו בדרך דעת אלהים בארץ. וגרו יהודים, נוצרים ומושולמנים יחד ולא יקנאו איש באחיו, וידעו כי ה' הוא האלהים, אלהי היהודים, הנוצרים והמושולמנים, אלהי כל יצור, והוא שלח לכל עם את מדריכו בדרך ילך, ועל כן שונות מצות הזכרון בין כל העמים. אך כל גדר דחוייה, כל קיר נטוי וכל טיח תפל, אשר גבנו והוקמו להבדיל בין הגוים ולהעיק תחתיהם, יפלו בימים ההם. אם ליהודים ישארו עוד איזה חקים ומצות יתר על כל העמים האחרים, אך יתרה זאת, הזכרון מירושת האבות כמילה וכגיד הנשה וכדומה, לא לעזר ולא להועיל היא לתכלית השתלמות האנושית, על כן לא יקנאו בה העמים, כי ביתרון ההוא אין חפץ להם. הם מאושרים בזה ובבא במצות בני נח לברך. כן יהיה באחרית הימים, הבית דין הגדול המשותף לכל האנושית לא יחדל משבת, כי יום יום אליו העמים ידרשו, והוא יום יום משפטם

אור יוציא, ומקום שבתו — ירושלים הנקדשה לכל העמים, כל העמים לא יוכלו להסכים על כל איזו עיר אחרת בכל הארץ, והסכימו על העיר הזאת, היקרה לכלהם, לעשותה למקום מושב הבית דין הגדול, והיתה ירושלים לקנין להאנושית הכללית.

כן יהיה באחרית ימי השתלמות האנושית. זאת היא תעודת היהדות, כי לזה חזו מראש נביאי ישראל: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות, ונהרזו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלהי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב', ב'—ד'). ונר זאב עם כבש... לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכמים (שם י"א, ו'—ט'). והיה באחרית הימים ההם... והלכו גוים רבים ואמרו: לכו ונעלה... ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצומים... לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה... (מיכה ד', א'—ג'). כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה', לעבדו שכם אחד (צפניה, ג'—ט). כה אמר ה' צבאות, עוד אשר יבואו עמים ויושבי ערים רבות, והלכו... ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלים ולחלות את פני ה'... (זכריה ח', כ'—כ"ג) וכדומה רבות בנביאים, אשר חזו יושר כל העמים, השבתת המלחמות, השלום הכללי, ודעת ה' בכל הארץ כמים לים מכמים. העכרים לא יקו רק לחדש ממלכתם הארצית, כי אם בצפיתם זאת, יצפו לגאולת כל הגוים מממלכת האגרופ, כאשר כבר גאלום מממלכת האליל.

התקוה הזאת לתקן את כל העולם במלכות שדי, היא תעודת היהדות בתוך הגוים, היא אצלם ידיעה פנימית ומאמינים באמונה שלמה שסוף סוף תצלה בידם לשפוך את ממשלתם הרוחנית הזאת בתבל, להעביר ממשלת זדון מן הארץ, כאשר כבר הצליתו

להעביר את ממלכת האליל. היהודים לא יתקצפו בשונאיהם, לא יקללום ולא יבקשו עליהם כליון ואבדון. להפך, היהודים מתפללים בשלומם והצלחהם, אבל עם זאת יבקשו עוד עליהם רחמים שיתוקנו בעול מלכות שדי. בראש השנה, היום, אשר לפי אמונת היהודים ידונו בו כל יצורי עולמים, מלבד תפלותיהם על עצמם הם, אחרי המליכם עליהם עול מלכות שמים, מקדישים את תפלות יום הדין הגדול הזה לתיקון כל העולם וכל הגוים: ובכן תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך, ואימתך על כל מה שבראת, וייראוך כל המעשים, וישתחוו לפניך כל הברואים... ובכן צדיקים יראו וישמחו... ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כלה כעשן תכלה, כי תעביר ממשלת זרדון מן הארץ... אלהינו ואלהי אבותינו... מלוך על כל העולם כלו בכבודך, והנשא על כל הארץ ביקרך, והופע בהדר גאון עזך על כל יושבי תבל ארצך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו... (תפלת שחרית לראש השנה). בכל התפלות האלה, היהודים מבקשים בעד כל הארצות ובעד כל הגוים שיכירו מלכות שמים, וכן בבקשם רחמים, לא יבקשו רק על עצמם כי אם על כל באי עולם... אתה זוכר את כל המפעל, וגם כל היצור לא נכחד ממך... (נכללו כל החיים מלבד המין האנושי)... ועל המדינות בו יאמר, איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כיום הזה? — כי זכר כל היצור לפניך בא (כל היצור, כולל גם הדוממים וכל המציאות), מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר... אשרי איש שלא ישכחך, ובן אדם יתאמץ בך!... (תפלת מוסף לראש השנה). רם ונשגב המושג המרום הזה, לבקש רחמים בעד כל האנשים ובעד כל היצורים, אשר אליו היהודים ישאו את נפשם, ומה נורא הוא! את המושג הזה, היוצק על היהדות רוח גבורה נפלאה לחבק זרועות עולם, יזכור היהודי הרצוף בגלותו לא רק פעם אחת בשנה, כי אם שלש פעמים בכל יום. שלש פעמים בכל יום מתפלל היהודי לאלהיו, ובכל

פעם ופעם לא ישכח היהודי הנודד אל מה הוא נושא את נפשו, ועל כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוז, להעביר גלולים מן הארץ... לתקן עולם במלכות שדי, וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אלך כל רשעי ארץ (לא שיאבדו או יענשו, כי אם יפנו למלכות שדי)... ויקבלו כלם את עול מלכותך, ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד, כי המלכות שלך היא... ככתוב בתורתך, ה' ימלוך לעולם ועד' (תפלת עלינו).

נפלו מלא קומתכם ארץ וכרעו ברך, אתם צוררי ישראל, מדכאיו ומעניו, לפני גודל קדושת הרעיון הנשגב והנורא הזה, אשר היהדות תשא כשמש צדקה להאיר לכל הגוים וגם לכם! הביטו לאיר שבעת הימים זה, אם לא טחו מראות עיניכם! שמעו את קול אלהים מלך עולם הדובר בה, אם לא כבדו אזניכם משמוע! הבינו להאשר הכללי הצפין בחיקה, אם לא שמן מהשכיל לבותיכם! מי מלמד להועיל, המיכה והמעונה מיד תלמידו הקשה, אשר נתן את נפשו להצלחת תלמידו זה, כהיהודי המלמד לכל הגוים רודפיו וצורריו? מי עם מעונה ומהוכא המוסר נפשו להצלחת מעניו ומדכאיו בעם ישראל? מי בכם, מהרסינו ומחריבינו מקרבנו, האומרים שמתה לאומיתנו והיהדות חדלה מתת כחה להאנושית, אשר יוכלו להוכיח עוד שנחויק לנו להתערב ולהתבולל בגוים? הגישו עצמותיכם, אתם כהני אליל האסימילציה, והוכיחו עתה שהאנושית כבר עלתה למרום קץ שלמותה וכי אין חפץ לה עוד בהיהדות. אתם הקוסמופוליטים, רופאי אליל אתם כלכם, לא תרפאו את האנושית מכבר פשעיה ומעצמת מכאוביה בהקוסמופוליטיזם אשר אתם חולמים בהקיץ. החלום הזה וכל מיני הלומות השוא ידברו, ודבר ה' הוא יקום, בדומה להחזון הזה ובית דין הגדול, אשר נבאו נביאי ישראל. רק הוא יתקן עולם במלכות שדי, רק הוא יעביר את ממשלת הזדון מן הארץ, ואת התיקון הזה תעשה היהדות. העברי הוא עשוק משפט, על כן הוא נלחם לא באגרוף

כי אם ברוחו, על כן הוא קורא לחדר לאומים ועל כן ממנו קץ הישועה לגוים. הסנה בוער באש והסנה איננו אכל! !

כב

אל תתלוצצו, אתם הכופרים בעיקר ואויבי היהדות המבקשים את נפשה לספותה, לאמר: החזון הזה חזון שוא הוא ומקסם כזב. הביטו היטב והתבוננו לההמצאות החדשות, אשר נעשו ואשר יום יום תעשינה בעמים, ולהתפתחות הרעות בעולם הדיפלומטיה, וראיתם עין בעין, איך האנושית הולכת שעל בשעל צעדי ענק אל המטרה הרוממה הזאת, ושערתם על נקלה, כי באחרית הימים בוא תבוא האנושית אל המנוחה ותגיע אל החזון אשר חזו נביאי ישראל.

לפנים היה קשה להעמים המרוחקים בארצותיהם לפגוש איש את רעהו, כי הארחות היו עקלקלות ביבשה והספינות דלות והולכות לרוח היום בימים ובנהרות. כאשר קשה היה להעם להפגש יחדיו, כן קשה היה ביניהם היהש. העמים נפגשו על יתר על שדה קמל. דעת הקהל לא היתה, על יתר עשו המושלים והאדירים מה שחפצו, ודעותיהם בחדרי משכיותיהם ידעו רק איזה תקיפים יועציהם ועוזריהם, כל זה היה סוד כמס בפני ההמונים. להודיע את מחשבות עם כלו לעם אחר, או מהנעשה באיזו ארץ לארץ אחרת, או מתכונת איזה עם, דרכיו, למודיו והמצאותיו, היה דבר קשה, כי הכתב לא היה נפרץ, הרפס לא היה וחיבור הארצות לא היה יפה. בימים ההם התגאה עם עם רק על הרבו, ומטרתו בעולם המעשה היה רק ללכת לרשת משכנות לאו לו. כאשר דלל אוצר איזו מדינה, כאשר רעב איזה עם, כאשר באה מחשבה לאיזה עריץ להתנשא לראש, או כאשר חפץ איזה מושל עריץ להסב את לב עמו מתעלוליו ומתהפוכות הסדרים בארצו, —

ויקרא העם ההוא או מושלו, מלחמה בארץ, ולא בקש גם לשום על מסבת מלחמתו איזו שמלת צדק למראה עין, הזדון בעצמו די היה לעורר מלחמה ולשפוך דמים. העמים היו תמיד במצב מזוין, יום יום מוכנים לקרב. העמים לא שמו למו כל חוק ביניהם; מוסר כללי שבין עם לעם לא היה נודע; העמים לא באו בעצה אחת, לא התיעצו איש ברעהו ולא ברתו ברית אחים רק אחר איזו מלחמה קשה או לפנייה ולא היה ביניהם כל עסק דיפלומטיה תמידית. על כן העמים הקטנים לא יכלו לבטוח בכל זכות ומשפט וחוק, ויהיו תמיד צפויים לנפול ביד איזה עם גדול ממנו, ובנפלו לא היה לו על מי לנום בתלונה, כי מצדק משותף לכל העמים לא היה אז כל רעיון. אז השתררה ממלכת הזדון בכל מלא תקפה וגבורתה לעורר מלחמות יום יום.

עתה אחרת נראה בארץ, רבו המצאות חדשות ותצטיירנה דעות דיפלומטיות חדשות. העמים המרוחקים איש מרעהו בקצוי ארץ ואיים רחוקים יוכלו קל מהרה לפגוש איש את רעהו בעזרת הארחות הסלולות, מסלות הברזל ואניות הקיטור. המונים המונים מכל עם עוברים שנה שנה ממדינה למדינה גם בים גם ביבשה, באים במגע ובמשא איש ברעהו, סוחרים אל ארץ משתתפים בצרכיהם ומתערבים בדעותיהם, הליכותיהם ומדותיהם. בפני ההמונים האלה, העמים נפגשים ביותר על שדה החיים כאשר על שדה הקרבות. על שדה קטל יפגשו רק בני החיל הרחוקים מעולם המעשה, הנפרדים על פי רוב מקשור משפחה וחיי החברה ושרי הצבא המכלים ימיהם בלמודי הקרב ורחוקים מהציוויליזציה. אבל בני העולם המעשי בסוחריהם, כנעניהם, חכמיהם, סופריהם וממציאיהם נחבאים אל בתייהם בימי מלחמה ונאנחים על ההרג והאבדון, על ההרס וההשחתה, על הפרעות וההעמדה במערכות החיים הבאים בימי מלחמה. אלה פנות העם, חפצי שלום ותאבי ישועה, לרגלי תפוצת הכתב והדפוס, יפיצו מעינות מחשבותיהם חוצה, ורבו הקוראים ועליהם יתר הרבה מאד ירבו השומעים, שואפי חדשות ומבקשי חיים. וקרא זה אל זה וענה זה אל זה,

יתוכחו, ישאלו, ישיבו ויוכיחו ונבראה דעת הקהל. הרעה הזאת עושה רושם על רצון הממשלה. דעת הקהל, לרגלי הפאסטים והתיליגריפים, תוציא יום יום כברק חצה, והלכה ועפה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, ועלתה בדפוס ונכתבה בכתבי העתים ובמודיעים לחדשים ונכתבה לדורות. עם עם, בקראו הדורות מראש, יוכה לדעת, שהעם יצליח בגאון שלות השקט יותר מאשר בתרועת מלחמה, ועלתה בהמחשבה הכללית לדרוף שלום ולבקשהו, להגביל את הקרבות באיזה חקים משותפים בין העמים. מזה הצטיירה הדיפלומטיה הנוכחית, אשר, בהעירה מלחמה, תלחץ למצער לתת איזה אות מוסרי על נס דגלה. כי כבר הונח ליסוד מוסד בין העמים: לא תרצח'.

לרגלי הדבור האחד הזה העמים הקטנים כשווייצאריה, בעלגיה, רומניה, סערביה וכדומה בטוחים משודר שלום יבואם, לא אחד מאדירי העמים אשר קטנו עבה ממתניהם, יעיזו לשלוח ידו לכבשם לעבדים. אם ישלח איזה גוי עז פנים את ידו אל חרבו, והיה טרם יוציאנה מתערה, וקרא החלש חמס באוני איירופא, וענתה הדיפלומטיה בקול אדיר וחזק להגוי החוטא ההוא: לא תרצח', ונח הגוי ההוא מועפו ונסוג אחר. הדיפלומטיה מושלת עתה בכל העמים הנאורים וציריה יושבים בחצרות כל הממלכות, ומודיעים איש לרעהו מכל אשר יהשוב גוי על גוי. אך אין לה מרכז כללי. עם עם מחזיק בביתו, לשכת עניני חוץ', ועל כי הלשכות האלה נפרדות אשה מאחותה ועובדות עבודותיהן אשה אשה לטובת ארצה הפרטית, על כן תאבל האנושית בכללותה. כי אם נאמר, לא תרצח' עוד לא נאמרו: לא תגנוב, לא תגזול, לא תחמוד, לא תענה ברעך עד שקר' וכדומה מהעבירות, שאפשר לעבור עליהן בסתר פנים, לגנוב דעת בערמה, לגזול תחת שמלת צדק, לחמוד בלבו חיל עם זר, לענות בו שקר בתנאות שונות וכדומה למען הצטרק לפני דין הדיפלומטיה, ולהדיח על רעהו רעה לא ימיש צוארו ממנה. על העבירות האלה המסורות ללב, תצאנה רעות רבות, ולפיהן נלחץ כל גוי, לחרוש תמיד על רעהו

רע בשבתו לבטח עמו, מיראתו אותו פן יקדמהו הוא בערמתו המרוקמה בסתר לשבתו של עניני חוץ, ולהחזיק המשמר בצבארב, בהצלית זרע הערמה והכחש לעשות פרי תבואה, ופרה הזדון וקם למטה רשע להעיר מלחמות, בצדק. מלחמות ערמה כאלה נקראות, מלחמות בצדק, כי הדיפלומטיה נבוכה בסכסוכי השקרים והכזבים האלה, וסרה הטאת המרצה למראית עין. אבל גם זאת, פירוד הדיפלומטיה לממלכות הגוים, כבר החלה להסב אליה את מהשבת האנושית, ותקרב עוד שעל-ענק להמטרה הרוממה, בבראה את האסיפות. בהתרגש הרוחות עד כדי להעיר מלחמה כבדה מאד, יתאספו צירי הדיפלומטיה אל מקום אחד, ואז עין בעין יראו ויביטו איש בפני רעהו ונוכחו פנים אל פנים והוציאו דין לגוים, בעלי הריב, וסרה המלחמה. הקונפֿירינציות והקונגרסים, — הם פקטים באים יותר ויותר בהיסטוריתנו הנוכחית. לאתרונה תפקחנה עיני צירי הדיפלומטיה להביט להחסרון אשר יוכל להמנות, לתמידות הדיפלומטיה בפירוד, וקראו הגוים אסיפה כללית אל הממלכות הגדולות עם הקטנות, ובראו דיפלומטיה חדשה, אשר תתמיד לשבת על מקום אחד, ויצא הבית דין הגדול. ביום ההוא יכירו וידעו כל צירי הממלכות, שלמען חרוץ את שאלת היחש בגוים פעם אחת כליון חרוץ לנצח נצחים, נחוץ להוסיף עוד להדבור, לא תרצה את הדברות, לא תגזול, לא תענה. . . ולמען אשר הדברות האלה תהיינה תמיד ליסודות המשפט ולאבן בחן, יסביטו כלם בראשונה להשיב לאיש איש מהגוים את חבל נחלתו על כדור הארץ על פי היסטוריתו הפרטית, וחלקו את הכדור בין הגוים, והמקומות שתפול עליהם מחלוקת יחולקו בגורל, ואת כללות התבל ישימו לקנן נצחי להאנושית הכללית כמאמר ה': פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה'. התיקון הזה יבוא בלי כל ספק, כי קרוב הוא מאד בפי כל העמים לעשותו. העמים, התרדיציות, הרליגיות, הארצות והממשלות תשמענה. לא לאחר מהעמים ידרש להקריב להתקן הזה את הקדש ואת הנעים לו קרבן, בעוד אשר לרגלי התקן, הרשעה כלה כעשן תכלה, וממשלת הזדון תעבור מן הארץ'.

המקום הנבחר למושב הבית דין הגדול יהיה ירושלים, העיר הקדושה לכל העמים והיושבת בטבור הארץ, הטבור המאחד את אזיא, אפריקא ואירופא. על כל איזו עיר זולתה לא תוכל לנפול הסכמת כל העמים כמו על העיר הזאת הקדושה לכלם, לקיים מה שנאמר, ה' מסיני בא . . . אף חובב עמים כל קדושו בידך, והם תכו לרגלך ישא מדברותיך (דברים לג, ב' ג'). . . , הנני יסר בציון אבן, אבן בהן פנת יקרת . . . (ישעיה כ"ח, ט"ז).

אז יהיו כל העמים חפשים מעמל המלחמות, ונותרה כל העת לתורה, לתעודה ולתושיה, אחרי העבודה לפרי תבואה. קנאת הרת תחדל, כי בהשתלמות האנושית, ישליכו כל הגוים את המצות היתרות שנוצרו ברוח ההרחקה להבדיל בין גוי לגוי, ונותרו מצות הזכרון לעם ועם, כמצבות זכרון למקוראיו ולמקודשיו ולמקרי חייו היותר נכבדים בהיסטוריתו, מצבות רוחניות החזקות מעמודי מצרים החמרים, ועל עיקר הרליגיה אין חולקים גם היום. היהדות אומרת, שכל התורה נכללה באחת, וצדיק באמונתו יחיה ובהשנית, ואהבת לרעך כמוך, וזאת אומרת גם הנוצרות וכן יאמר גם האיסלם. היהודים והישמעאלים (האהרונים בלא פריעה) ישמרו את המילה, כצואת אברהם אביהם, הנוצרים יטבלו, כאשר הקל להם מחוקקם. כן יכול איש איש לשמור מנהגיו ויכול לאהבה ולכבד איש את רעהו, כי בהעיקרים, אמונה בה' ותיקון המדות אינם נחלקים, ובאפס קרבות וקנאות, המצות להבדיל בין גוי לגוי מעצמן תפולנה ותשבותנה.

וזאת היא תעודת היהדות, אל הרעיון הנשגב והנערץ הזה היא נושאה את נפשה. על כן מעונים היהודים ומוכים, עשוקים ורצוצים, מאוסים ובזוים, למען אשר יחזקו את ידיהם במלחמתם הרוחנית הזאת עם, ממשלת הזדון, — את אשר לא עשו ברוח כביר כזה משוב לב בקרב ממלכתם. הם מוכים תמיד, על כן הם צועקים תמיד לבער הרשעה, וקולם קול אדיר וחזק, קול אשר מרעמו נחתו האלילים ונעו ועברו, וכן תכלה ממשלת הזדון. הרוחנית תגבר, כי, אחד הוא המחוקק, ומעריצו—לאלפי רבבה.

אמרנו למעלה. אחד היה משה, ובני ישראל — מיליאנים רבים; אחד היה הנוצרי ותלמידיו שנים עשר, — אבל מעריציהם מיליאנים עוד יותר רבים; אחד היה מחמד, ומעריציו — כמו כן מיליאנים רבים. גם משה, גם הנוצרי וגם שלוחיו ממעי יהודה יצאו, גם מחמד מורע אברהם הוא מצד האב, ועברנו מצד אמו הישראלית. אם כל אחד ואחד מאלה המחוקקים הגביר לשפוך ממשלתו הרוחנית על מיליאנים למאות, אף כי היהדות הזמנית, המונה את חבריה העברים כעשרת מיליאנים, היש עוד מקום להשתפק כי לקץ כל הקצין תגבר לשפוך ממשלתו הרוחנית על כל התבל, להביא את השלום הכללי, ולהעביר ממשלת זרזון מן הארץ? הסנה בוער באש והסנה איננו אכל!

בג

בצר לישראל, בהיותו עשוק ורצוץ, יתענו הפרטים, וכטוב לו, כרוב זכויותיו, ונחלשה היהדות. לאומית העברים דומה לבן יקיר אשר ירעב תמיד אחרי עבור עליו מחלת דלקת עצומה, אם תרעיבהו אמו הרחמניה, לבה יכאב לראות בענותו בצום נפשו, ואם תאכילהו, תגור פן תדבקהו מחלתו ומת. לא האכל הוא העיקר בענין הזה, מחסרוננו לא ימות החולה וגם רפא לא ירפא. פה הרפואה הטבעית העיקר, ואז יוכל גם לאכול די שבעו.

מהסקירה האחת בהיסטוריתנו, כאשר ראינו בהפרקים הקודמים, התאמת אצלנו שבתכונות העברים להתבולל בעמים במשכם אותם חסד. מצד זה הסכנה ללאומית ישראל שתמות, אם כל הגוים ישלחו לנשית נצח את, שאלת היהודים, אשר היתה להיהדות למהיה בכל דור. גדולי ישראל, הנלחמים לשוויוניותינו, דומים להאם הרחמניה, החפצה להבריא את בנה החולה באכל. נחלים הם הגדולים על שבר עמם, ונלחמים על שוויוניותו, ולא ידעו

כי לא בזה יושע ישראל תשועת עולמים. אחרים מהם, המעמיקים חקר, התבוננו לזה ולא בחדו מדורם את שקידתם לתועלת האסימילציה, אך הוא לא לעזר ולא להועיל לא להעברים ולא להאנושית, אשר באבדן היהדות תאבד יקר ואבן חן. גלוי לעין, להבריא את החולה, להחלימהו ולהקימהו, נחוצה הרפואה הטבעית, והיא העיקרית. בעת, אשר טובי היהודים נלחמים ברוח השכל ודעת בעד שוויהזכויות, על יתר נחוץ להם ולכל אשר כחו במתניו להתאמץ לקומם את הריסות הלאומית. נחוץ להוכיח להאנושית את תכלית השתלמות יחש הגוים. לפי זה נחוץ להשיב גם את ישראל לנהו לשכון שלום בארצו, ארץ אבותיו מני קדם.

בהגיע העת לאיזה רעיון רם ונשגב ישים משטרו בארץ רבה, ונולד הרעיון בראשונה במוח איזה ענקדהדעת והרוח, אחרי כן יבוא ברוח איזה כבירי שכל, אחרי כן תתהלך הרוח בקרב אגודות אגודות אנשים שונים, וכלכתה כן תשתנה בשינוים קלים וכן תשתבש בקרב איזה אנשים, אשר ירגישו בקרבם את התרגשות הרוח ולא יבינו לאמתתה. אחרי הפרק הזה, התרגשות הרוחות המתנגדות בעולם, אחרי הקנאות, התהרות, השנאה וההתנגדות, בהתברר דרך זה מטרת הרעיון ותועלתו בעולם המעשה, בהתכשר הדור ובהשתנות העתים, יגיע הרגע אשר יגבור הרעיון על כל המעצורים ושפך את ממשלתו הרוחנית בארץ. אם גם אוהביו גם אויביו ילחמו לו מלחמותיו לסערו ולחזקו, הראשונים מאהבתם לו, והשניים משנאתם אותו. כי הם, האחרונים, יחתרו בכל עוז לגדוע קרנו, ובזה, כמובן מהתגברות הנצחון למדת ההתנגדות, יוסיפו לו ברוחניות עוז ותעצומות. רעיון השבת ארץ ישראל לישראל הנודד בלי מעמד, כבר נגלה במוח איזה ענקים רוחנים בתמונת חזיון לא מבואר אודות תועלתו לכל האנושית, אחרי כן נשפך רוח החזיון הזה על איזה יחירי סגולה, אשר ראו בו רק גמילת חסד של אמת לעם ממושך וממורט, אחרי כן, בהתודעו ובהגלותו בין ההמונים השונים, מצא הסכמה בתוך מפלגות רבות ממסבה אחרת, לא מהכירם את תועלתו ורוממותו

הכללית, אך משנאתם הכבושה להיהודים, מחפצם להרחיקם מעל גבולם. על פי חוק ההתנגדות שיחזק יותר המתגבר, התגברה התעוררות הרעיון הזה לרגלי השנאה המחודשה הזאת עוד יותר; מצד השני נשפך הרוח על המונים רבים מהעברים העשוקים, אשר עיני רבבות חבריהם נפקחו לראות שאין במחון בהציויליוציה האנושית. מזה ומזה, רעיון השבת ארץ ישראל להעברים, התפשט, התברר והתלבן, עד שתחת בהיותו אבסטרקציה רוממה לא היה יכול לצאת אל הפועל, עתה, אחרי היותו מלוכש בחומר, בתועלת חמרית גם להיהודים העשוקים וגם לעושקיהם כח חפצי הרחקתם, יוכל לצאת אל הפעל ולהתקיים. בהתקיימות הרעיון הזה, האנושית בדרך הלוכה מכירה את הזכות והמשפט המוסרי המגיע ממנה התקיפה בחמריתה לגוי הלש, ובכן יכירו וידעו כל הגוים שרק הוא הכח המוסרי מעצמו, יוכל להיות ליסוד מוסר להיחש הלאומי לכל הגוים. אתם, היודעים שכל רליגיה התחזקה יותר בידי רודפיה ומשנאיה, תכירו ותבינו שרעיון השבת ארץ ישראל לישראל, יחזק יותר בידי משנאי היהודים ורודפיהם. אתם, היודעים שמיסד' הרליגיה, שהיו נרדפים יותר מאלה אשר אותם התאמצו המיסדים להאשיר ולהצליח בלמודיהם, נהפכו אחרי כן לקדושים על יתר בעיני הרודפים ההם בעצמם, תכירו ותדעו שרעיון השבת ארץ ישראל לישראל, הרעיון הנרדף עתה מאויבי היהדות, יהפך להיות הרעיון הקדוש והנעלה על יתר בעיני אלה הרודפים אותו כיום. כי סוף סוף הלא יוכחו האנשים לראות בהרעיון הזה את הכרת הכח המוסרי שלכל גוי מצד האנושית, ונפקחו עיניהם לראות שבהכח הזה בעצמו תבא כל האנושית בגוייה השונים להשלים הכללי והנצחי, אשר רק הוא לבדו יוכל להניח להגוים מעצבם, מרגזם ומעמלם, בשכון האנושית במח.

לדורשי האסימילציה, הקוסמופוליטים, ולהנלחמים לשוויי-הזכויות בעד היהודים המפוזרים בארצות הגוים, כבר מלתם אמרה בתשובה משפקת, אשר הוכיחה ברור, שלא בזאת ולא בזה תושע היהדות תשועת עולמים. עתה יש עוד לענות לאלה,

האומרים לתרץ את, שאלת היהודים' באופן אחר, לקומם הריסותם בארץ אחרת, למשל באמעריקא וכדומה. גם שם יוכלו היהודים, לדעתם, לצייר איזה קיבוץ ולקומו. עם זה, נקל מאד להגולים למצוא מחיתם בארץ מעוברת זאת, מאשר בערים נשמות של ארץ ישראל. הארץ והשפה, כאשר גם אמרתי למעלה, אינן מציירות ואינן מקימות קבוצים. הרבה דבר אודות הדעה הזאת ה' האמזיפיין בהראוסוועט. מלבד אשר, בהחרץ שאלת היהודים באופן זה, ישוב אמעריקא, לא תעבור עוד ממשלת זרן מן הארץ, לא תגיע עוד האנושית לקץ שלמותה, אשר, לשטתנו, הוא הוא תעודת היהדות ומהתרת פתרונה תלוי אושר כל האנושית, ובעבור המסבה היחידה הזאת בעצמה, עצתו בדבר ישוב אמעריקא — רעיון רוח ומשפט מעקל, — מלבד העקר הגדול הזה, אשר בפתרונה תלויה כל האנושית ובפתרונה הראוי תפתר שאלת היהש בין כל הגוים, — עוד אני רואה לנחוץ לעורר על איזה ראיות פרטיות שהם מביאים לסמוך בעצת ישוב אמעריקא, ולהוכיח, כדרכנו למעלה, שגם לשטתם, אין בפייהם נכונה. מזה תתברר גם כן, שחברת כ"ח, שעברה עבודתה לישוב אמעריקא, סרה מן הדרך הנכונה, ועבודתה, המבישה והמזיקה אם היא לתועלת האסימילציה ככל הנאמר למעלה, תבטל גם אם היא לתועלת המטרה הזאת, אשר אליה יתאמצו ללכת אנשים כהמזויפן, ככל אשר נברר הלאה.

בד

אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני,
הדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, —
אם לא אעלה את ירושלים על ראש
שמחתי (ספלים קל"ז ס' ו').

א) אמת הדבר, הארץ והשפה הן הנה התנאים היותר חלשים ורפויים לצייר קבוצים ולחזקם ולעודדם, כאשר כבר אכרנו למעלה. עמים רבים השליכו משכנותיהם ויחליפום באחרים; עמים רבים המירו את לשונותיהם ומשנים אותן יום יום, ובכל זאת הם מקימים

את לאומותיהם. גם העברים מפורדים ומפורדים בארצות העמים
ללשונותיהם ובכל זאת הם מקימים את לאומיתם בכח התנאי של
הגזע, היותר חזק מהשנים הראשונים, ובכח התנאי של הרליגיה,
היותר חזקה ומוצקה מכל השלשה. אבל מזה אין עוד להוכיח
שלאומית העברים איננה דורשת את ארץ ישראל, וכמוה כאמריקא
ביחס זה. אין מזה להוכיח את זאת, כי לוא באמת היתה ארץ
ישראל להעברים ככל שאר ארצות לשאר הגוים, ארץ מולדת וארץ
מושב בלבד, כי עתה היה באמת הדבר כן, בהתחלף הארץ
באחרת אין רע להלאומית. אבל הדבר הזה איננו כן. ארץ ישראל
לישראל לא ארץ מולדת ולא ארץ מושב, כי אם ארץ קדושה, ארץ
מובטחה, ארץ, אשר עמה נקשרה הרליגיה, התנאי היותר חזק
ואמיץ לקיים את הלאומית. עוד לאברהם, אבינו הראשון אשר לא
נולד בה, הובטחה הארץ הזאת, לו ולזרעו אחריו, ובה נקבר הוא
עם כל משפחת האבות. יוסף הצדיק, אשר לא נולד ולא ישב
בארץ ישראל, אשר הקדיש כל כחותיו לתועלת ארץ מצרים, הארץ
אשר העלתהו לגדולה מבית הכלא ואשר בה התגוררו עמו ביחד
אביו ואחיו עם כל משפחתם, התגוררו בכבוד, — יוסף צוה להעלות
את עצמותיו ממצרים לארץ ישראל. תורת משה מלאה על כל שעל
ושעל אהבה עצומה לא"י כלארץ מובטחה וקדושה. שירת האזינו
תחתום במלים, וכפר אדמתו עמו. הברכה אשר ברך משה את עמו
לפני מותו מתחלת מתחלת גאון ה' ואש דתו והולכת ומברכת את
ישוב השבטים בארץ ישראל, וישכן ישראל במה . . . אל ארץ
דגן ותירוש . . . התורה לא העלימה את אשר חטא משה במי
מריבה, והעונש היותר קשה אשר נענש על חטאתו, לבלתי בוא
אל הארץ, ויאמר ה' אליו, זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם,
ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה, הראתיך בעיניך ושמה לא
תעבור (דברים ל"ד ד'), כל הנביאים נבאו על ארץ ישראל; בִּסְרָם
אותם אמרו שִׁיתְשׁוּ מֵעַל הָאֲדָמָה, ובנחמם אותם הבטיחום שֶׁה' ישיבם
לאדמתם. תוכחותיהם והבטחותיהם האלה לקחו כלם ממשה ארון
הנביאים, שנאמר: וַיִּתֶּשֶׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בִּאֵף וּבַחֲמָה וּבְקֶצֶף

גדול, וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. . . . (דברים כ"ט כ"ז),
ושבת עד ה' אלהיך, והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך
וירשתה, והטיבך והרבך מאבותיך. . . . (שם ל"ז ב'—ו'). עזרא
הסופר והנביאים האחרונים, בהתעוררם לחדש את לאומית ישראל
ולחוקה, לא רדפו אסימיליציה, לא בקשו חלק ארץ ממדינות מלך
פרס, אך התאמצו להעלות את הגולים לארץ ישראל. אם רבים
התערבו בגוים ורבים מאנו להפרד מארץ שבתם, וישתפקו אלה
הבונים חרבות ישראל במועט וטוב, ויעזבו את האחרים הרבים
לנפשם, ויתערבו באמת אלה הרבים ויצאו מבית ישראל עד היום
הזה. לאומית העברים קימת עתה בכח אלה, אשר עלו מבבל
ירושלימה, ומהנשארים במקומות אחרים אין אתנו שיקחו חלק בקיום
היהדות. התלמוד, תורתנו שעל פה, המחזיק בקרבו את כל חיי
עמנו והליכותיו החמרות והרוחניות מומן הכנסיה הגרולה עד ראשית
הגאונים, מלא על כל גדותיו אהבה בלי מצרים לארץ ישראל. חלק
גדול מהרליגיה נקרא, חובת הארץ אשר לא יוכל להתקיים וגם אסור
לקימו בחוץ לארץ. ברוח הזה, כתלמידים נאמנים להתלמוד, עברו
עבודתם הרבה כל גאוני ישראל, חכמיו, סופריו וחוקריו בכל מלא
התיוליגיה העברית, אשר אין כמוה לעושר ספרים, לדעות שונות,
להתחקות עצומה ולחקירה רבה. ר' יהודה הלוי, החוקר העמוק
והמשורר הנעלה, אשר על רוס תועפות שידיו לעמו ולארצו, אמר
היינע. . . . שהוא מת מנשיקת אלהים על שפתיו הנעימות בשוררן,
שר קינה על אדמת יהודה, ואת נפשו הערה למות על אדמתה
בשוררו אותה. את הקינה הזאת יקוננו היהודים בכל תשיעי באב
מדי שנה בשנה, בשבתם לארץ להתאבל על אבדן ארצנו כהתאבל
על מות שאר קרוב (דין שבעה נוהג רק אחרי מות אב, אם, אח,
אחות, אשה, בעל ובנים). ציון הלא תשאלי! . . . יקרא היהודי בכלות
דמעותיו על קינות ירמיהו ושאר ספורים ועינויים קשים היסטוריים,
ועינוי מקור דמעה עוד הפעם. מעיו יהפכו בקרבו ולבו ככנור יהמה
לקול השירה הרמה והנשגבה הזאת, אשר לצלצול נאומיה ולרוח
חזיונותיה עינינו תראינה הריסותיה והרג אבותינו כמו בחזות קשה

חזות הכל. היהודי מתפלל שלש פעמים בכל יום, ובכל תפלותיו הוא מקונן על אבדן ארצו, מתנחם בשיבת ציון ומתפלל בשלומה. כל תפלה מתפלות החגים מלאה מזכרון ארץ ישראל. בראש השנה, יום הרת עולם, בהתפלל היהודי בעד כל האנשים, כל החיים, כל הדוממים, כל הבריאה כלה עם כל העולמות (המושגים הנעלים האלה נכללים בהמובן של, אתה זוכר, כל היצור, וידע כל פעולתו וכדומה רבות) לא ישכח מהתפלל בשלום ארצו. ביום הכפורים, אשר בו יתענה ויתודה על חטאת העגל, לא ישכח מהתפלל בשלום ארצו, ובתפלת מוסף את החלק היותר נכבד יקדיש לצייר לו בתמונה היסטוריקית נאמנה עד מאד את עבודת הכהן הגדול בבית המקדש. היהודי אחרי כל סעודה בפת מברך ברהמ"ז, ולפני הברכה הוא משורר, על נהרות בבל, לזכרון אבל על ירושלים. היהודים מתנהגים לעורר את החתן והכלה לבכי ביום כלולותיהם, למען העלות זכר החורבן על ראש שמתתם. גם בהספרות החדשה נתחברו ספרים ברוח הזה. הסופר המהולל אשר נתן אמרי שפר, אברהם מאפו, חבר שלשה ספרי חזיון, את שנים מהם, אהבת ציון, אשמת שומרון, הקדיש לזכרון ארץ ישראל ורק את האחד, עיט צבוע, לחזיון הזמן הזה. המשורר היקר נאדראן שר שירים לזכרון ארץ ישראל. גם בהושעארגאן כבר חוברו ספורים ושירים ברוח הזכרון לארץ ישראל. במת ישחק ליהודים לראשונה נגלה בארצנו רוססיא זה מקרוב, ורננת ציון אנחנו שומעים על כמותיו בחזיון, שולמית, שיר גאלדענפאדען, מכונן המהעאטר העברי, למי מקור דמעה, בואו לקונן עמדי על חרבן ירושלים הכסוחה באש. בושעארגאן ישוררו רבים וכן שלמים גם מהיודעים עברית, רוססית ושאר שפות, ובפרט המון העברים, הנשים והבתולות, משוררות ועוברות במחשבה לארץ ישראל. היהודים נקשרים בכל רוחניותם לארץ ישראל, לא מטעם היותה ארצם לפנים, כי אם מטעם שהיא הובטחה לאבותיהם על פי ה', ובה נקשרה הרליגיה; בה נקשרו באהבה רבה כל מלמדיו, מדריכיו, מוריו ומנהליו, בכל דור מאברהם אבינו עד האחרונים שבזמננו. קדושת הארץ הוא רעיון רוחני, והוא חזק מאד בקרב

ישראל. אך שוא יאמרו אויבינו שתמה אהבת ישראל לארץ ישראל ומביאים ראיות שאין העברים נוהים אחריה. אין העברים נוהים אחריה, מטעם שיאמינו שאין להמרות את פי ה' שהגלם מ' על שלחנו (מבטא תלמודי), על כן יתפללו אליו שישבם שמה על ידי המשיח, וכל עיד שלא ישיבם המשיח המקוה, יאמינו שלא יועיל כל כופר להתישב שם. כן יאמינו החרדים, והחכמים עד כה מאיזה מסבות שונות, והגדולה מכלן היא, לבלתי עורר מרידות נגד הממשלות, לא עשו מאומה לטובת ישוב ארץ ישראל, על כן הסכימו לבלתי לכת שמה, כי אם למען מצוא קבר. אולם מי יתן ושמו ישוב ארץ ישראל לאפשרות, והחכמים והסופרים יחלו לקרוא להעם, וראיתם אם לא נגלתה האהבה הזאת בכל כח נעוריה כבימי קדם. אל תקראו את הארץ הקדושה הזאת, פלשת, פלשת! (פאד לעסטינא), צוררינו ומשנאינו שנו את שמה על שם הפלשתים שכבר נמקו בעונות אליליהם; קראו לה, ארץ ישראל, ארץ יהודה, כי ארצנו היא, ארצנו המובטחה מאדון העולם, וכל בה חי רוחנו!

כה

(ב) הרבה ממה שאמרנו למעלה אודות הארץ, נוכל ליחס גם להלשון, שפת קדש. השפה העתיקה הזאת יקרה לישראל, לא מאשר בה דברו אבותיהם בימי קדם, באשר היא היתה לפני שפה לאומית, אך יען וביען היא שפה קדושה. בה נכתב התורה, חזיונות הנביאים, בה נאמרו תהלים וכל הכתובים וגם דברי הימים, ההיסטוריה היחידה להעם הזה, אשר הובאה במספר כתבי הקדש. בהשפה הזאת נכתבה המשנה, יסוד תורה שבעל פה. בהשפה הזאת, המאוחרת והמעורבת במלים רבות זרות, נכתב התלמוד וכל נושאי כליו, ולאחרונה, כל התיוולוגיה הגדולה והרחבה עד היום הזה. היהודים, אמת, עוד בפני הבית החלו לדבר בשפות אחרות מזרחיות, ומאחרי הבית בללה הגלות את לשונם לדבר כלשון עם זעם. אך בלבול הלשונות שורר רק בדברי חול, בדרכי חייהם,

לפי שאי אפשר היה להעם לדבר בלשונם העתיקה, אשר רובי מליה נשכחו, אך בכתב נשארה בכל תוקף ועוז בכל הנגיע להספרות. כל התולוגיה נכתבה בשפת עבר, ואם כן אפוא נקשרה השפה קשר אמיץ וחזק עם הרליגיה, התנאי היותר חזק לקיים את הלאומיות כאשר רבות אמרנו. לוא נשער בנפשנו שבאיזה זמן נשתכחה מכל וכל שפת עבר באיזה חלק מהעברים, כי עתה הוכרחנו לראות שם בהשתכחות הלשון גם השתכחות הדת. להעתיק את כל התולוגיה לשפה אחרת, — הוא דבר נמנע. על התנ"ך היהודי, קטן הכמות, רבו התרגומים והעתקות מהעתקות שונות בלשונות העמים, ומה גם לוא נצרך היה להעתיק את התנ"ך עם כל המפרשים הגדולים והקטנים הרבים והעצומים בשפת הרבנים לאין ספורות. מי יוכל להעתיקם, ומתי יכולה להגמר עבודה רבה וגדולה כזאת? — מהעתקת התלמוד עם כל נושאי כליו, המורים עם כל נושאי כליהם ואת כל הפוסקים עם כל ספרי הרבנים, המדרשים עם פירושיהם עם כל ספרי מוסר וחכמה ודעת הנמצאים לאין מספר בהספרות הזאת, — אי אפשר לצייר לנו גם במחשבה איזו אפשרות כלל: עבודה כזאת היא עבודה קשה ורבה אשר לא ישפיקו אלפי חכמים ובלשנים לבלותה בכל ימי שני מגורי חייהם. באיזה יחושים אי אפשר כלל להעתיק פלפולי הספרות הזאת מן השפה שנכתבה לאיזו שפה אחרת, כי יש דיוקים ופלפולים ארוכים והדים התלולים כהררים בשערה אתת מדויק הלשון, כמו תוספות, מהרש"א, מהר"ם שיף, הש"ך, הט"ז, מן אברהם, הר"ן ודומיהם הרבים והעצומים, האוטוריטיטים הכבירים בהתולוגיה העברית. הן אלה וכאלה החבורים הרבים שאי אפשר להעתיקם, הם המה כבירי הרבנים שכללו את בנין היהדות, ותורה מה תהי עליה באפס אותם? או, בהשתכח השפה הזאת, ינועו בני ישראל מאיזו לאירופא, ומאיירופא לאפריקא ומשם לאמעריקא לבקש בנרות הפש מחופש ולברזק בחורין ובסדקין למצוא איש אחד מרבבות רבות, אשר יוכל להיות מורה דעה לאיזו עדה, והמורה החזק, אם ימצא, יורה ככל אות נפשו, יגזור על ימין ועל

שמאל ככל העולה על רוחו, באין משיב לו כהלכה. הרבנים אשר יוכלו לצאת מושלמים בתורה ובחכמה מהסימנרות, שיכלו היהודים לכונן למו ברמות הרבנות הנוצרית, לא הצליחו בפעלם להורות הוראה מישראל, כאשר כבר הורה הנסיון ברוססיה, ואני אעיו להוסיף עוד שגם הרבנים המלומדים בגרמניה, תחת הועיל, יותר הרעו לצאן מרעיתם ביחס הרליגיה. גם שם פג מעם התורה והיהדות במקומות שלא היו רבנים אוטודידקטים כהרבנים הישנים. כל גדולי ישראל אשר מפיהם אנו חיים חיי הרליגיה עד היום הזה, היו רק אוטודידקטים, אשר תורתם היתה אומנותם כל ימי חייהם. ואם ידרוש דור דעה מרבניו חכמת ודעת ממדעי חול, או יגלו רבנים כאלה, אשר יקדישו מימיהם גם שעות ללמודי חול, אך בכל זאת עיקר השתלמותם יהיה בהתולוגיה, והיו הם תולוגים מחוכמים: בהיסטורית הרבנים יש ויש כמוהם לאלפים, ביחוד נודעו הרמב"ם וז"ל, הר' אבן עזרא, אברבנאל ודומיהם. מענדעלסזאהן עם כל בני חברתו היו אוטודידקטים. מהמעם שלא נשתכחה השפה לא נשתכחה הרליגיה, ובעבור זה אם יבוא איש ישראל ממזרח למערב או מצפון לדרום, ובפגשו באיש אחר אשר יאמרו עליו כי ממי יהודה יצאו, ואף אם בתמונתו החיצונית לא יהיו כל סימנים להכיר בו כל יחס להיהדות, והושיט לו את ימינו לאמר: שלום עליכם וענהו רעהו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונפלו איש בזרועות רעהו, כי אחים הם!

באמעריקה כל שאון סואן ברעש, כל החיים הולכים בהמולה רבה. העברים בבואם שמה יתנפלו אל משק המים הכבירים של הים האטלאנטי והנהרות הגדולים, ובשאפם אל תוכם את רוח הדרור ושווייהזכויות בכל כחות נפשם, יעפילו לעלות בצעיריהם החכמים אל הררי המדעים ולמדו השפות החיות, ושפת עבר תשתכח. אז אולי יתעוררו איזה גדולים בעם לכונן בתי ספר לנערי ישראל, אולי יקימו להם גם בתי ספר וגם בית מדרש גבוה לתורה ולתעודה, אך שומע לא יהיה להם מצעירי הדרור של העולם המעשי, לעזוב מקור מים חיים של הציביליזציה הזמנית

ולנוע אל מקור עתיק יומין מגדות הירדן, אשר, לפי דעתם, לא יכיל מימיו ולא יוכל לשבור כל צמאון. השפה תשתכה, ועמה התיוולגיה, וקמו נביאי שקר ומורים מתעים אשר יאמרו לדורם כל הבל וכל תהפוכות רע בשם הרליגיה, והדור עור ואין עינים, יאמינו לשמועתם והלכו אחריהם למשואות נצה.

בניגוד גמור לזה, תחדש שפת עבר כנשר נעוריה על ארמת יהודה. היהודים, עם שואף השכלה רוחנית ולמורים רמים ונשגבים, לרגלי ההרגל לחנך את ביניהם עודם רכים, יכוננו למו בתי ספר, שפלים, בינונים וגבוהים. בין יתר הלמורים והשפות החיות, מקום נכבד תקח שפת עבר בראש. וקמו מלמדים להועיל, והרחיבו את השפה הזאת, בחברם אל המלות ואל כללי הדקדוק הנמצאים בתנ"ך, גם המלות מהמשנה והגמרא ומכל הספרות הרבנית המאוחרת, והרבו כללי דקדוק רבים חדשים לבקרים. תחת המלות החסרות מכל וכל והנצרכות בעולם המעשה בין ההמונים, יוכלו ליהד מלות מארמית, מאשורית, מערבית ומכל לשונות הקדם, הקרובות מאד לשפת עבר והנוטות מהרה קל להדקדוק העברי. שפת ערבית עשירה מאד במלין ובדקדוק ובהגיון ובספרים מספרים שונים, בחזיונות ובכל דבר חכמה ומדע. ידוע שהציויליזציה האירופית לוקחת מקורה מחכמי הערביאים והיהודים אשר הריקו לספרות ערב את כל ספרי חכמי יון הקדמונים, ביחוד הצמיינו הערביאים והיהודים בחכמת הרפואה ובאסטרונומיה. גם רבים מחכמי היהודים חברו את ספריהם בערבית, בתוכם גם הרמב"ם ז"ל. מהשפה העשירה הזאת הריקו המון מלים אין חקר והעשירו את שפת עבר, עד שתוכל להיות ברבות הימים גם לשון חכמים בספריהם, וגם ללשון מדוברת בעם. המלות, מרכז, אופק, קוטב, קוטר וכדומה, התייחדו בשפת עבר עד שאין להכיר כי מקורן מערבית, אמת הדבר, באופן זה, לרגלי המלין החדשות וכללי דקדוק חדשים, תשתנה שפת עבר המאוחרת הרבה מאד, אך בזה אין רע להלאומית, אשר שפתה אתה, ולא להרליגיה, המקימת את הלאומית. גם השפות החיות היום בין העמים הולכות ומשתנות.

לוטהער בהעתקתו את התנ"ך שנה את שפת אשכנז, ועתה היא רחוקה מאד מכפי היותה בעת האחו האשכנזים בארצות רומא ; כן גם שפת רוססיה וכן כלן, אך מי יגיד שאין להאשכנזים שפת אשכנז, להרוססים שפת רוססיה וכדומה. כן תהיה להעברים שפת עבר, והשפה הזאת המאוחרת תהיה בכל זאת השפה ההיא בעצמה, אשר על מהרת צחותה נכתבו כתבי הקדש.

כו

ג) רבים ובתוכם ה' האמועפיין, יחלמו למו חלום נעים לכונן באמעריקה נוף מיוחד וקראו שם ישראל עליו. הסופר הנכבד ה' ליליענבלום, בהפאלקס בלאט' פתר להם את חלומם בטוב טעם ודעת, ויגר להם האמת, שאין באמעריקה שמאאמים לאומים מאשכנזים, צרפתים, אנגלים וסינים וכדומה, וכן לא יוכל היות שמאאט עברי. בהפתרון הזה לברו נראה בעליל כי חלום זה השוא ידבר, אך מאשר למעלה חשבתי אני את הגזע להתנאי היותר חזק לקיים את הלאומית מן הארץ והשפה, לא אמנע מפתור את החלום הזה על פי כח התנאי הזה, בלכתי לשטתם הם, המכחישים בשיבת ציון.

הגזע הוא תנאי חזק ואמיץ יותר מתנאי הארץ והלשון לקיים לאום. על כן אנתנו רואים בכל פני ההיסטוריה מלחמות רבות בכח התנאי הזה בין העמים, והכח הזה התעורר עוד ביתר שאת וביתר עז בהזמן הזה באשכנז וברוססיה ובין כל שבטי הסלונים. היהודים, כצאצאי שם, בכל ימי התגוררם באירופא, לא מצאו מנוח לכף רגלם. בכל דור ודור הדריכום מנוחה כגורע מההיסטוריה, וכאשר נוכחנו בסקירתנו הקצרה על מרשורולוגית העברים בין כל עמי איירופא, אי נקי. בארצות הישמעאלים לא סבלו היהודים כמעט כל רדיפות ; למצער, מאומה מהדומה לרדיפותיהם באירופא. אם

בימי הרמב"ם ז"ל התעוררה איוו שנאה על העברים מפאת הערביאים, ותהי השנאה הזאת לא לארך ימים, וכן היתה אך מסכת קנאה פרטית לגורל מעלת הרמב"ם ז"ל. השנאה באירופא קבלה פעם בפעם פנים חדשות. בראשונה היתה קנאת דת, אחרי כן העלילו עליהם ברשע כל מיני עלילות שוא ושקר, בזמן הזה גם כן יעלילו עליהם שהם מוצצים את לשר עם הארץ ויתאמצו להשתרר בכל, אך את המסכה העקרית חדלו עוד לכסות במשאון ויצייגוה ערומה לעין השמש בהשם אנטיסעמיטיזם, אשר נוצר ונברא באשכנז. השם הזה יורה לא רק על העברים, מחזיקי דת משה, כאשר לוא היה שם אנטיודאיזם; ,אנטיסעמיטיזם' כולל ומקיף כל צאצאי שם בן עבר להבדילם מעמי איירופא, צאצאי יפת. בהשם הזה נגלתה השנאה לבני שם בכלל, והוא שנאה להיהודים מטעם שהם צאצאי גזע אחר. המסכה העצמית הזאת, שנאה לצאצאי שם, היא היא שעוררה גם את הפרעות ברוססיה. אף שברוססיה שמן, רדיפות היהודים' ולא יתפרשו בהשם המפורש, אנטיסעמיטיות', אבל המסכה אחת היא, בהביטנו ממה נולדה התנועה הזאת. בגרמניה נולד האנטיסעמיטיזם לרגלי התאחדות שבטי הטייטים, וברוססיה גם כן לרגלי התאמצות שבטי הסלונים להתלכד. פה ושם, בשטף רוח התאחדות שבטי גזע אחר לאחדים, יצורו ויעיקו לכל זר שנמצא בגבולם, והיהודי זר לכלם, על כן גם פה גם שם, שני העמים המתנגדים והמתנגחים, הסלונים והאשכנזים, בשנאת היהודים יסכימו. כן נודעו שמכתבים מעוררים שנאה על היהודים מרוססיה ומאשכנז יגיעו להממלכות אשר בהן יש אשכנזים וסלונים ובתוכם היהודים נחתים, כמו בבולגריה, רומניה גליציה וכדומה. גלוי לעין שהתנועה אחת היא. להשנאה הזאת הגועית יש חלק גדול ורב להתאחדות כמעט כל עמי איירופא בשנאתם לתורציה. אף שפה יש גם שנאת דת, כאשר רבים מהם יכנו את מחמד' בשם, נביא השקר' ועוד סבות פוליטיקיות, אבל יש בזה גם שנאה גזעית, יען היותו בן שם, גם העמים הדלים והשפלים יאריכו לשון ללעוג לתורציה, כמו הוואלאכים והרומינים, ומאנו לשום אל לבם

שבדברים רבים רמה מעלת תורציה בהציויליזציה יתר הרבה מאיזו ממלכה אדירה באירופא, המתימרת להיותה מאירה בחכמתה לארץ ולדרים עליה.

מצד הגזע לא יפגוש היהודי באמעריקא כל רגש אהבה, כי נכרי הוא מסביב. באירופא כאמעריקה, גם פה וגם שם כל הנוצרים זרים לו, והאשכנזים הרבים והמתרבים שם שנה שנה באלפיהם וברבבותיהם, יתחזקו, יתאמצו ויתלכדו. כאשר תתעורר נגדם איזו תנועה בזמן מהזמנים, הנה אדירים מקרבם יושב בארץ אשכנז ויצא לעמוד לימנים, אך היהודי גם שם יתום באין אב, בלי קרוב גואל ומודע. אלה האשכנזים בעצמם יושבי אמעריקה יביאו עמם את נטע שעשועיהם, את האנטיסעמיטיזם, ונטעו אותו על ארמת אמעריקה והתערה גם שם כאזרח רענן. לא יאומן? — גם על המאה הנוכחית לא האמינו כי תוליד את האנטיסעמיטיזם, ויולד והנה הוא כמו חי כמו חרון לעינינו. המהציויליזציה יפלא דבר? הציויליזציה הזאת בעצמה שוררת גם באמעריקה. עוד שם העברים מעטים בערך ועוד אינם נראים בכל פנה, אך כמרביתם, כעלותם לגדולה וכהתפשטם בכל ענין וענין מעניני החיים, כן תגדל וכן תפרח הקנאה בעם, עד בוא עתה עת דודים, והיה היהודי להתן דמים. בכל ארצות הנוצרים יעירו תמיד את חמת החשוכים על היהודים להכותם בהעלילה שהיהודים המיתו את אלהיהם.

כדבר הזה היו לא יהיה בארץ ישראל, עודה תחת ממשלת תורציה. ישמעאל הוא בן אברהם אבינו, מהגר אמתו. הן, נפתלי, גד ואשר נחשבו במספר שבטי ישראל בלי כל הברל, אף שהם בני בלהה וזלפה. אלה השבטים נתגדלו ונתחנכו על ברכי יעקב, ועל כן קבלו כלם את המסורה מהאבות ויהי לעם אחד על פי הרליגיה, התנאי היותר חזק של הלאומית, וצאצאי ישמעאל, לפי שהרחיקו מאברהם כיתר בני הפלגשים, נתגשמו ונפלו לאלילות, ועל כן נחשבו לזרים לנו גם כן מטעם כח הרליגיה. אך מחמד נביאם זה יותר כאלף ומאתים שנה, כבר השיבם מאלילותם אל רת אברהם, אבינו המשותף. הישמעאלים מלים כמצות אבינו,

ומאמינים באחדות. מצותיהם המעשיות שונות, לפי שלא היו במצרים ולא נתחייבו בכל המצות שלנו, אך בזה אין רע, והנם מכל וכל באמונת האחדות כמונו העברים. באמרו: אלהים אחד, אלהי עולם, לא הוליד ולא נולד, ולא ידמה לו כל יצור' (אל קאראן חוון היחוד). מחמד היה איש כביר כח רוחני אשר הצליח להכניס תחת כנפי השכינה מיליאנים עובדי אלילים ויחד את השבטים הנפרדים במלחמות תמידיות להיות לעם מסודר. מי בכל חכמי איירופא שהיו ושעודם היום לעינינו שעשה או שיוכל לעשות כזאת? מחמד ענק־רוחני, ואין כמוהו בין כל חכמי העמים, ואין אחד מאתנו ומהמוניהם שהגיע לקרסוליו וכצדק יכנוהו הישמעאלים לנביאם. לא מצד הגזע ולא מצד הרליגיה יוכל היהודי לקוות כל שום אנטיסמיטיזם בתורציה. אמת, איזה יהודים נושקי רומי קשת נלחמו על מחמד, איזה יהודים בדרו לעגו לו והקציפוהו בטענותיהם, אשר בגלל זה נמלטו מפיו איזה אמרים קשים על היהודים, אך נקל מאד להסיר את השנאה הקלה הזאת מבין האחים. היהודים שנלחמו עליו נלחמו ממסבה פוליטיקית, שכבר עברה ואיננה גם לא תוכל היות וגם היהודים ההם עברו ואינם, ולא תהיה לנו זאת למבשול ואון לדורות. גם אלה שלעגו עליו היו ביחס זה לא טובים מרבים ישמעאלים, אחיו בני עמו, שלא האמינו בו בהיותו; אולם אחרי קבלם את דתו, לא תחשב להישמעאלים זאת לעון לדורות, כחטאת העגל להעברים, כי נמחה העון ונשכח. הוא הדין עם העברים מלעיביו. הם כבר עברו מן העולם, והיהודים הזמניים יוכלו, אחרי ראותם את גבורת רוחו לאלהיו, אלהי אברהם יצחק ויעקב, לנטלו ולנשאו כמחוקק רם ונשגב, בכל השארם נאמנים להיהודים אשר עיקרה השרשי גם כן האחדות הפשוטה, האמונה באלהי אברהם, יצחק ויעקב. גלוי לעין, אין פה מסבה נכונה להעיר על היהודים את חמת המוני הישמעאלים, כאשר בקשו ומצאו צוררינו מהנוצרים.

את היחש הזה בין הישמעאלים והיהודים, יוכלו היהודים עוד להיטיב ולהביא למדרגת אהבת אחים גמורה, לוא אך חלק עשירי

יאבו סופרינו הכבירים וחכמינו הגדולים לעבוד עבודתם לפשר ביניהם בשלום ואמת, מאשר עברו עד כה ועובדים עוד בכל ממלכות הנוצרים להשלים ביניהם ובינינו, הן זה יותר מאלף וחמש מאות שנה שכל סופרינו, חכמינו ומלומדינו לא חדלו מקרא לעמם בגרון נחר לאהבה את הנוצרים, לכבדם ולרוממם. המשכילים המאוחרים הקריבו לאהבה הזאת גם את החלק היפה מהיהדות. ומה עשינו עד כה להתרצות לאחינו בני אברהם? בני אברהם, רחמנים ומכירים טובה הם, אם אך נראה למו אהבתנו הנאמנה ועבודתנו לרומם את רוחם, — אז על כפים ישאנו ושבע ביום יברכנו.

בז

(ד) שהרליגיה, התנאי היותר חזק לקיום הלאומית, תחזק ותתפתח בארץ ישראל יותר מאשר בכל איזו ארץ אחרת, — הוא דבר ידוע לכל ומוסכם מכל באין חולקים, עד שביחס זה אין לנו להרבות במלין. להפך, נחוץ לנו להעיר מעט נגד אלה, המפחדים פן תחזק שם הרליגיה יותר מדי עד שלא יהיה באפשר להסכימה להצייליזציה הזמנית.

בנוגע לבנין בית המקדש, הקרבנות, התרומות והמעשרות כבר השיב נכונה ה' ליליענבלום במכתבו הגלוי, בהפאלקס בלאט* ויוכת נאמנה, כי החרדים והיראים יתנגדו לבנין בית המקדש באשר לפי הגמרא והמסורה לא יבנה עוד בידי אדם, ולהקריב קרבנות אי אפשר מטעם שאין לנו לא כהנים ולוים מיוחסים, לא תכלת מחלזון, לא אורים ותומים, לא אפור, לא אפר פרה ולא אש המזבח וכדומה רבות. כן בנוגע לתרומות ומעשרות הוכיח שיש ויש

עצות רבות בתלמוד ובפוסקים להפטר מהם בעת הזאת. על כל אלה הדברים המפחידים את הפרוגריסיסטים השיב ה' ליליענבלום בטוב טעם ודעת שאין להכחישו, כי אם להרחיב בהם מלין וראיות מהפוסקים ראשונים ואחרונים, ומספרי המקובלים, אשר בלי שפק יבררו וילבנו ויפרשו עוד התלמודים הגדולים, ואולי עוד ירחיב לדבר בזה ה' ליליענבלום בעצמו, כיד ידיעתו בתלמוד הטובה עליו. אבל ה' ליליענבלום השיב להחרדים כשטתם; אולם ימצאון בתוכנו אנשים, אשר הם אינם חרדים עד מאד, שיוכלו להשתפק במקדש בנוי בידי אדם, ולהקריב קרבנות על ידי הכהנים והלויים המוחזקים אצלנו לכשרים וכדומה. — נגד אלה, קטני אמנה בנסים שלמעלה מדרך הטבע, מצאתי לנחוץ להשיב תשובתי אודות בנין בית המקדש, הקרבנות, התרומות, המעשרות, שמיטות, יובלות וכדומה מהדברים הקשים להתנהג על פיהם בדור הזה, הכל בקצור נמרץ, ובפרטיות עוד נדבר בהם בקונטרסנו, היהדות והנוצרות' כי שם מקומם.

לעבוד את אלהים בקרבנות, העבודה הזאת בכלל, איננה עיקר בתורת משה, והיא איננה כלל וכלל מצוה חדשה שבאה לנו מאת ה'. בהעבודה הזאת נהגו בני האדם לבאר את הכנעתם לאלהים מראש ימות עולם. עוד קין והבל הביאו קרבנותיהם לה'. אברהם אבינו אחרי מעשה העקדה, ראה איל נאחו בסבך בקרניו ויעלהו לעולה תחת בנו. כל הספור מן העקדה איננו כי אם להראות לנו שה' על ידי בחיריו השתדל להסיר את לב האדם מתקרבות אנשים, אשר הורגלו בה, וימירה בתקרובת בעלי חיים. יעקב אבינו יצק שמן על ראש האבן אשר שם לו למצבה. העמים שנפלו לאלילות, ביחסם לאליליהם כל הרגשות האכזריות, נבערו והתאכזרו להתרצות לאליליהם האכזרים בנפשות בני אדם. לעקור את האכזריות הזאת והרשעה של תקרובת אדם ביחד עם כל מעשי תעתועיהם וזמותיהם, מבילתי יכולת לבטל את הקרבנות מכל וכל מתוך עם בער וערל לבב כדור המדבר, נאמרה בתורה פרשת

הקרבנות. הפרשה הזאת מתחלת לא בלשון צווי, ככל מצות התורה, כי אם בלשון תנאי, כאומר: ,אם יהיה כן, תעשה כן'. ויקרא ה' אל משה... ואמרת אליהם: אדם כי יקריב מכם קרבן לה' כלומר, אני אינני מחייבו להקריב, אך אם הוא מרצונו יחפץ להקריב, אז, באופן זה: מן הבהמה, מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם... (ויקרא א', ב' נ'). אחרי שהותר להקריב קרבנות, נחוצה היה להגביל את העבודה הזאת בחקים מיוחדים, למען אשר יתנהג כל העם באופן אחד ולא יתפרדו למספר המקריבים הפרטים, — הפירוד ההורס את אחדות האומה. לתכלית הזאת, האחרות וההשוואה, נאמרו אחרי כן כל חקי הקרבנות והכהנים על סדרם. בהעמיקנו להתבונן אל החקים האלה, וראינו די באר, שמלבד מטרת ההשוואה באופן ההקרבה, עוד מטרה אחת לוטה בהם: להגביל את העבודה בכל מיני הגבלות עד שתקטן ותצער ככל האפשר. לתכלית הזאת, להמעיטה ולהצער, נפסלו לקרבנות כל החיות והבהמות שנקראו טמאות; גם מן הטהורות נפסלו כל אלה שאינם מן המובחר; להעניינים די היה בקרבן עני; ההקרבה נאסרה לכל איש ישראל ונגבלה רק בידי חוג אנשים קטן ומצער מאד, זרע אהרן; לאלה האחרונים רבו מצות מעשיות יותר מאשר לכל בני ישראל, למען אשר גם מהם יפסלו רבים; אם נפל שפק ביהם זרעם, אם נשא כהן גרושה, אם נטמא למת, אם געשה בעל מום ועוד ועוד הוא נפסל מן העבודה; נאסרו הבמות, כלומר איסור חמור מאד להקריב קרבנות בכל מקום שהוא זולתי מקום המרכז של כל האומה. אם נצרף את כל התנאים המעיקים האלה אחד לאחר: רק מהבהמות הטהורות, מן המובחרות שבהן, רק על ידי איש מורע אהרן, ושהאיש ההוא יהיה מיוחש מאבותיו, נשוא אשה כשרה ולא גרושה, ואיננו בעל מום, ושקיים הרבה מצות מעשיות, אזהרות, זהירות וטבילות יותר מכל איש ישראל, ושמכל ארבע כנפות ארץ ישראל יוכרחו להביא קרבנותיהם רק להמקום המרכזי היחיד, להמקדש להקריב, — אז נראה בעליל שכל עבודת הקרבנות באה להמיעוט האפשרי שיוכל רק להגביל על ידי חקים מעיקים

וממעייטים. ההקרבה איננה עקרית, כי אם הסמיכה, הוידוי, התשובה והחרטה וכדומה, אשר זולתן אין הקרבן נרצה, כמו שפסקו גם התלמוד וכל האחרונים. להקריב קרבן מהוץ למזבח, אם גם בקיום כל התנאים האחרים מהחקים המעיקים, הוא עון גדול מאד, ונחשב פשוט לשפיכות דמים. איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור. . . . ואל פתח אהל מועד לא הביאו. . . . דם יחשב לאיש ההוא, דם שפך. . . . למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם. . . . אל פתח אהל מועד אל הכהן. . . . ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים. . . . (ויקרא י"ז כל הפרשה). הפסוק הזה מבאר בפירושו, שהבאת הקרבנות אל אהל מועד ואל הכהן, הוא בהתנגדות גמורה לאשר הורגלו לשחוט לשעירים, כלומר למושגיהם של אלילים. בהפרשה הזאת נאסר אכילת דם בכלל, ובפרשה הסמוכה (י"ח) נאסרו העריות, וכמאמר המצרף את שתי הפרשיות האלו הוקדמה ההתראה: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו; וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו; ובחקותיהם לא תלכו". בפרשה י"ט נאמרו עוד אוהרות רבות מתיקון המדות ועקירת מנהגי האלילות, ובראשית פרשה כ' נאמר: אשר יתן מזרעו למולך מות יומת. . . . בהפרשה הזאת הוא הולך ומונה תועבות זמות ותעתועים נתעבים ונאלחים של עובדי האלילים, ומסיים: והייתם לי קדושים אני ה', ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי". המעין והמעמיק בהפרשיות האלה על סדרן, יראה את כונת ה' מחוקקנו די באר עד שאין מקום עוד להשתפק.

הנביאים שקמו אחרי אדון הנביאים, כרע"ה, אשר ידעו את ה' ואת תורתו, בהוכיחם את דורותיהם על משובותיהם, לא נמנעו מלגלות להעם פעם בפעם, כי כל עבודת הקרבנות איננה יסודית בתורה, והעיקר לקיים את מצות התורה: שמואל בהוכיחו את שאול המלך אמר לו מפורש. . . . החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה'? הנה שמוע מזבח טוב, להקשיב מחלב אילים' (שמואל ט"ז כ"ב). שלמה בחננו את בית המקדש שבנה, התפלל לה' ולא

בקש בתפלתו שיעלו קרבנותיו לרצון, כי אם שיתקבלו שם התפלות, ולא רק תפלות היהודים כי גם תפלות הנכרים. . . וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא, ובא מארץ רחוקה למען שמך. . . אתה תשמע השמים מכון שבתך, ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי, למען ידעון כל עמי הארץ את שמך לייראה אותך כעמך ישראל, ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי (מ'א ח', מ'א—מ'ג). שלמה מלכנו כבר התאמץ לרומם את רוחניות עמי האלילים עד רום תועפות מושגי היהדות. לא לחנם נקרא שלמה החכם מכל האדם, הוא עלה בזמנו להרום והגובה ההוא, אשר מיליאנים אנשים ובתוכם גם חכמים בעיניהם לא יוכלו להתנשא להרעיון הנשגב הזה עוד בימינו אלה! שלמה בפתח תפלתו הגיד לעמו שהבית נבנה רק למען אשר יקרא שם ה' עליו, ולא למען ישב בו ה' בהמובן הגשמי: כי האמנם ישב אלהים על הארץ? — הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, אף כי הבית הזה אשר בניתי? (שם פסוק כ"ז). בן אמוץ בהוכיחו את דורו אשר השתובב, קרא ברוח קדשו: למטה לי רוב זבחים, יאמר ה', שבעתי עולות אילים וחלב מריאים, ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי. . . לא תוסיפו הביא מנחת שוא, קטרת תועבה היא לי (ישעי' א' י"א—י"ז). כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הרום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי, ואי זה מקום מנוחתי? (שם ס"ז א'). כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל, עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, כי לא דברתי את אבותיכם, ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח; כי אם את הדבר הזה צויתי אותם, לאמר: שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים, ואתם תהיו לי לעם, והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם (ירמיה ז' כ"א—כ"ג). אין לנו פירוש יותר מספיק על פרשת הקרבנות שבתורה כפירוש ירמיה הנביא. כמעט כל הנביאים קוראים כלם פה אחד, שעבודת הקרבנות, לא לבד שאיננה מצוה עקרית, כי עוד בזויה היא בעיני ה' בסור העם מן הדרך הישרה.

ועם זה מסכים התלמוד: ,אמר ר' אלעזר: גדולה תפלה יותר מן הקרבנות' (ברכות ל"ב ע"ב).

כח

באפס מקדש וקרבנות ממילא נופלים התרומות והמעשרות הנתונים לכהנים והלויים ולצרכי המקדש. אך בהגיענו לדבר מזה, נמצאתי מחויב להעיר בקיצור נמרץ ולבאר את כונת מחוקקנו בהמשטרים האלה, אשר יסד בסדרי ההנהגה הפנימית של ממלכת היהודים. ידוע ומפורסם לכל, שתורתנו מכילה לא רק מצות שבין אדם למקום ולא רק מצות שבין איש לרעהו, מאיסור גנבה, גולה, רציחה, נקימה, נטירה וכדומה, אך גם סדרי ממשלה שלמה. לפי זה יסד לנו מחוקקנו גם משטרים פנימים ויצונו להתנהג על פיהם בהנהגת ממלכתנו. אם כן, כל משטר ומשטר מאלה המשטרים יוכל למצוא לו מקום רק בהיותם כלם במציאות, ובהיות הממלכה לישראל, כי כל אחד מהם איננו רק חלק מן הכלל, ואין החלק שווה כלום, וגם עוד יוכל להזיק תחת להועיל, אם אין עמו כל החלקים להתלכד ולצייר את ההרכבה בשלימותה. כלומר, באפס לנו היכולת לכוון ממלכתנו שתהיה חפשית בהחלט מבלי היות תלויה בשלטון או בדעת איזו ממשלה או ממשלות אחרות, ובאפס הכח לאסוף את כל נדחי ישראל, הנפוצים בארבע כנפות הארץ עד כדי עשרת מיליאן, למען נוכל להרחיב את גבולות האדמה ולספתן לארצנו העתיקה, אין מקום גם לכל אחד מהמשטרים להיות עומד בפני עצמו, אף אם לא יפריעונו הגוים מלקיימו, באין לנו התועלת שאותה הפץ מחוקקנו להביא על ידם. משטר אחד, או שנים או גם שלשה, בלי ההרכבה השלמה, דומה לרגל אחת, ליד אחת, לעין אחת, לאזן אחת וכדומה מאיברי האדם, אשר אין תועלת בהן אחרי הפרדן מהגויה. אך שוא יִנָּאל איזה רופא אליל לחבש

ולרפאות איזו יר או רגל, למשל, אחרי שהיא נכרתה מן הגוף, כי את האבר לא יבריא, ולהגוף לא יועיל מאומה. אחרי הכלל הכולל הזה נבאר בקיצור נמרץ את דיני תרומות ומעשרות, שמטות ויובלות וכדומה, אשר אולי יתאמצו איזה יראים להנהיג בהם את האכרים העברים בזמן הזה, ולהראות שכל אחד ואחד מאלה הדינים הוא אות באות, אבר, אבר, שנכרת מן הגוף.

קבוץ ישראל היה נערך לממשלת עם, הכל שוים והמלך — ה', כלומר הרליגיה מאחדת את כל האומה. אך הורשה לנו להמליך עלינו מלך בשר ודם, אם יהיה על זה רצון כל העם. כן נעשה בימי שמואל להמליך עליהם את שאול מלכנו הראשון, וכן נעשה חוק לדורות. את העבודה במקדש יעד מחוקקנו להכהנים והלויים, ומטעם שהיו טרודים תמיד במלאכת הקדש, יסד למחיתם את משטר: התרומות והמעשרות. תחת זאת גרע מהם כל חלקה ונחלה בארץ, לבל יתעשרו יותר מדי. לתכלית הזאת ועוד למען הברם ביחד אל העם, לא הוגבל שכרם בהחלט, כי אם היה תלוי ממדת תוצאות העם. הם קבלו חלק ידוע מעושר העם, על דברת יושר, כמוב להעם וטוב גם להם, ובהפך ההפך. לפי זה לא יכלו הכהנים להתעשר ולהשתרר על העם בכח הרכוש, וגם לא היו יכולים להתרושש ולהיות תלויים מהעם, כי הם לא נבחרו ממנו, אף שכל איש פרטי היה יכול ליתן תרומותיו ומעשרותיו להכהן ולהלוי אשר בחר, אבל סוף סוף קבוץ הרבנות לא היה נופל תחת הברירה. לפי זה, נלחצו הכהנים הפרטים למצא חן בעיני האנשים הפרטים, וכל קבוץ הרבנות נלחץ להועיל מצדו לעושר העם, אשר בהתעשרו יתעשרו גם הם. כל כח לא היה להרבנות על הממשלה הארצית, וכל קשור וחבור ביניהם לא היה כלל וכלל. סדר כזה איננו עוד באירופא עד היום הזה, אף שסדריהם הרבו לשפוך דמים בקטמות פנימיות, כאשר נבאר עוד בהרחבה בקונטרסנו, היהדות והנוצרות.

מתחלה היו הכהנים גם מורידת, אך מטעם שרבים ככלם היו לא מלומדים, נתנה ההוראה לכל תלמיד חכם. על יתר

התפשט הסדר הזה מימי עזרא והלאה, עד שהכהן אבד את כל מעלתו, וזולתי הקרבנות איננו כלום.

שמטת עבודת האדמה היה משטר להניח להאדמה למען הפרותה. ידוע עתה ומפורסם לכל, שלמען הפרות את האדמה נחוץ לתת לה שנת מנוחה. נוהגין עתה אחת לשלש שנים, ומחוקקנו צוה אחת לשבע. ביחד עם שמטת עבודת האדמה, היתה שמטת כספים, נתבטלו כל החובות מהלוח למלוח; שמטת מכירת האדמה ובתי השדות, כלומר, כל שדה אחוזה או בית שדה שמכר איש בעניו, בהגיע השנה הזאת, שבו השדות והבתים לבעליהם הראשונים חנם אין כסף. דין צמיתות איננו בתורת משה, בנוגע להקרקע ולבתי שדות, כנוהג עתה על יסודי הדינים של רומא, כי המקה והממכר בנחלאות לא היו כי אם מין הכירה ואריסות על זמן ידוע; בשנת השמטה הזאת חופשו חנם אין כסף כל העבדים שנמכרו בענים או על פי בית דין בגנבתם. דין עבדות, בהמובן שנהג באירופא ובאמעריקה עד דורנו, איננו בתורתנו, והעבד העברי איננו, לפי תורת משה, כי אם שכיר על זמן ידוע. אחרי שבע שבתות שנים, כלומר שבע שמטות, נקדשה שנת החמשים בשם היובל. את שנות השמטות מנו מהשנה הראשונה, אשר כל בני ישראל התנחלו על אדמתם. הנה כי כן, בהשתרר כל המשטרים האלה ביחד, כל אחד מהם היה יכול להתקיים בפני עצמו, הביא תועלתו הפרטית, והכללית לכל השמה היקרה והמתוקנה הזאת. להאכרים היו נחלות שדה ורובם ככלם במדה אחת (וזולתי ירושת אבות, או קניות, כלומר שכירות עד שנת השמטה); בשנת השמטה שבתה עבודת האדמה, שבו השדות המכורים לבעליהם, החובות התבטלו, העבדים נשתחררו, וכל זה נעשה בשנה אחת לכל העם. באופן זה, לא לבד שלא רוששו מחסרון עבודה, ועוד להפך, מלבד שהונח להם מעמלם, הדלים, השפלים והעניים, שמכרו את עצמם ואת שדותיהם להעשירים או שלוו והשתקעו בחובות, — הונצחו כלם למדרגת התקיפים והעשירים, ואלה האחרונים השפלו למדרגת הדלים, והשפלה בזה העשר הכללי של

הקבוץ אחת לשבע שנים, באופן אשר העשירים לא יכלו מעולם להתעשר יותר מדי על חשבון עמל העניים. באופן כזה, לא יכלו להיות בעלי נחלאות גדולות שיכלו להעביד בפרך את אביוני אדם שאין להם קרקע, כהיום בכל איירופא ובאמעריקה; לא יכלו להיות מיליאנערים הנושכים מעקב עד הראש אלפי אנשים ומתעשרים בכספיהם על חשבון הדלים באפס מעשה ורק מנשך ותרבית וערמת הבערוע, ועל כן לא יכלו להיות לא תקיפים עריצים ולא עבדים נכנעים, כי אם איזה מין שווי-עשר בקירוב.

אבל בזמן הזה, באין כל הדינים האלה נוהגין בעולם, בהשתרר בכל איירופא וגם באמעריקה דין צמיתות, הלואה ברבית בלא שמטה, כן יתנהגו אחינו גם בארץ ישראל, לפי שאנחנו איננו חושבים את ישוב הארץ לגאולה שלימה שתהיה ושיכולה להיות רק על ידי המשיח המקוה, ענק רוחני שיסדר את משטרו בכל הארץ; אנחנו זרים גם על אדמתנו ותחת ממשלה אחרת; גם אין אתנו אפשרות לחלק תחלה את הארץ בנחלה בין כל בני ישראל לחלקים שווים, כי לא כל נדחי ישראל יתישבו שם, ויוכל היות ששנה שנה יתוספו שמה אנשים מארצות שונות והחלוקה על פי הגורל מצד זה נמנעה כלל, וגם הארץ לא תכיל את כלנו, בעשרת מיליאנים, להיותנו כלנו אכרים ויוגבים; גם שמטת כספים איננה יכולה להיות, כי מסחר השטרות וההלואות פרץ מאד בכל העולם, ואי אפשר לבטל את החובות בכל שמטה ושמטה, — באין כל המשטרים האלה קימים ובאפס הגאולה השלמה, שמטת עבודת האדמה לבדה, אף אם יסכימו כלם לחשבון ידוע להשמיט כלם בשנה אחת, בעוד שהנהלאות אינן שוות, אינן שבות, ושהמלוה ברבית ימוץ את דם התמצית של הלזה בלי שמטת כספים, — גלוי לעין, לא תוכל להתקיים ואין לה כל רעיון וכל תועלת. אות באות, לרפאות רגל שבורה אחרי הכרתה מהגוף. הוא הדין בנוגע לערלה ושאר דברים התלויים בארץ, אשר לא נוכל לקיימם עד בוא הגואל המקוה. לקט, שכחה, ופאה, כנדרבות לאביונים נוכל לקיים תמיד, והלואי יחפצו אחינו לקיים אותם. לפי זה יכולות

גם כל תפלותינו להשאר כמו שהן. ואין חפץ בשינויים כלל.
 עוד למעלה, בבארנו את היחש השורר עתה בין הלאומים
 ובהוכיחנו שהיהדות מנבאה שלום כללי בעולם, העירונו שהיחש
 הפרטי השורר בין האנשים הפרטים רע ומר מאד בנוהג שבעולם,
 ויוכל להיות מתוקן, בשינויים לפי המקום והזמן כמובן, על פי העקרים
 המונחים בהמשטרים אשר שם משה בתורתנו הקדושה: חירות
 האנשים, שווי-התחלקות העושר. בפרק הזה התבאר מעט היחש הפרטי
 שהציגה תורתנו להעברים להיות למשל לכל העמים. פה נפתרה קל
 מהרה, שאלת הצמיתות בנוגע להארמה, להרכוש ולהעבדות (או עבודת
 הגוף), שלשת הדברים שעליהם העולם עומד. השאלה הזאת הרבתה
 חלליה לאין ספורות, ותברא שטות פילוסופיות שלמות: ליקורג,
 פלאטון, האיסים, הקאמוניסטים והסוציאליסטים כלם הלמו
 ומחצו את מוחותיהם לפתור את השאלה העולמית הזאת ולא יכלו גם
 לא יוכלו לנצח נצחים, עד אשר יתבוננו לעקרי תורתנו המונחים
 בהמשטרים הנוכחים, ומצאו בהם הכל בלי צוחה בלי פרץ ובלי
 קרבות. לוא הובאו חקים בנוים על העקרים של תורתנו אל הפעל בתוך
 כל העמים, בשינויים מתוקנים ומושלמים לצורך המקום והזמן כמובן,
 כי עתה מאליהם נתבטלו תשעים ותשעה חלקים מבתי כלאים ותשעים
 ותשעה חלקים מבתי משפט עם המון דיניהם בממונות ובנפשות
 ופפוליהם יהיה כדבר אין חפץ בו. לאסון האנושית ולשברה, הנוצרות,
 אשר הוציאה מתורתנו אור האמונה לגוים, לא מצאה עוד את האנושית
 מכשרה לקבל חקי חיים אחרים בהיות יד הרומאים שוררת בכל העולם,
 ותשאר אותם כאשר היו. עד היום הזה העולם נוהג בעקרי דיני
 רומא, הם קשים ויותר חזקים, ונמרצים מאשר מוסריים ורוחניים.
 אך הדבר הזה דורש ביאור רב, ועוד נדבר מזה במקום אחר.

כט

רבים יראו מחמת החרדים והפנטיקים, אשר בהתחברם לאלה
 מורדי אור הממלאים עתה את ירושלים חרם, יכבירו אכפס על

כל העם להצר צעדיהם בדרכי החיים. גם על זה העיר בצדק ה' ליליענבלום, כי העטלפים יבואו בנקרות הצורים מיוחד אנשים של צורה, של השכלה ושל עבודת כפים ושל רכוש אם יתישבו בארצם לחיים ולא למות. גם הוא הבטיח לנו, כבקי בהיסטוריתנו, שיוסד בית דין גדול מרבנים חכמים ומושלמים אשר ידעו לפשר בין הקצוות. ואנכי הנני למלאות פה דבריו האמתים. אך שוא יבהילו אותנו משנאינו כי הפנטיזם חזק בהעברים יותר מאשר בכל איזה עם אחר. להפך, אין רליגיה קלה כרליגיתנו, אשר, פקוח נפש רוחה את כל המצות המעשיות, זולתי גלוי עריות, שפיכות דמים וע"ז, ופקוח נפש נקרא גם קור הבית בחורף לדעת הפוסקים. אין רבנים נקיי הדעת, המוסר ודרך הארץ כגדולי ישראל. גם אחד מאלה הרבנים הפנטיקים, אשר הכל יקראו אחריהם מלא, לא התגאל עוד אף כאחת מהתועבות הגדולות והנוראות, אשר עוללה בה הרבנות הקטולית בימים עברו, ובכל זאת, ההיסטוריה תתן עדותה שהעמים הקטולים התפתחו והשתלמו מבלי פנות לרבנותה הקטולית, עד שגם הרבנות בעצמה נשתנית לטוב. כלל גדול הוא, לא הרבנות עושה את העם, אך, להפך, העם עושה את הרבנות. בתוך עם מגושם ונאלח תוכל להיות גם רבנות נתעבה ונאלחה, ולהפך, בתוך עם מרומם ומשולם, כל ידים לא יהיה לפעלה, והרבנות בעצמה תלחץ להשתנות לטוב. לאמת את דברי, שבאיזה זמן היתה הרבנות הקטולית נשחתה מאד מאד במוסרה עד המדרגה התחתונה שאין שפלה ממנה, הנני מביא עדות דרעפער בקצרה, בדבר האפיפיורים שהיו ברומא מוזן 1045—1757¹). האב סטעפֶאן IV, אחרי הדחתו את מקדמו את קאנסטאנטין, נקר לקאנסטאנטין את עיניו, להעפיקאפ טהעאָדאָר חתך את הלשון והשלך לכלא, ומת שם בצמאון. קרובי האפיפיור אָדריאן חתפו

¹) היסטורית הספחחות השכל זאירופא, דרעפער, דפוס זאקסט
זפעטערבורג שנת 1869, פרק XII עלה 315—312.

את האפיפיור ליב III בשנת 795 ברחוב וסחבוהו להכנסת למען נקר את עיניו וחתוך את לשונו, ואחרי כן, כאשר זה נצל ועלה לגדולה, מלא הוא את רומא בהרוגים וברם. סטעפאן החמישי גורש מהעיר בקלון. את פאסחאלים האשימו שענה והרג שני כהנים בהיכל לאטעראן. כאשר נלחץ האפיפיור יוחנן III בשנת 872 לשלם מס להמושולמנים. נגלה שהעפיסקאפ מנעאפאל נתן ירו בסתר להמושולמנים ויקח שחר משללם. כאשר התקשרו הכהנים על האפיפיור, ננבו מהכנסיות חפצים יקרים ובמפתחות שעשו למו פתחו את שערי פאנקראטי הקדוש להמושולמנים. באניפאצי VI שנעשה לאפיפיור בשנת 896, שחת דרכו עד כי הורירוהו אחרי כן גם מכהונתו. סטעפאן VII הוציא את פארמאז מקברו, הושיבוהו על כסא, שפטוהו באסיפת כהנים, חתך ממנו שלש אצבעות וישליכן לנהר טיבער, ולאחרונה השלך בעצמו לבית הכלא ויחנק וימות. במשך חמשת שני 900—896 נבחרו זה אחר זה חמשה אבות. את ליב V, מרם יכלו לו שני חרשים הוריד כריסטאפאז, ואת כריסטאפאז זה הוריד אחרי כן סערגיי III, אשר ירש הכסא בעזרת בני חיל בשנת 905. האפיפיור הזה שחת דרכו עם האשה מהעאדארא, אשר משלה ברוחו ביחד עם בנותיה, מאראזיה ומהעאדארא הבת. גם יוחנן X עגב על האשה הזאת מהעאדארא, אשר בכחה הושיבה אותו על כס האפיפיורות ברומא בשנת 915, ותחת היות אבי הכנסייה היה גבור מלחמה. אחרי ארבע עשרה שנות תועבות וזמות את האשה המבישה הזאת, הורד האפיפיור הזה בתחבולות הבת השובבה מאראזיה, אשר הרגה לעיניו את פעטרוס אחיו, ואותו השליכה לבית הכלא, ושם נחנק וימות. אחרי איוה זמן, הושיבה המנאפת הזאת על הכסא את בנה תחת שם יוחנן XI, אשר אלה אמרו שאביו היה סערגיי, והיא בעצמה נטתה להאמין שהוא מזרע בעלה אלבעריק. זה האפיפיור עם אמו ביחד השלך לבית הכלא ביר אחיו בן אמו זאת, אלבעריק, על שם אביו המרומה, ובשנת 956 הושב בן אלבעריק זה על הכסא תחת השם

יוחנן XII, ובכן גם בנה גם נכדה של האשה הצנועה מארצויה היו לאפיפיורים ברומא. בן חמש עשרה שנה היה בן צדיק זה במלכו, ויצטיין בשחיתות מוסרו עד שהאשכנזים בקשו את מלכם אַמַּאָ I להתערב בדבר. האפיפיור הזה מכר כהונות בשחר, ויגלה ערות אחת מפלגשי אביו ויתנאל בנאופים רבים ובזמות נמבזות עד שביתו היה בית מקלט לקרשנות. הוא היה שותה שכור ועושה כל תועבה ותהפוכות רע. על איזה זמן הורד, אך אחרי התגברו שנית התנקם באויביו בקציצת ידים, אפים, אצבעות ולשונות ולאחרונה מת בקדושה ובטהרה מיד איש קנא, על עשותו המזומתה את אשתו. האפיפיור יוחנן XIII נחנק בבית הכלא; באַניפֶּאָצי הוריד לכלא את בענעדיקט ושם מת ברעב; יוחנן XIV הומת בסתר במצודת המלאך הקדוש; דלת העם סחבה את נבלת באַניפֶּאָצי ברחובות קריה, וכן עוד דברים כאלה. העם הסכימו לראות בתועבות כהניהם הגדולים, עד שהחלו להבזותם ולשחוק לתרמיותיהם הנוראים.

מהדומה לכל אלה, מגניבות, גזילות, רציחות, שכרון, ונאופים לא יראה ולא ימצא מאומה בכל מלא רחב היסטורית רבנינו, הרבנים הגדולים עם הקטנים. רבני ישראל היו נקיי הדעת ובעלי מוסר במדרגה גבוהה מאד, ואם ימצאו רבנים חרדים לדתם יותר מדי, אם המצא ימצאו מורדי אור, קנאים ופנטיקים, הלא לעצמם ימצאו אנשים חכמים ומושלמים, והתעוררה מלחמת דעות בכתב, בדפוס ובאסיפות, ומהתנגדות הרעות תצא הלכה ברורה בינונית. ספרי ריב'ל יוכלו להקל הרבה ממשא העבודה הזאת. אמת, העת הראשונה תהיה בהריסות רוחנית, כמו שתהיה בהריסות גשמיות, אך הלא לא ליום ולא ליומים אנחנו שואפים להתנחל על אדמת אבותינו, ובמשך הימים הכל יבוא על הסדר בשלום. העברים הם עם, אשר הכל בו: בעלי תורה, בעלי חכמות שונות, בעלי סלאכות שונות, גבירים אדירים, אנשים בינונים וגם ידים עמלות. שוא ושקר יעלילו עלינו שאין בנו אנשים עמלים בעבודה קשה, יש ויש אתנו רבים כמוהם ועוד ירבו וירבו אם יהיה שכר לעבודתם,

ובפרט בנוגע לעבודת האדמה בארץ ישראל, אשר רבים מאחינו חושבים את העבודה הזאת למצות עשה מן התורה, ובאהבה רבה יחבקו את עפרה, על תלמיה משמחה יבכיון וירוהו מזעת אפס, והיא תענה למו את הדנן ואת התירוש כברכת ה' את אבותינו מאז. לעם העברים לא יהיה נדרש להלוות למו אנשים מעמים זרים להשכילם, להשלימם ולהעשירם. רבים למאות ולאלפים אתנו בעלי כשרון בכל חכמה ודעת הנובלים כשושנים בין החוחים; רבים ורבים בתוכנו אנשים גדולים חקרי לב בכל חכמה ומדע בכל ארצות איירופא ובאמעריקה. מהם נקהה לנו מורים ומלמדים ופרופיסורים; מהם ימצאו אנשים יקרים אוהבי עם, אשר יבאו לאחייהם להחכים ולבוננם בבתי ספריהם ומדרשיהם, ורבו תלמידי חכמים רבבה כצמח השרה אחרי יורה ומלקוש על אדמה דשנה ופוריה. עשירינו מקרבנו יצאו לסחור אל ארץ רבה, וכסו את עין הים התיכון בדגלי אניות מכולתם, מערבים ועזבונם. עשירינו יכוננו מכספם כל בתי חרשת המעשה להרבות התוצאות והמהיה לידים עמלות, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ובפרט בזמן הזה, אשר צרכי האנשים רבו והמסחר פרץ מגוי אל גוי קצוי ארץ ואיים רחוקים, אלה וכאלה, מהמתגוררים בארצות שונות והמלעיבים בישוב ארץ ישראל, יבואו אלינו אחרי כן בנפש חפצה אם יראו שיש ידים לפעלם ולכספם, צריכה רק ההתחלה, היסוד, והבונים יבאו מעצמם ויבקשו לתתם לשכללו למען יראו פרי תבואה בעמלם ובכספם.

ל

ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה אל בני ישראל לאמר:
הארץ אשר עברנו בה לתור אותה, ארץ אוכלת יושביה,
היא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות
(כמדבר י"ג, ל"ב).

עוד נשאר לנו לדבר מעט מאלה מהרסינו ומחריבינו מקרבנו,

אשר, אות באות כמו המרגלים לפנים, הוציאו את דבת הארץ רעה גם היום, ואומרים שהאדמה רזה, שוקקה בלי מים, ושהפראים המתגוררים שם ישודונו בצהרים. עשירה מאד היסטורית העברים, אין חדש עמנו, ולכל דבר יש לנו דוגמא בדברי ימינו, והוא תהלתנו וישועתנו. המרגלים הזמניים הם, בלי שפק, בעלי האסימילציה הבוחרים למחות את שם ישראל על ידי ההתבוללות בגוים, וסופם יהיה כסוף המרגלים אשר מתו במדבר ולא באו אל הארץ תחת אשר ענו בה כרה. אנכי לא תרתי את הארץ ואינני מלומד להכיר פרית האדמה ועל כן לא אוכל להשיב חורפיה דבר מצד המדעי, אך כהיסטוריק נאמן לעמך, לא אוכל התאפק מענות כהשם על פניהם. בהיסטוריתנו העתיקה, אם אבחר לשון המכחישים בקדושת תורתנו, כתוב לאמר: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר; ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש; ארץ אשר לא במטכנות תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה; ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת' (דברים ח', ז'—י'). ארצנו נקראה בכל כתבי הקדש בשם, ארץ זבת חלב ודבש' ולוא היה הדבר מגוזם כי עתה נמצאו בעם אנשים, אשר אחרי התישבם שם, התעוררו למרידות ולהתאונן על האדמה. היהודים בכל ימי הבית הראשון לא נשאו פנים למשה, כי הם עזבו את תורתו, ולא בושו להתאונן גם על הארץ, לוא אך יכלו למצוא למו תנואות. כן ידענו שאבותינו ישבו בה מעולם וחיו ברב טוב שבעי לחם בכל ימי שלותם. גם אלה ממחרסינו ומחריבינו שהיו בימי עזרא, לא נועזו להעליל על הארץ, ובמאנם לעלות עמו נתנו מסבות אחרות למיאונם וירפו את ידי העם בעלילות אחרות, אך לא העלילו כי האדמה איננה טובה או שאוירה איננו בריא. מכל זה נראה בכלל שהאדמה שם טובה מאד, כי ההרכבה לא תוכל להשתנות אם רק היתה טובה, אולי היא עזובה, בלתי מעובדת, והחסרון הזה הלא יוכל להמנות. ה' אֱלִיפָאנֶט היקר התחקה על שרשי אדמת גלעד ויהלל את האדמה, אחריו רבים וכן שלמים

מלאו את דבריו, ואיזה מהקולוניסטים גם כן יתנו ערותם שהארמה טובה ושהאוויר טוב ובריא.

יוכל להיות שלא כל הארמה שעל בשעל מוכשרה להוציא לחם, כי חלקים שונים בה, וכל אחד מהם מוכשר לאיזה ענין אחר; כתוב בתורה: 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, זית שמן'; אולי הארמה המוכשרה לחטה ושעורה, איננה מוכשרה לגפן ותאנה ולהפך; גם בתורתנו כתוב, 'ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נחשת', מובן הדבר שעל ברזל ונחשת לא יצמח פרי. נחוץ אפוא לתור את הארץ לפי מחלקות כשרונותיה, ולחלקה לחלקיה הטבעיים וכן הנעבד לפי כשרונה, ויצאה התועלת הדרושה. אך המרגלים שבזמננו לא עשו מאומה, כי אם החליפו בודון את הסדר, ואומרים על החלקים המוכשרים להוציא לחם וגפן ותאנה ורמון שאין בארמתם כל מִתְקָה, וכל מקומות הַמִּתְקָה יאמרו שהם לא יוציאו לחם. במקום שהארמה טובה, האוויר איננו טוב, ובמקום שהאוויר טוב הארמה איננה טובה. יאמר ה' קארל געטטער, והוא בעצמו יודע היטב שגם הארמה גם האוויר ישתנו לטוב בהעבר הארמה. הוא יודע את זאת מִבְּצוֹת ארמת גרמניה ויעריה, ולאחרונה יחריש ויתאפק מהזכיר, 'שהעברים שיסדו את הקולוניה הראשונה באמריקה הדרומית, נלחצו לעזוב משכנותיהם עוד טרם יתישבו, כי לא יוכלו נשוא את חום האוויר הנוער כאש. האנשים אנשי מדות' אמרו המרגלים, וכמוהם יבהילונו היום בהפראים אשר יעלו וישחיתו אם זרע ישראל. מגורת שוא היא! אם יתישבו שם אחינו במספר ידוע, לא כשבתם עתה אחד אחד עניים מרודים, תפול פחד היהודים על הפראים החלשים והרפים עד שלא יעיוזו עוד גם לחשוב מחשבות און. היהודים היו עם גבור מלחמה; בהתנפלו כאריה משחית על עם רומא, המרגיו ארץ ברעם גבורותיו ורציחותיו, ויעש בו שמות וישלח רוזן במבחר גבוריו הרבים והעצומים, ולולא ההריסה הפנימית ופירוד הלבבות גם לא יכלו להם הרומאים הרבים והעצומים, כנודע מההיסטוריה, ואשר עוד נדבר מזה בעת מצוא; נודע לנו שגם במלחמת רוססיה עם

תורציה הצטיינו יהודים רבים מבני החיל בגבורות רבות ובחכמת מועצותיהם בעתותי צרה, ואין לדבר עוד מגבורי בני ישראל בכל צבאות שאר עמי איירופא. היהודים בהתישבם על אדמתם, יוכלו להגן על עצמם בלי כל עזר, לא רק מצד מלכי איירופא כאשר יעלילו רבים, אך גם בלי עזרת השלמן, אם הוא רק ירשה למו לכונן על חשבונם איזה חיל שומר.

איירופא, בהבימה שהיהודים מתנחלים בארץ ישראל לא מחמת המציק אך מחפצם לחדש לאומיתם כקדם, תביא עליהם מבוכה כשואה, אשר זה כאלפים שנה שלא היו בה, יתן עלינו ה' נעטטער בקול פחדים, אחרי כלותו את כל תנואות המרגלים, כהמצאה חרשה מלבו, שלא יכלה עוד להיות בימי משה. לפי שטתנו למעלה, אשר בפתרון שאלת היהודים, הגוי העשוק והרצוץ, תלוי פתרון שאלת יחש הגוים, ושהעת הזאת קרבה ובאה בזמננו הנוכחי, לא נותר לי להשיב על דברי נעטטער, כי אם שהוא עור וחרש — כי איננו רואה להלאה מחוטמו ואיננו שומע את קול הרעם בגלגל המרגיו עתה את כל ממלכות התבל. לפי שטתי זאת, אם בפעל יתנחלו שם היהודים ויתפתחו כמעט, וקראה איירופא להשיב להעשוק את נחלתו. בראשונה אולי תהיה תחת חסות איזו ממשלה אדירה, אך סוף סוף תחדל גם האפוטרופוסות הזאת. אך גם לשטתו, אם הוא קוסמופוליט, או אם הוא איננו רואה כל עתידות להאנושית ומאמין באמונה שלמה שהיחש השורר עתה ישתרר לנצח נצחים וקרבות לעולם לא תחדלנה, גם לשטתו זאת, נוכל להגיד לו שהוא מראה לנו צל הרים כהרים. לא סוד כמזל הוא יעורר העברים. הכל יודעים שהוא היסוד העקרי והשרשי באמונתנו, כמו תחית המתים, שכר ועונש. אני מוסיף שהאמונה ביעורר העברים ובקיום לאומיתו עוד יותר חזקה מכל שאר העקרים, לפי שהעקרים האחרים, תחית המתים, שכר ועונש אחרי התמותה וכדומה, רק מקובלות באומה ואינן מפורשות בתורה, והיעורר הישראלי מפורש בתורת משה כמה וכמה פעמים. בתנ"ך נמצא לאין ספורות הבטחות על קבוץ גליות, ועל כן יודעים כל

העמים שהיהודים מקוים לְמְשִׁיחָם שיגאלם. אם אמת שהיהודים מאמינים שהנאולה השלמה תהיה על ידי איש מורם מכל האדם בגדולות ובנפלאות, אך סוף סוף הם מודים בפני כל התבל, שיעודם לערוץ מן הארץ את ממלכת הזדון ולהמליך עול מלכות שמים, ואז יהיה שלום כללי בעולם. עוד לפני איזה עשירות שנים העיר אחינו הנעלה והמרום ה' בנימין ד' ישראל ז"ל און כל העולם כי עת לעשות לישוב ארץ ישראל בידי אדם, ויחזה גלוי לכל העמים כי עתידה ההשתררות הרוחנית של היהדות לכבוש את כל העולם. עתה רבים וכן שלמים מאחינו הנוצרים מבני עליה, ובתוכם כהני צדק נאמנים בבריתם החדשה, מעירים ומעוררים את הדבר הזה, ואם גם הרעיון הזה יצא אל הפעל, בכל זאת יהיו יהודי ארץ ישראל תחת כנפי הסולטאן, ולא תהיה לאיירופא כל מסכה נכונה להתעורר בעברתה על היהודים, אשר נקבצו באו יחד להחסות תחת צל מושל אדיר בארץ אבותיהם מקדם. אך, תחת שפוך איירופא את חמתה על היהודים, קרוב יותר להאמין, שאז, אחרי שבת שם היהודים והאחוז בארץ, לא תוכל היא לבלתי עשות להיהודים את אשר עשתה לא אחת ולא שתים לעמים קטנים וקלים אחרים, אשר לעדות הכל גם במספרם גם ברוחם לא הגיעו לקרסולי עם העברים הרב במספר והרם במעלת הציויליזציה, ולזה הוא עוד זקן נכבד, כאב זקן ומלמד להועיל לכלהם. אבל שה' קארל נעמטער שנה את מעמו מאשר דבר בעצמו לפני איזה שנים אורות ישוב ארץ ישראל, כבר הראה לו המיל את המגיד, והטעם מובן, כי אז עור כְּמִיָּה חַי. חבל על דאכדין ולא משתכחין!

לא

מי ומי ההולכים? ישאלו רבים, וארזו הרחוב לפלפל בהשאלה הזאת, הקשה מטעמים שונים, אשר בעיניו כלם צדקו יחדיו. אמת הדבר, רק האיש משה, הענק אשר עליו אמר היינע, מה קמן הסיני בעמוד עליו קרסולי משה! רק הענק הזה, אשר ראשו מגיע השמימה, היה יכול להשיב לפרעה בגבורת רוח ובשלות השקט: בנערינו ובוקנינו נלך; בבנינו ובבנותינו, בצאננו ובבקרנו נלך, — כי חג ה' לנו (שמות י', ט'). רק איש כמוהו המחבק זרועות עולם, היה יכול לענות כזאת, יען אשר הוא לקח שש מאות אלף רגלי מלכר הטף בצאנם ובבקרם וישאם על ימינו ארבעים שנה בישימון דרך, כאשר ישא האומן את היונק. אך בעת הזאת אין עוד אומן כמוהו, כי היונק גדל והיה לאיש, וה' צוה לו להיות כאיש גבורתו בלי אומן. על היונק הזה כבר עברו יותר משלשת אלפים שנה; הוא כבר בא בימים ובמשך ימי שני חייו עלי אדמות בכל ארצות פזוריו, בכל התלאות והצרות שעברו עליו, די זמן היה לו להתרגל לעבודה קשה, להתחכם בנסיונותיו הרבים ולהגיע להרעיון שנחוצו לעשות בידי עצמו כל מה שבכחו לעשות לטובתו. העם, כאשר כבר אמרנו למעלה, באמת כבר גדל והיה לאיש, מלומד בנסיון ונקשה ומוכן לכל תלאה. העם, אחרי הביטוי שמראשי חכמו היושבים במקדש מלך לא יוכל לקוות כל עזר, קם ויתעורר לעזור לעצמו והנהו עושה את שלו. רבים יצאו בגולה, רבים נסמכו באירופא ובאמעריקה בידי גדיבי עמים, ורבים מהם באו בים צרות עד נפש, והנשארים בארץ הרואים והיודעים את עמל הגולים, בידעה פנימית מרבים יום יום לצאת גולה, כי הם מוכנים ומזומנים לכל אשר יקרה, בטוחים בגבורת רוחם ובאלהי מושיעם לנצח ולהחיש עתידות טובות לזרעם אחריהם. העם החכם והנבון הזה יודע את גבורת רוח היהדות, יודע שכל צרה ומצוקה לא תוכל לה, מקוה לאלהי אבותיו ומאמין בעתידותיו. עם רוחני הוא עם ישראל; בחפצו ישחק

להחיים החמרים עם כל פגיעיהם ומחמדיהם וחי ברוח, באמונתו, בתקוה ובתעודתו העולמית. לא אחת ולא שנים ולא מאה אך אלף אלפי פעמים הראה העם הזה, שבעת שנחויץ הוא יכול עוד לחפויץ כמקדם, ואת חפצו יוכל להביא אל הפעל, וכן הוא מראה חפצו ומקימו גם עתה. עם ישראל יודע מאד שהם נשארו מעט מהרבה, שהרבה, ויותר ממה שנשאר, חסר ממנו; שאין ספורות לאחיהם אשר ממסכות שונות התבוללו בין העמים ונכרתו ממנו. אך עם זה הוא יודע, שאלה שנחסרו מאתנו אינם שוים להסתפח בנחלתנו; שהם היו חלשים ורפים ובגדו ונמלמו. היהודים אינם מבכים את החסרון הזה, הם שמחים בהמועט היפה יותר מאשר בהמרוכה והגרוע. היהודים מביטים על הבוגדים כעל הסובין הנבדלים מן הקמת בהסתובב הכברה, אף שהקמת המנופה הוקל במשקלו החמרי, אך שמחים הם בזאת, שהסובין באו לזולתם ואתם הסלת הנקיה.

כן הוא! עתה, למי הרשיון לשאול: מי ומי ההולכים? — רק לאיש או לחבר-אנשים אשר יתיצב לאומן להעם, לשאת כל צרכיו ולשאתו בכל טלטלת הדרך עדי הביאו אל המנוחה ואל הנחלה, ואחרי עשותו כל הנחויץ לאחריתו. האיש ההוא יוכל לשאול, למען אשר ידע למוד את כחו למדת העבודה שהוא מקבל עליו. אבל בעשות העם בעצמו את שלו, דבר אין למי לשאול: מי ומי ההולכים? מי האיש החפץ לצאת, הוא יצא, ואם תבוא בצרה נפשו, כל אשר ידבנו לבו וסעדהו. הקצר קצרה יד הגבירים והאדירים והחכמים בפערסבורג מהושיע? האמנם תמו כחותיהם בעבודתם הרבה? — הם יכלו לעשות הרבה, אך אם מרביתם בגדו בעמם ויפנו לו ערף, זאת נחויץ רק לדעת, ולנוד לנו אין לכם כל זכות וצדקה. הם בוכים כהתנין השוכן ביאור מצרים, למען הצמרק בעיני אנגליה ואמעריקה אשר ארבות ידיהם הגיעו לנו מעבר להטהעמוע והים האטלאנטי, כי חפרו הבוגדים ובושו מבגידתם ומאכזריות לבם הקשה מחלמיש צור. אך איך נואלו אלה החכמים והגבירים האדירים, איך לקח מעמם ושכלם להאמין בשוא שבשחר

תאניות כאלה יעורו את עיני הצדיקים הנדיבים המביטים אליהם
כעל קרקודילים!

מוציאי לאור, וואסחאד, רוססקי יעוורעי' נלחמים עם רהים
של רוח למען הצטרך בעיני הבריות שהם נלחמים לעמם. העם
לועג למו ולחלומותיהם, כי נכרתה האמונה בשלות החיים, אף אם גם
לפי שעה תשקוט הארץ מפרעות ואם גם להוראת שעה תרבינה
הזכיות. העם התפקר והנהו כופר בעיקר הציילוציה הבוגדה
הזאת וכאשר כמרבייתה כן תרבינה תועבות מעריציה. דברו אל
העצים ואל האבנים דון־קיהוטים! אך שומע אין לכם מהעם אשר
מות חר בקדקרו. גם אתם החכמים במדעי הטבע, רב לכם לדאוג
בכל שבוע ושבוע לאחרית בולגריה, רומניה, סערביה, מונטינוגרה
וכל אלה מאהבינו הנאמנים. הן אמנם אמת הדבר, אלה עמי
הסלונים תמיד היו מוכנים למסור נפשם על אהבת ישראל,
ובפרט בהזמן הזה, כדאי היה לשאת בדאגתם אודות מרירותיהם
ומלחמותיהם עם אויביהם, אך בעת שיש לנו דאגה לעצמנו מותר
לנו לשכח את צרכיהם לפי שעה ולהתעסק בהנוגע אל עצמנו
ואל בשרנו, על פי כח ההגיון הנמרץ של השטן הערום. האמנם
רק על הצלחת עמי הסלונים בנוי כל בית ישראל, שהמו'ל, הצפירה'
מקדיש את מבחר חלקו בכל שבוע ושבוע למלחמותיהם ומרירותיהם?
האמנם אמת נכון הדבר שאם רק תושע מנטינוגרה, רומניה וכדומה
יושע גם ישראל תשועת עולמים? אך שוא לך ללמד אותנו להיות
פהיוקים, מאטהעמאטיקים וחוקרי הטבע ועוד ועוד מהשיעורים,
אשר גרלם כקוצו של יוד, שאתה נותן לנו מדי שבת בשבתו,
בעוד אשר אנחנו יודעים את חקי הטבע יותר מהמו'ל בעצמו,
כי את חקי כבד המשקל וכח המושך אנחנו לומדים לדעת יום
יום, — כי חיינו עלינו למשא כבד מנשוא ולבנו מושך אותנו
הלאה... הלאה... העת עתה ללמודיך? למה תהיה כמסתיר
פנים, משאלת היציאה' ואתה הלא הוא האיש, אשר מיום בואך
אל בית מדרש הרבנים כמעט עד היום הזה, הנך תי מעמל עמך

וזיעת אפּו. הזאת היא אמונתך לעמך, להשליך לפנינו איוה רמזי מלין משתמעין לכמה גונין, ובררך הליכה, כהפתותים המושלכים לכלבים מהנותר שאכלו האדונים? הלא בלתי הצופה המביא רק חשבון שבועי כמשיה לפי תמו ויתאמץ להיות בעצמו כמעט מן הבינונים, מי בזה צפירה יפתח שפתיו עמנו לדבר בשפה ברורה ימין או שמאל? ובכל זאת ר' חז'ם — איש אשר למוצא שפתיו רבים ייחלו... ואתה ארז! רק זה מקרוב שנית את טעמך, החרלת מהכותנו שבט מוסר ותחדל לדבר בלא לב ולב, בהמליץ, ובהפאלקסבלאט', אך חדל לך מעצתך לבונן לנו סדרים חדשים, למען המציא מחיה כשרה לאביוני אדם וכדומה. הטרים תדע כי לעולם לא יצדק היהודי כאשר לא יצדק השם בהשפטו לפני הזאב הרעב? אתה הוא היודע מאד, כי מקטרינו יותר ממה שיתקצפו בנו במצאם בנו עון אשר חטא עוד יותר יחר אפם בנו בהמצא הדבר שאין בנו העון. חטאתנו היותר כבדה בעיניהם, אשר לא יוכלו לעולם שאתה, — מדוע אין אנחנו אשמים שם באשר יאשימונו. אשמים אנחנו, על מה הצדקנו בעלילה קוטאים, על מה אין אנחנו שכורים, על מה נחכם, על מה נשכיל, על מה... על מה... על מה אנחנו חיים. עתה, אַל מה יוכלו להובילינו הסדרים שאתה מציע? — יותר שנהיו טובים, יותר יחר אפם בנו. חדל לך, רב לך להחניף! רד אלינו והיה לנו לפה.

צדקת מאד, ראזסוועט' בקראך לעמך שיעמוד על רגליו וישכח את חכמי פעטערסבורג עם הועד המרכז, בדבר היציאה; צדקת עד מאד, כי כן אנחנו עושים, ועל כן אמרתי שאין מקום לשאול: מי ומי ההולכים? כל עיר ועיר העושה את שלה, תראה בעיניה, תבדיל בפועל בין היוצאים והמבקשים עזר וידעה לעשות נכונה בשכל בריא, אשר אותו לא יחסר היהודי בכל מקום ובכל זמן. קרא, ראזענפעלד, בגרון אל תהשך, הרימה כשפר קולך וקרא לעמך גלוי: חכמך (החלק הידוע) בגרו בך, אל תבטח

בנדיבים של פעמערסבורג, אל תשים את הועד המרכזי שלא נברא, למבטח לך, קח מקלך וצורר שמלותיך ולך, ואלהי אבותיך יביאך אל ארצך והתנהלת שם!

בחוק ענק רוחני לאחר את כל קצות העם בהתעורר בקרבנו תנועה נמרצה לשנות את חייו החמרים והמוסרים, העם עושה בעצמו את שלו, כן אמרנו אחת ושתים, וכן הוא. רב לך שבת בעמק הבכא, לשמוע שריקות חכמיך המוליכים אותך שולל, להשתחוות אפים ארצה בעד אגרות כסף אחת לגביריך השאננים אשר שמו זהב כסלם; לשמור מוצא פי איזה ועד מרכזי, או אסיפת חכמים; אם קרא לנו ה' יום יום (בתפלותינו) ולא שמענו לו; את תפלותנו אמרנו מן השפה ולחוץ; בתורתנו קרא לנו מדי שבת בשבתו ולא שמענו לו; העידנו ה' במקל נועם, הגבלת הזכויות, ולא הקיצונו, ועתה כאשר הכנו במקל חובלים, בהפרעות ובהעלילות, הקצנו משנתנו, לכן פקחו עיניכם על דרכיכם ודעו כי לא ישנים אתם, כי אם ערים, ואם ערים אתם שיתו לבכם ללאומותכם ואל תהיו עוד כחולמים. עורי עורי בת עמי! בהתעוררך תדרך נפשך עזו! הרימי בכח קולך, אשר מרעשו ירגזו שמים וארץ וינערו את האלילים עם כל תעתועיהם כאשר ינער הגבור את חצנו, הרימי את קולך האדיר והחזק הזה, וקראי להאנושית הטבועה בבזך חטאתיה, את הקריאה הגדולה והקדושה, אשר לה נוצרת. קראי לה לאמר: אני גוי קו קו ומבוסה וחפץ בחיים; תנו חיים לכל גוי עשוק ורצוץ, וחדלו העשוקים. ונקיתם מחטאת, ומלכה מלכות שדי בארץ, מלכות השלום הכללי בין הגוים. אך אם מאן תמאנו, וחרה אף השם בכם ומחה את היקום, כי הגוים בחטאתיהם איש את רעהו יבלעו. קראי, קראי עמי את קריאתך: כי נביא נתנך ה' לגוים, ללמדם דעת את ה', אך הם דכאו חייד למען תאזרי חיל במלחמה להצדק ולהשלום הכללי, והנצחון לה' הוא. הוא לא יחפוץ במות המת, כי אם בשובו מדרכיו וחייה, כן לא ימח היקום, ואת תנצחי את האגרוף.

עורו והתעוררו כל גבורי רוח וכל אשר לו לשון למורים ,
 עורו והתעוררו וצאו לישע עמכם ! אם בכל עיר ועיר תכוננו לכם
 אגודות אגודות עוזרי דלים , גם ועדים מנהלים בסדר ובמשטר ,
 ויכולתם שנה שנה לשלוח מספר משפחות להושיבם בשלום על
 נחלת אבותינו , עד אשר במשך איזה שנים יושבו בארצנו ערים
 נשמות וממנו ברוססיה יקל המון האנשים אשר באפס מקום למשא
 כבד הם על עצמם ועל זולתם . להגלי האנשים היוצאים על חשבון
 הנדיבות , יתעוררו לצאת גם אנשים על חשבון עצמם . גם העשירים
 יקנו למו שם שדות להרוות והתישבו עליהם אחינו הדלים כאריסים .
 הרבר הזה קרוב מאד בפיכם ובלבבכם לעשותו בכל עיר ועיר ככל
 אשר תשיג ידכם בכל זמן וזמן . קומי עמי , קומי ולכי אל ארץ
 אבותיך , אך שם ינוח לך , ושם תהי גאולתך שלמה !

לב

גם אתם אחינו בני ישראל , יושבי גרמניה , אויסטריה ,
 האלאנדיה , פראנציה , אנגליה , ואמעריקה , הבוטחים בזכויותיכם
 בתוך נדיבי עמים , הנה רוח ה' לבשה אתכם לצאת לישע אחיכם
 ברוססיה . הנה קראתם לנדרבות , כוננתם ועדים ותשלחו
 ציריכם ממדינה למדינה לחזק ברכים כושלות , לשבור רעבונם ,
 להלבישם להנעילם ולהביאם ארחות ימים לאמעריקה , — גם
 אתם הסירו את אמעריקה מנגד עיניכם , כי לא זאת המנוחה ולא
 פה תבנו את בית ישראל . זכרו ימות עולם , בינו שנות דור
 ודור , מיום נרד ישראל בגוים עד היום הזה , כטוב לו ושכת את
 דתו והתערב בגוים , וכן תהיה תמורתם , כליון היהדות , ברור

יבוא בארץ הדרור ההיא. את היהדות הצילו מן הכליון רק אלה קשי-ערף המקנאים לדתם, אשר עליה הורגו כל היום בכל ארצות הגוים, ולא אלה, אשר מרוב טובה בעמים התבוללו. לולא היתה, שאלת היהודים, כי עתה לא היתה היהדות במציאות. אחינו, בשאפם את הדרור המוחלט באמעריקה, בהעבירם את השבת ליום הראשון, במחותם זכרון ירושלים מתפלותיהם, בשכחם שפת קדש ובהתחתנם בעמים מטיביהם, — בעשותם את כל אלה, עוד דור אחד או שנים, ורגלם הקדוש יפול מימינם לא במלחמה כי אם בשלום. והן על הרגל הזה אנחנו, היהודים, נלחמים, ולוא רק חפצנו לעזבו מירינו, החפץ לנו באמעריקה עם כל החרדה הזאת, הלא בכל מקומות מושבתינו נוכל לקנות טובנו, בלי צוחה ובלי פרץ.

הסירו את אמעריקה מנגד עיניכם, אתם נדיבי עם אלהי אברהם, אם לבכם הולך אחר לאומותכם, לדאוג לאחריתה, ולא רק לעזור לאחיכם המוכים במלחמה על אש דתם. הן אלה ואלה חללי רעב המוכים והמענים במלחמה, כבני חיל נפצעים, יובאו אל בתי החולים שנבנו לשעה, להחיש עזר במקום היותר קרוב ובהרגע היותר נמהרה, אך אל תאמרו, ארץ מולדת' לאלה בתי החולים, למען אשר תביאו שמה גם את אלה מהחיל, אשר כח בהם לשוב לארץ אבותיהם מקדם, לכוון על סלע רגלם ולשגב מצורת ישראל עבור אחיהם מפני שורד שלום יבואם באיזה ארץ מהארצות, אשר עתה עוד לא קם הזדון למקל חובלים להכות בכס לעיני השמש. אם אמנם קצרה ידכם להביא את המון הדלים, העשוקים והרצוצים בזקניהם ובספיהם ובחוליהם לארץ ישראל, לנהלם בלחם ומים ובמלבושים, לקנות להם קרקעות ולמלאות כל מחסוריהם עד אשר יעמדו על רגליהם, ואם אמת ישחזמן קצר והעזר נחויך לרגעים, ועל כן אתם מעבירים את הגולים לאמעריקה, כרפואה היותר קלה, אך אל תשכחו כי הוא רק רפאות להנפצעים הפרטים ולא עזר להיהדות בכלל, היהדות היקרה מן הנפצעים

שעליה הם נפצעים בהלחמם לה ; אל תהפכו את האמצעי למטרה .
אמעריקה לכם כבית חולים לנפצעים בקרוב מקום לשדה המלחמה ,
בית מנוס לשעה לחסרי כח , אך את יתר ההמונים מאחינו בכל
ארצות פוזוריהם אל תסיעו שמה כאל ארץ הדרור . שם לא יחדש
ישראל כנשר נעוריו , שם לא יבנה בית מנוס ומקלט לאחיו
הצפויים לחרב היונה בכל ארצות הנזים בכל דור ודור ; לארץ
אבותיהם השיבו אותם , לא בפעם אחת ולא במנוסה וחפזה , אך
בשובה ונחת ובמרוצת הימים . הן גדול שמכם בגוים , יד ושם
לכם בין שרים ומלכים , ובאיזה ארצות דבריכם נשמעים גם בבתי
המחוקקים גם על פי מרומי דעת הקהל , גם יש בכם שרים וזהב
למו ואוצרות רבות , שיתו לבכם לעתידותיכם ולאחרית בניכם .
עד מה יהיה עמכם נודד בגוים , סובב הולך מגוי אל גוי וממלכה
לממלכה ? עד מה תתחמקון ממקור חצבתם , תאמינו כי יוכל גוי
שלם להתעורר בלי ארץ ומרכז , ואיה היא הארץ , אשר עליה יוכל
עמכם להגיד כי מגעת היא לו על פי ההיסטוריה ועל פי דיני
יחש הגוים , ואשר אליה תערג נפש המון העם כהארץ הזאת ?
אך זאת היא הארץ , אשר על פי כל רבי תורות האנושיות לגוויה
ולממלכותיה מגעת היא להעם הזה , כי אותה חלק לו אדון העולם ,
אשר לו הארץ ומלואה , על פי אמונת כל העמים הנוכחים המעריצים
ומקדישים את כתבי הקודש ; אשר בה ישבו אבותנו מעולם ,
אשר אותה העבידו בכל כחותיהם לפניכם ; אשר נהרו נחלי דם ,
דמי אבות ובנים , אמות ובנות , דמי בחורים ובתולות , דמי זקנים
עם נערים , דמי כלות וחתנים , דמי כהנים ונביאים ודמי שרים
ומלכים — נשפך עליה , וגוויותיהם העלו קרבנות לאהבתה .
וזאת היא הארץ , אשר עם ישראל ישאָה על שפתיו יום יום זה
כאלפים שנה בכל ארצות פוזוריו , ואשר מאז ועד היום עוד לא
התיאש ממנה אף על יום אחד וקורא אותה , ארץ ישראל ,
התקוששו ובואו , אתם אחינו במערב איירופא ואמעריקה , בואו
יחד בעצה אחת , והניחו את היסוד . כוננו ועד מרכזי , ושימו לו
מפלגות בין משכנות אחיכם בכל ארצותיהם , לאסוף כסף , לבקש

רשיון ממלכי ארץ ולחלות את פני הסולטאן שיעתר לנו. אם תקנו נחלאות בארץ ותכוננו קולניות שמה, אז בשובה ונחת ובבטחה ינהרו שמה המונים המונים מאחינו בארצות שונות מדי שנה בשנה, ובאו אחריהם גם העשירים והמשכילים והנאורים למצא חפציהם בארץ מתחדשת, והיה ברוב ימים קבוץ ישראל בארץ ההיא, לקבוץ גליות כל איש מצוק ומר נפש וכל עשוק משפט ידע כי בית נאמן לו בארץ אבותיו, והיה עמנו שלם מפחד תמיד.

שובו שובו בני ישראל זרע אברהם יצחק ויעקב, ראשי הועדים בפאריז, וויען, בערלין, לונדון, ואמעריקה, שובו לבצרון, לבצר את היהדות מהסכנה המרחפת על ראשה! מי גוי אשר לו אבות כאבותנו, אשר לשמם ולזכרם כל הגוים ילבשו חרדת קדש? עשו כל מה שבכוחכם להעמיד את הזרע הזה, ואל יתבוללו בורים למחות את זכר האבות האלה מעל פני הארץ. שובו שובו בני ישראל, מחזיקי תורת משה, העומדים ברום עולם במערב ובאמעריקה, שובו לבצרון, לבצר את התורה הזאת, ראשית ההצלחה לכל הגוים. אין קץ ואין קצבה לשכל האנושי בהתורה הזאת, ההתחקות חפשית היא בהחלט, ומצוותיה המעשיות הן זכרונות לימים מכובדים מקדם או גדרים להנעים ולהישיר החיים.

כל רבי הסיגים והגדרים, הנחוצים להעם המפוזר והמשועבד להגבילו ולחזקו ולסערו, מאליהם יחדלו באחרית ימי ישראל ושלוחו בארצו, והיה עם חפשי בהגיון ובפעלם, העם הרוחני החכם והנבון הזה עם אברהם. רק התורה הזאת, תורת אלהים ותורת האדם, רק היא תוכל לגאול את עם ישראל מעבדות פרעותיה וחטאתיה המכלות מבשר ועד נפש גם גוי גם אדם יחד. אספו שארית כחותיכם להקים את הזרע הזה ואת התורה הזאת, והקימותם ברית עם לאור גוים. להודיע את שמו בקצוי ארץ, למרבה המשרה ולשלום אין קץ...!

הרברים האלה נכתבו בי"ד ניסן שנת 1882, ובמרוצת הזמן נשתנו עיני רבים לטובה, ולא יפלא בעיני הקורא אם דברים אחדים כמו זר נחשבו עתה.

לוח המעות

צ"ל	תחת	שורה	צד
למדרגת	למדרגות	15	7
יבוא להמדרגה ההיא	נבוא להמדרגה ההוא	16	שם
החלה	החל	23	שם
שסובלים כל מיני	שסובלים מיני	10	9
לשמן ולזכרן	לשמו ולזכרו	14-13	שם
המין	המון	20	10
מילליאן נפש	מילליאן	25	שם
ארץ	וארץ	13	11
לעצבותיו	לעצבותו	12	13
כמו זר	כמו זה	13	שם
חוק	חלק	18	שם
יראה	מראה	24	15
אשכנז	אשכנזי	27	שם
הקצות המעשיות	המצאת מעשיות	5	19
והחמורות	להחמרות	7	שם
חנה היא חולקת	והנה חולקים	26	22
הרליגיה , המרכז	הרליגיה והמרכז	3	25
במה	בזה	16	שם
לעינינו	לעיינינו	28	שם
בהסלואים	בהסלואים	22	26
רק	כן	שם	שם
בראש המאה התשיעית	בסוף המאה השמינית	24	53
השתים עשרה	האחת עשרה	26	שם
ההכל	הכלל		114
אשר	יושר	17	115
הקרבת הקרבנות	הקרבנות	2	116
שכורות	שבירות	25	שם
תעבר	הנעבר	10	124

